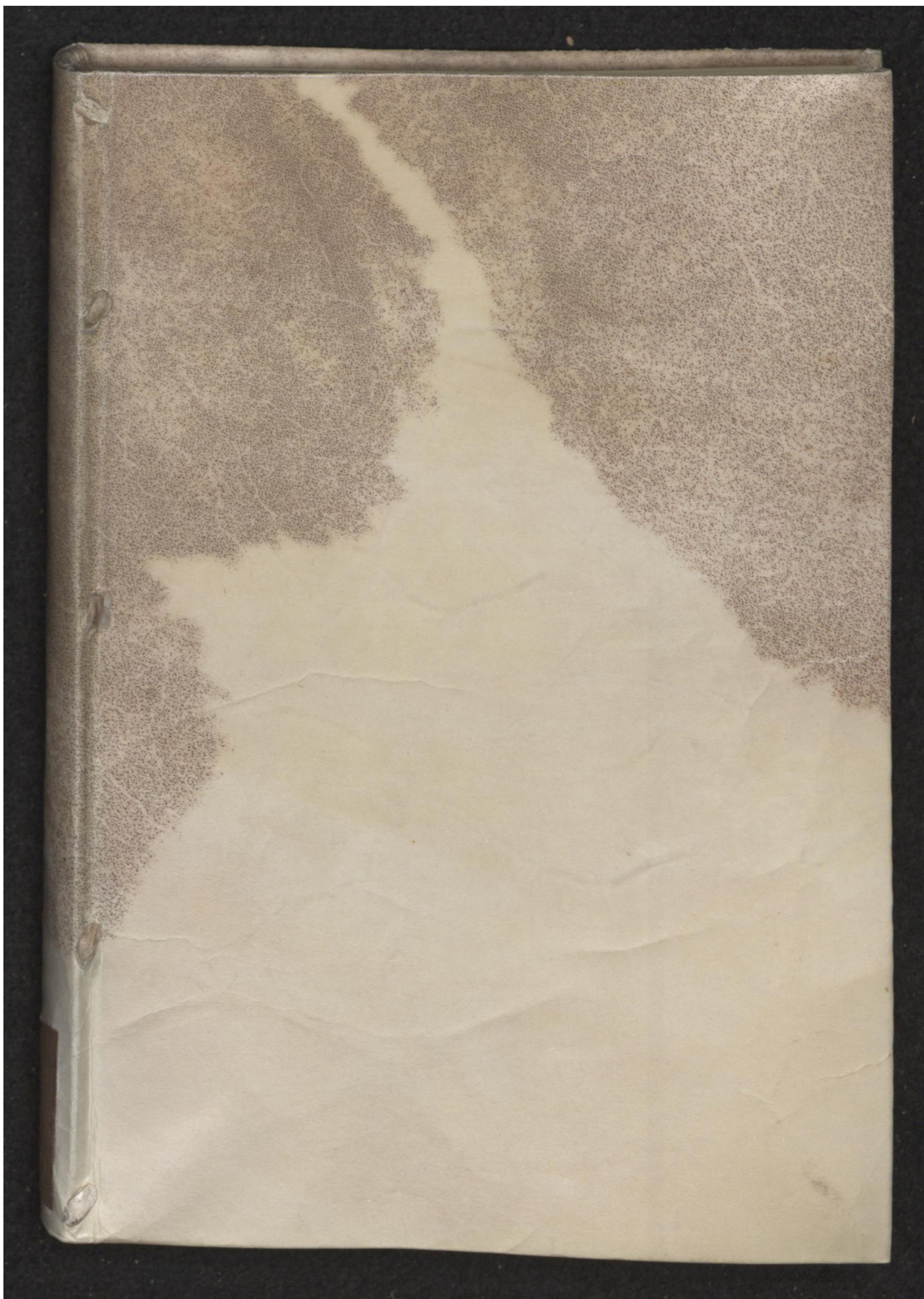

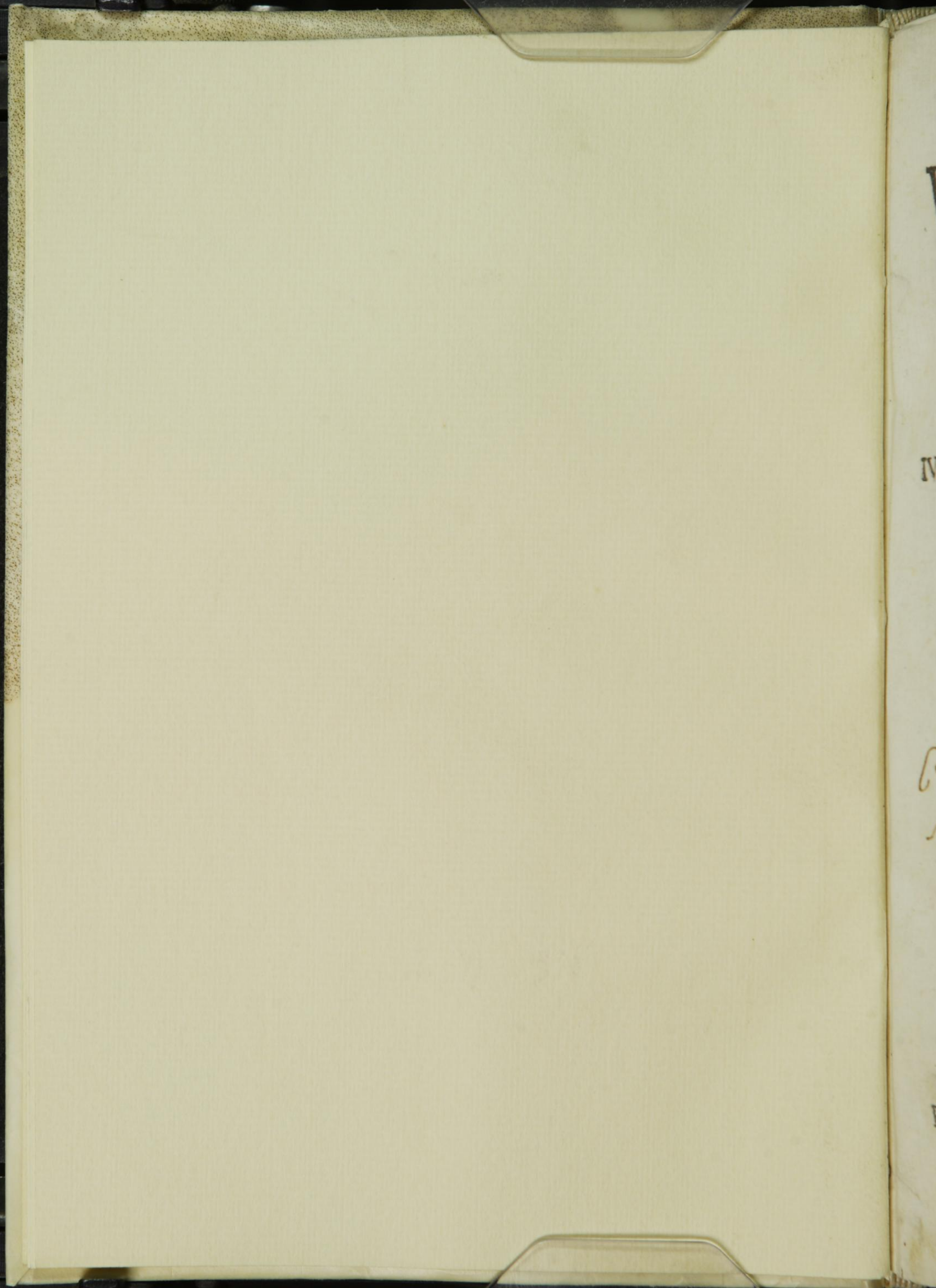

1
6
412

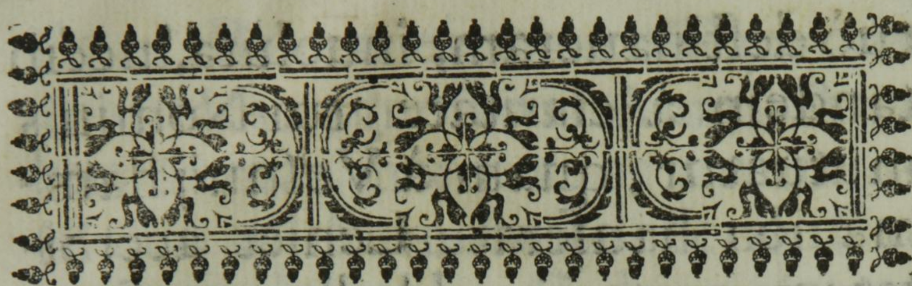

DE VESVVIANO INCENDIO NVNTIVS.

Auctore
IVLIO CAESARE RECVPITO NEAPOLITANO
E SOCIETATE IESV.

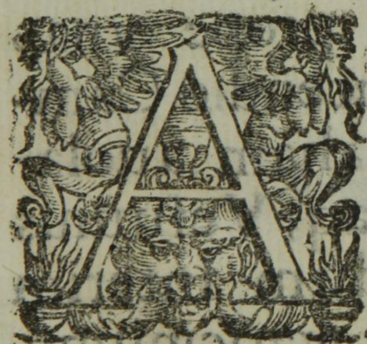
NEAPOLI,
Ex Regia Typographia Egidij Longhi MDCXXXII.
SVPERIORVM PERMISSV.

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO DOMINO Meo Colendissimo

D. FRANCISCO S. R. E. CARDINALI BARBERINO.

Vdet, Eminentissime Cardinalis, opella hæc sustinere maiestatem aspectus tui: atque inter excursiones flammarum exarata cursim, per plures menses à me tenebris, quibus eam perpe-

tuò destinaueram, inuoluta, lucem tandem à claritate tui Nominis mutuatur, quam à Vesuuij flamma non hauserat. Leniet acerbitatem materiæ, libello præfixa commemoratio benignitatis tuæ: atque amarissimis deflenda lacrymis Apes tuæ gentilitiæ mellea dulcedine aspergent. Etenim illud inter tot infortunia fortunatissimum contigit, quòd Vesuuiana flamma, quæ, vt olim, toti pæne Europæ vastitatem minitabatur, Vrbem planè non attigit. Vrbem appello, quæ Orbis terrarum caput, ac prope vna Orbis est. Arsit hoc incendio Campania: cinis vltra Italiam auolauit: fudit vndequaq; Vesuuius nubes flammeas, dum interim Romæ, iuxta Amos vaticinium, stillant montes dulcedinem, & colles fluunt lac, & mel. Agnosco

Apes

Apes Romanorum collium regnatrices: agnoſco in Aureis Apibus aureos mores tuos, auro incendia nil formidante, &, ſi flagret, exploratiore. Eadem erit, vti ſpero, fortuna libello huic, auſpice Te; qui ad maxima natus minima non aſpernabere. Nam diuinum quoque Numen, cui Solis cælo lampas accenditur, cereas aris faculas non dedignatur.

Eminentiæ Tuæ

Seruus humillimus

Iulius Cæſar Recupitus.

IV

HIERONYMVS DE ALEXANDRO E SOCIETATE IESV

Prouincialis in Prouincia Neapolitana.

CVM libellum de Vesuuiano Incendio à Patre Iulio Cæsare Recupito Societatis nostræ latinè conscriptum, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint: nos, potestate nobis facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Mutio Vitellesco, facultatem, vt in lucem edatur, concedimus: si ijs videbitur, ad quos editio librorum spectat. Romæ die 20. Aprilis 1632.

Hieronymus de Alexandro.

DE INCENDIO VESVVIANO NVNTIVS.

INCENDIVM Vesuuianum conscribere, eiusq; causas inquirere, consilium mihi est. Anno à nostræ salutis exordio CIↃIↃCXXXI. xvij. Kal. Ianuarias, imminente hora post Solis occasum decima quarta, albescente iam die, ne famosæ tragœdiæ spectatores deessēt, cùm viginti, & eo amplius terræmotus ea nocte præcessissent, prima quædam futuræ calamitatis veluti tentamenta: mons Vesuuius duodecim à Christo nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendijs, ex eo latere, quo persubiectam planitiem ad mare vergit, post bombi sonitum, quasi dato signo, flammam eructare cœpit, & cinerem. Cinis fumo, bitumine, aliaue materia picea permistus,

mistus, iam in nubem concreuerat, quæ quò longius agebatur è monte, eò se latius porrigens, primò vt olim, teste iuniore Plinio, in pini similitudinem, tum in vastissimi effigiem montis excreuit, quà hiantis in voragines, quà in antra, & cauernas recedentis introrsum, & prærupta rupium ostentantis: vt mons montem peperisse videretur. Hic incredibili celeritate primam aeris regionem, nubesq; transuectus, Neapolim versus, vrbem non procul à Vesuuio sitam, vento impellente, ferebatur. Cumque globi cinerei, alij ex alijs perpetuò erumperent: montes videbantur aggesti montibus; quasi, iuxta Poetarum fabulas (quod in alio eiusdem montis incendio sub Tito suspicatos fuisse ethnicos, tradit Dio) gigantes noua in Iouem bella instaurarent. Emicabant identidem inter offusam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum prænuncia; qui è fundo submissi iactabantur in altum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem diceres fulminare, tonare, miscere Campaniam, & non semel olim de cælo tactum fulmina in cælum retrudere. Interea vicina loca fumus obsedit, qui momento temporis Neapolim vsq; delatus, adulta iam die, ita lucem eripuit; vt vrbs in vrbe media quæreretur, hoc vno non iniucundus, quòd periculi prospectum adimeret. Oppidani Vesuuio propiores eò, vnde sonitus acciderat, animis, oculisq; conuersis, vt Montem latè flammis relucentem, cinereos inter flammas vomentem turbines, fumoq; opplentem omnia conspexere: inopinato malo perculsi, & iam sibi extrema imminere rati, desertis laribus, raptimq;

Plin. iunior epist. lib 6. in epist. ad Tacitum.

Xiphilinus è Dione in Tito.

aſportatis ijs, quæ cuique expeditiora caſus obtulerat, ſe ſe in effuſam fugam dedere. Diffugiebant hac, illac, inter agreſtium turbam multi viri nobiles, ſemiſopiti, ſeminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pauore; vt à Sacerdotibus in itinere obuijs publicè noxarum ſolutionem expoſcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiſcopus, qui tum forte commorabatur Herculani, quò ſe paucis ante diebus ob cæli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac ſtrepitus planè inſomnem traduxerat; animaduerſo viciniore periculo ab igne, quàm quod ſibi à terra metuerat, pedes proripuit ſe ad littus, mox equo, dein ſcapha exceptus, qua celerrimè Neapolim appellens, ciues aſpectu montis iam territos, illico ad preces, ac vota conuertit. Princeps Caſtilionis Gonzaga, hoſpes apud Caſertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione comperta, ex diuturna febri adhuc æger valentiſſimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas leuior ſolet infringere. Erat hic in Siciliam nauigaturus ad abducendam coniugem, Kattolicæ Principis filiam, niſi morbus importunè detinuiſſet. ſed, nondum tranſmiſſo freto, Aetnam in Veſuuio reperit, faces maritales ea flamma commutaturus; niſe opportunè diſcrimini ſubduxiſſet. Hunc mox ſecutus eſt Caſertæ Princeps Aquauiua, qui ſuorum vociferationibus excitatus, cùm muliebrem metum ſuſpicaretur, monitus vt aſpiceret, decerneretq; oblato per feneſtram Montis aſpectu, ad

quem expalluiſſet audacia, expiari ſe velle inclamauit. Quod vt à Sacerdote, qui tum fortè aderat, ritè, raptimque præſtitum eſt; ipſe cum ceteris Neapolim verſus contendit. Viſebantur refertæ fugientibus viæ, quaſi hoſtis vrgeret à tergo: & miſerabilis turba mulierum, infantibus appreſſis ad vbera, gradum celerare conantium, omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc tum rerum facies inter initia ſurgentis incẽdij: hic, veluti amoto ſipario, primus fuit ſcenæ conſpectus, mox daturæ tragœdiam nobìs, ac poſteris lacrymabilem. quæ quaſi quinque concluſa actibus, inter damna innumerabilia, quinque terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluſerat futuræ cladi paucis ante diebus cœca quædam montis obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno ſilentio animaduerſa, nec vulgata, metu vel diſſimulato, vel ſpreto. Tum nocte, quæ incendium prægreſſa eſt, terræmotus identidẽ auditi, ſed tenues, quaſi leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erumpente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus. quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænunciaſſet, terræmotus excepere adeo crebri; vt non multi, ſed vnus per dies multos, continenti ductus halitu videretur. Nutare perpetuò ſolum, ſæpiſſimè ſucuſſari, frequenter etiam ſubſultare: idque ea, quæ ſecuta eſt, nocte circa primam horam, & quintam; poſtridie circa decimam ſeptimam tantò impetu, vt Vrbem ſuis diuellendam ſedibus putaremus: neque moueri tecta, ſed euerti. Nemo certè fuit

pe-

pectoris adeo ſaxei, quin ſaxis, terraque trementibus contremuerit. Repente mutata facies vrbis: & iam, ſilente forenſi ſtrepitu, exaudiebantur clamores veniam, ac miſericordiam depoſcentium. Conuolauere pæne omnes ad eluendas confeſſione labes: neque ſolùm confertiſſima fuere templa, ſed in foro etiam ſacerdotes petentibus aures dedere. Extortæ ſunt eo metu confeſſiones criminum, quæ longo, aut etiam toto vitæ decurſu pudor impudentiſſimus obſtinato ſilentio texerat. Vetuſtiſſimæ inimicitiæ depoſitæ: nefariæ amicitiæ reſectæ: concubinæ aut deſertæ, aut in coniuges commutatæ. Profectò nullus maior terror mortalibus, quàm è terræ concuſſione: dum ab ea ingruit bellum, quæ nos, vt communis parens, excipere ſolet, atque alere. Vnicum in ceteris malis præſtat illa perfugium. ſi fulſerit, ſi tonuerit, ſi fuerit quidpiam tactum de cælo; præbent valles, & antra ſecuritatem. ſi venti, ſi pluuiæ, ſi grando furat; aeris iniurias tecta defendunt. ſi flumina exundent; tuta eſt in ſicco ſalus. ſi mare deſæuiat; ad littora, portuſque confugitur. at, dum terra concutitur, quæ cetera ſuſtinet; ipſe ruinam minari videtur Orbis terrarum; &, quaſi fundamento lapſo, cuncta corruere. Admonemur etiam, nihil hic fixum, ac ſtabile reperiri: quando nutant immobilia, atque illud ipſum experimur inſtabile eſſe, in quo ſtamus. Periculo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quàm conſitæ tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamuis terra fluctuet; niſi dehiſcat, liberi ſunt ab omni pernicie. in vrbibus verò

tecta ruentia habitatores vnà præcipites trahunt, & ſubeuntes ruinis opprimunt. Itaque, vt ad inſtitutam narrationem redeam, cùm, exacto iam die, aduecta nox planè illunis metum ſolitò ſpiſſioribus tenebris geminaſſet: commigrauere plerique ad apertam planitiem, quæ Neapoli latè funditur circa ſuburbia; atque vrbs in ſolitudinem, campi in vrbem tranſiere. Deſerebantur alta palatia ſerico, aulæiſque conſtrata. non hyemis aſperitas, non noctis inclementia, non venti, non pruina, non niues, non halitus aeris è vicina conflagratione grauior timebatur. victa hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris primarijs tentoria, quaſi aduerſus naturæ bella caſtrametatis. multi etiam, rhedis per campos, atque hyppodromos diſpoſitis, ſternebantur, vehiculis itinerum in quietis domicilia commutatis. Quamquam quæ quies mortalibus eſſe poterat, cùm quietem tellus ipſa dediſceret? Quotus enim quiſque fuit, qui noctes illas non planè vigiles duxerit, ſtrepitu excutiente ſoporem, & timore, quaſi tortore, vigilias imperante ad ſupplicium? Quòd, ſi quando ſomnus feſſis obreperet; mox territi excitabantur, inter ſomnia vanis ludente imaginibus, atq; animis obſtrepente metu. Pleriq; ad templa confugere quaſi, diuina inſectante iuſtitia, ad commune aſylum reorum: rati aduerſus naturæ inſultus non alibi ſe præſidium habituros, quàm apud conditorem, & moderatorem naturæ: nacti apud aras perfugium, ſi euaſiſſent; tumulum, ſi cecidiſſent. Ex hac tamen peſte damni minus illatum eſt, quàm terroris. Per duos dies

terræ trepidatio perpetua, ſuccuſſus frequentiſſimi: quinque diebus conſequentibus terræmotus per interualla rariores: tandem iactatio reſedit: nulla Neapoli domus corruit: multæ concuſſæ, laxatis compagibus, rimas egere. Herculani, ne quid ibi ad cladem deeſſet, palatium Neapolitani Archiepiſcopi terræmotu aliqua ex parte collapſum eſt. Tanti ſtetit terror ſeptem dierum: & tam ingens terræmotuum vis tam parua clade detonuit. Equidem crediderim hanc terræ, quam experti ſumus, iactationem non eidem cauſæ adſcribi debere, cui ceteri terræmotus. Eduntur fere hi à ſpiritibus calidis intra terræ cauernas occluſis, atque exitum molientibus, nempe indignatis, quadam ſe ignis cognatione ad celſiora loca natos, infernè quaſi carcere detineri; ideoq; vnà impetu facto, tentantibus clauſtra perfringere, atque euadere ad ſuperna. Quamobrem à ſpiritu, qui extra fluit, venti; ab eo, qui intra, terræmotus proficiſcuntur. Quod teſtatus eſt Ariſtoteles, cum dixit, *cauſam terræmotus eſſe ſpiritum, cum intro fluxerit.* Longè aliter hic dicendum: neque hæc terræ concuſſio ſpiritibus deliteſcentibus, ſed flammis prodeuntibus tribuenda. Nam, quemadmodum in tormentorũ exploſione, ignis exiliens ex anguſto, tanta vi aerem elidit; vt tormentum ipſum æneum ſponte reſiliat, & vicinæ intremant domus: ita ex anguſto montis hiatu perrumpentibus flammis, atq; ingentis magnitudinis lapidibus magno impetu, quaſi è tormento pilis exploſis, tum monti circumfuſus aer, tũ eiuſdẽ cauernis infuſus magno impetu collidebatur.

Ariſt. lib. 2. meteor: c. 2.

Con-

Concusso monte, adnexa planities, vt loquuntur Philosophi, *per consensum* contremuit, catenata quadam partium inter sese inhærentium serie, nexuque. Eius rei argumento est, quòd vicina iactabantur, remotiora erant immunia: & quò longius ferebatur à monte; eò terræmotus tenuior, donec sensim euanesceret. Huc accedit, quòd initio fenestræ per totam vrbem, valuæq; sponte sua quatiebantur, dum neq; terræ vllus motus, neq; ventorum vis vlla appareret, tanto insolentis terrore spectaculi; vt iam terræmotus esset in votis. Id verò referri non potest, nisi in aerem concitum impetu, iactuq; volitantium saxorum. Resonabant etiam non rarò ingentes bombi, explosioni tormentorum simillimi, quos mox terræmotus validissimi consequebantur: vt hinc facilè appareat viciniora contremuisse, dum Vesuuius vi latentium flammarum ex angusto foramine saxeas pilas extruderet; atque inusitato naturæ miraculo in bombardæ locum mons cederet. Illud etiam animaduersione dignum, *terræmotus*, teste Aristotele, *plurimos, & maximos tranquillitate fieri*, feriantibus ventis, ac silente cælo, nempe spiritibus intra terræ viscera digladiantibus. Hi verò *terræmotus plurimi, & maximi* contigere, ventis flantibus: quia scilicet non à spiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus, sed ab ijsdem sese foras ex arcto efferentibus; cùm faucium angustiæ impetum morarentur. Quamobrem intra paucos dies disrupto monte, & laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere passus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræ-

Arist. lib. 2. meteor. c. 2.

motus

motus conquieuere. vnde etiam licet conijcere, Vesuuianum incendium maximo Dei beneficio esse adscribendum. siquidem terræmotus, conflagrationum comites, leuiores esse solent, & citra ingentem ruinam. Nulla in maximo illo Vesuuij incendio sub Tito ex terræmotu iactura: adeo vt senior Plinius, teste iuniore, nutantibus tectis, altè, & securè dormierit, halitu postea igneo suffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræmotu Seneca, ob terræmotus, qui absque vlla conflagratione contigere Vesuuio, magna Herculani pars, & Pompeij integri absorpti. Quare, si pæne immensa spirituum, & materiæ bituminatæ copia, quæ iam perpetuò in cineres, & fumum egeritur, subterraneis constricta specubus, obstructos aditus reperisset: facilè, quasi per latentes cuniculos accenso puluere tormentario, oram omnem Vesuuio finitimam, ipsamque Neapolim subruisset. Ita Vrbis regiæ incolumitas vnius Montis ruina, & multorum oppidorum impendio coempta est. Hæc de terræmotu, qui Vesuuianæ flammæ comes, & primus vicinarum vrbium terror fuit.

Plin. Iunior lib 6. epist.

Seneca in lib. de terræmo.

Secundus terror, pluuia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulo ante diximus, è Vesuuij fastigio inter incendij primordia se in similitudinem montis erexerat, pæne momento temporis ventorum impulsu delata Neapolim, mox desedit in cinerem. qui interdiu minutissimus, noctis accessu spissior, grauiorque decidit, frigore constipante partes terreas, easque ab igneis excernente. Postridie mane, vt illuxit, apparuere omnia consper-

ſa cinere, tecta, ſolaria, viæ. Crederes Vrbem ſoluto in cineres Veſuuio tumulum condidiſſe. Quanquam non Vrbs vna, ſed Orbis ipſe terrarum auguſtiorem Veſuuiano cineri parabat vrnam. Pæne fidem excedit, quod dicam: ſed, qui veteres leget annales, multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo Mons primùm ardere viſus, per pleraſque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneuenti, Baroli, Barij, Tarenti, Lupijs: quò nubes cinerea vicesima ſecunda eiuſdem diei hora, peruenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam tranſmiſit, igneum globum, quaſi facem præferens, inter eam, quam vehebat, noctem ferali luce internitente, quæ periculum oſtentaret. Ignis aſpectum ſecutus eſt cinis, qui per diem integrum pluit Aſcriuij. Neque immunia fuere maria. Cinis excuſſus è nube, Aegæum prope texit, horrendo ſpectaculo fluctu inter cineres caneſcente. Nauibus incidens, à nautis exceptus, atque inter merces aſſeruatus, circumlatuſque oſtenti loco. Ex altera verò parte, quæ meridiem ſpectat, cinerem aduectum nouimus in Lucaniam, atque Stilum, extremæ Calabriæ oppidum, facilè hinc, traiecto mari, in Africam transfretaturum. Ridebunt profectò hæc poſteri, quæ nos flenda conſpicimus; vicemque nobis rependent, qui Veſuuianum cinerem pluiſſe Bizantij, quod Procopius, & alij referunt; tranſuolaſſe in Africam, quod tradit Dio; *totā Europæ faciem contexiſſe*, quod refert in Chronico Marcellinus; denique *teſtimonio agnitum Vniuerſitatis*, vt loquitur in epiſtolis Caſſiodorus, nume-

Procop. lib. 2. de bello Gothico. Dio in Tito. Marcell. in Chron. Caſſiod. variar. epiſt. 50.

me-

merabamus inter ſplendidiora mendacia. Nimirum hac poſtrema conflagratione vidimus per triginta fere dies perpetuò cinerem è Montis faucibus inhalari compactum in nubes, quas ventis quotidie diuerſis commiſſas, in omnes Orbis terrarum partes immigraſſe credimus, quaſi eas quòuis deſtinante Veſuuio, nuncias incendij, teſtes fortunæ ſuæ. Has tandem vento ſeneſcente deſtitutas, ac per diſſitas Mundi plagas iam ſolutas in cinerem, propediem nuncios expectamus: vt non immeritò dixerim, Veſuuiano cineri vrnam eſſe Orbam terrarum. Quantos verò in ijs vrbibus, vnde litteras iam accepimus, prodigioſa ea pluuia motus animorum exciuerit, nemo facilè poterit aut cogitatione aſſequi, aut narratione complecti. Lupijs, duabus ante Solis occaſum horis, offuſa nox viſa eſt ſolito celerius maturaſſe. Subducta repente lux *nocturnis in die tenebris*, vt accidiſſe olim in eiuſdem montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox decidens, tactu potius, quàm viſu deprehenſus. Sanè maior ex inſperato metus. Nihil ciues de Veſuuij conflagratione audierant: nihil omnino ſuſpicabantur. Obſtupuere primùm: tum, admiratione in metum verſa, obriguere omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos contigiſſe refert Dio, arbitrati omnia in fabuloſum Chaos reditura, ſed igneum diluuium elementa ſoluturum in cineres, & Mundo iam adeſſe ſupremum diem. Itaque hac, illac lymphati, & vix mentis compotes ferebantur. Vt verò ex inopinato metu ſpiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo miſericordiam, ac veniam, omnium

Marcell. in Chron.

Dio in Tito.

 curæ,

curæ, & cogitationes conuersæ. Itur è vestigio ad preces, ad supplicationes, ad vota. Interea nubes illa cinerea ita prospectum oculorum abstulerat; vt, dum sacras per vrbem imagines circumferrent, comes comitem non videret. Quod Nolæ etiam, & alibi euenisse traditur, priscis Aegypti tenebris denuo redditis, quando denuo in multis mortalium cor veluti Pharaonis obduruit. Idem planè in incendio sub Tito contigisse narrat Dio. qui *occultatus*, inquit, *Sol nō aliter, quàm si defecisset*.

Dio in Tito.

Cinis Lupijs vsque ad quintam noctis horam pluuius tecta, viasque omnes oppleuit. Par Bario terror illatus, quò, quamuis ea vrbs multò propius à Vesuuio distet, quàm Lupiæ; cinis multò serius inuectus est, nimirum circa secundam noctis horam. Quid noctu non potuit caligo illa fœdissima, quæ noctem obtruserat in diem? Nempe ad tæterrimæ nubis aspectum tenebræ visæ exhorrescere, & nox ipsa noctescere. Secuta monstra multò maiora. Pluit primò cinere, tum arena, postremò fuligine. Nox precationibus, ac votis exacta, nocturno tumultu veros, vanosque aggerante metus. Illucescente die apparuere campi latè nigrantes, & quasi pulla veste contecti, Vesuuio quodammodo parentaturi. Ferunt, cùm omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem quendam, accepta crystallina phiala, in qua manna è sacris Nicolai ossibus fluens asseruabatur, eo aerem aspersisse, cui cinereus turbo insidebat: hunc disiectum mox aliò aduolasse. Scilicet eius liquorem, cuius patrocinio, vt canit Ecclesia, *à Gehennæ incendijs liberamur*, tartareus cinis ferre non potuit. Baroli aliud

quid-

quidpiam admirabilius contigisse traditur. *Nam*, cùm ciues in eodem metu, ac periculo versarentur, & sacram Eucharistiam per plateas christiano ritu circumgestarent; scribunt viri fide digni, ad salutaris hostiæ aspectum nubem luctificam refugisse: columbam præterea cuidam visam neque turba, neque clamoribus territam, ante sacra mysteria leuiter volitasse, ijsque in templum illatis, præ foribus constitisse, omen felicitatis. Certè, quas memorauimus vrbes, eæ leue hactenus à portentosa pluuia detrimentum cepere. timetur quidem campis, timetur frugibus, timetur segeti. *Non* defuere tamen loca, quibus cinis damnum creauit timore maius. Nolæ cinis tectis insidens, tanto oneri fuit; vt lacunaria decubuerint, & multæ domus, parietibus hinc inde stantibus, cælo pateant, detecto vertice. Erat quippe cinis ille grauissimus, tantique ponderis, vt in cinere Montem agnosceres. Vidi ego è diuersis Apuliæ locis huc ad nos missum, quasi ad inspectandum prodigium. vbique pluerat onerosus, nempe lapidum flammis absumptorum reliquiæ, spissus, subnigri coloris, illique simillimus, quo Christianorum capita rite conspergi solent, Sacerdote insusurrante, *Memento homo, quia puluis es*: vt, quando ad hominum voces obsurdescimus, montes ipsi diuino nutu vocales fiant, sparsoque cinere nostræ nos mortalitatis admoneant. Nuntiatum est etiam ex agro Melphitano pluisse ferro, ferreum testante seculū: pluisse etiam chalybe. Certè cinis inde huc remissus, partes aliquas præferebat internitētes, & chalybi similes. Enimuero armatus è cælo cadebat

imber,

imber, quaſi cum hoſtibus dimicaturus, chalybe, ac ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè diſpar eius cineris conditio, quem primo incendij die Neapoli pluiſſe diximus. hic enim, vt animaduerterunt non pauci, continebat probatiſſimi argenti non parum, quaſi cælo argenteus imber efflueret, Ianuario Martyre metus, ac terrores populorum in auſpicium nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit, pluuia lapidum. Lapidatum enim de cælo in modum creberrimæ grandinis non ſolùm Nolæ & in oppidis Veſuuio viciniori-bus; ſed etiam, quod magis mirere, in agro Melphitano. qui quidem quaſi in vmbilico Apuliæ ſitus, diſtat ferè centum millibus paſſuum à Veſuuio. vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem ſaxeum efficerent; tanta vi, vt procul etiam naturalis obliti ponderis auolarent. oppreſſere animantia ſub dio reperta: protriuere portas: perrupere muros: perfregere tecta; vt profectò lapidibus vi flammarum iactatis, quaſi tormentarijs pilis immiſſis, Mons vnus vrbes plurimas quatere, ac bello petere videretur. Neque tantùm pumicibus pluit, aduerſus quos olim, quia magno impetu concidebant, Plinius auunculus, vt nepos refert, capiti ceruical impoſuit; ſed ſaxis etiã magnitudine planè immanibus. quorũ vnum ferunt tantæ repertum molis, vt decem boum paria vix, aut ne vix quidem dimouere loco potuiſſent. Diceres non lapidem pluiſſe, ſed rupẽ. Fides eſto penes auctores. Conſonant tamen his ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc monte *immenſos lapides exiliјſſe*.

Plin. in epiſt. loc. cit.

Dio in Tito.

Con-

Concinnius rem eandem explicat Caſſiodorus, qui de Veſuuio loquens, *Longe*, inquit, *latèq; pulueres rotat: vicinis autem quaſdam moles eructat. Quis credat tam ingentes glebas vſque in plana deductas de tam profundis hiatibus ebulliyſſe; &, ſpiritu quodam efflante, montis ore conſputas, quaſi leues paleas, eſſe proiectas?* Hactenus Caſſiodorus. Neque inconſultò Marcellinus addit, eundem Veſuuium *exuſta viſcera euomere*. Quippe non deſunt teſtes oculati quamplurimi, qui montem viderunt lapides ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidiſſent, ceteras inter clades noua miſcebant incendia: atque obluctantes arbores, Veſuuij dorſo imminentes, tum mole, tum flamma euulſas, atq; incenſas, propellebant ad maria. Littora ego ipſe vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depaſcente flamma. Sunt, qui teſtantur, lapides in altum iactos quandoque in eaſdem montis fauces, vnde prodierant, decidentes occurriſſe alijs eodem impetu ſubſilientibus tanta inter ſe colliſione, ac fragore; vt inde mugitus ille contingeret, quo identidem vicina omnia perſonabant. Vicina, dixi: addiderim etiam, remotiora; ſi res, quam in ſuperiori æuo abſque exemplo reperio, repertura ſit apud poſteros fidem. Dicam tamen id, quod ideo ſolùm euenire potuiſſe credo, quia ſcio eueniſſe. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recineti in Piceno, Peruſij in Hetruria, &, vt poſtremi nuncij referunt, Aſcriuij in Dalmatia, auditus eſt Veſuuij bombus adeo terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Maiellam vulgus indigitat) eiuſ-

Caſſiod. lib var. epiſt. 50

Marcellin. in Chron.

eiusmodi fremitum accipi existimarent. Barolitani verò sedentes ad maris littora, similitudine soni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi solet, arbitrarentur aut nauali bello duas inter se classes in alto decernere, aut, quia è continenti sonus accidere videbatur, vrbem aliquam ex improuiso obsessam, tormentis peti. Dalmatæ etiam, præmissis exploratoribus, instruxere aciem, ac strenuè comparauere se ad prælium. Alibi quoque ad arma conclamatum ab ignaris, cum monte esse bellandum. Huius rei testes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. Olim *emugijt Vesuuius*, vt testatur Procopius, *& proximos accolas ingenti formidine affecit*. Aliquando eiusdem *tantos mugitus extitisse, vt Capuam vsque audirentur* vrbem, quæ à Vesuuio quindecim milliaribus distat, pænè miraculo vertit Xiphilinus. Vesuuij sonus nunc ad trecenta milliaria auditus: dum ijs, qui propius aberant, non tam strepere, quàm obmurmurare Mons, & quasi mussare videretur. Sanè, quòd fragor is exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior est ratio: quia venti eò è Vesuuio flantes, vnà cum nubibus cinereis conuexere sonum. nam rectà per aerem multò minus spatium intercipitur, quàm per sola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio est de Samnio, & Piceno: quò, si venti è Vesuuio mouissent; vnà cum fremitu cinerem importassent, quod minimè euenisse compertum est. An, dum prope Vesuuium Apenninus in Samnium, ac Picenum continenti tractu montium ducitur, per latentes cauernas, & specus altè de-

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Xiphil. in Seuero.

defossas, sibi inuicem responsantes ita fragor est ductus; vt mons monti sonum, numerosiore repercussu, Echo cõgeminante, redderet? An, quod vero videtur similius, immensa igneorum spirituum copia, quæ in Vesuuij visceribus rixabatur, aliqua sui parte per occultos terræ meatus ad Sãnij, Picenique montes traducta, ibidem eodem tempore tumultuata, strepitum edidit Vesuuiano similem? An denique Mons tonitru sonare potuit, qui rupibus pluerat? Certè, vndecunque id contigerit, res fuit admiratione dignissima: tantumq; sonum inter naturæ miracula recensendum, fama in æternitatem protendet. Hæc occasione soni, quo Mons immugijt in illa ingentium lapidum eruptione: quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Vesuuiano.

Quarta lues, ac terror, torrens igneus. Portentum narro, cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, camporum vastitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter illuxit, multis mortalium, totique fere Campaniæ feralis, nobis, ac posteris luctuosus, cùm cinerum, pumicumq; repetita pluuia, & crebri terræmotus terrorem ipsamet multitudine minuissent, multisq; assuetudo pæne securitatem fecisset: non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior, quàm salus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperanda, rediere. Percrebuerat rumor, nec sine suspicione veri, fures eò aduolasse, vnde coloni decesserant, opportunitatem nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flammarum vicino periculo territos: à quorum vnguibus magis, quàm à Vesuuij fauci-

bus bonorum depopulatio timebatur. Multi præterea, cùm in extremo discrimine quisq; sibi prospiceret, in illo æstu se à coniugibus, ac liberis querebantur auulsos; ad quos quærendos amor extimulabat, subituros eamdem fortunam, & commune periculum. Non pauci destituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut pes ad fugam defuerat: eòque pietas reuocabat, vnde metus deduxerat. Alios cura Larium, & ipse nescio qua perfusus dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca sit cuique sua. Multos fames adigebat flamma vicinior, & durum telum, necessitas. etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, custobus ad Neapolitanæ vrbis portas dispositis, ne tanta multitudine agrestium introducta (plusquam decem millia ferebantur) annonæ charitas, & fames ciuibus importaretur. Quod postea decretum meliore consilio mutatum est: dum plus ciuium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò aduenarum adduceret Montis æstus. Ergo, dum ab ijs, qui aditu prohibiti fuerant, alijsque non paucis, vt diximus, deserta oppida repetuntur; & iam quisque domi sedet vicini spectator incendij, formidine pæne in voluptatem conuersa: ecce tibi subitò sub meridiem inter fumeos turbines cæca nox; quasi recedente Sole ne Mundi oculus aspicere cogeretur tot funera. mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice Montis exilijt, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuum se summo impetu, parique fragore deijciens, in pla-

nitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipſam tantæ calamitatis memoriam. Recrudeſcit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere, quàm ſcribere. Certè eo ipſo die, effuſa poſt ignes pluuia, viſum eſt ipſummet cælum noſtris cladibus illacrymaſſe. Itaque cùm largiſſimè ignis deflueret, atque horrendo ſibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur: oppidani vndique flammis obſepti, ſera intempeſtiui reditus pœnitentia, quæ loca peterent, quæ vitarent incerti, hærere, trepidare, omnia luctu, & clamore miſcere. Exaudiebantur eiulatus mulierum, fletus infantium, vociferationes virorum: & cuncta ſono incondito, ac lamentabili perſonabant; qualis eſſe ſolet in vrbe capta, dum hoſtis ferro, flammaque graſſatur. Multis timor conſilium, ac vires excuſſerat, animis, pedibuſque labantibus, inhibente metu fugam, quam ſolet imperare. Iam pallor ori ſuffuſus mortem præuerterat: nec defuere fortaſſe, quibus, obrigeſcente ſanguine, metus ipſe ſpiritum hauſit, quem mox flamma poſcebat. Multi tamen collegere ſe ſe ad fugam. ſed profectò parua ſæpe mora magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus, ac liberis proſpicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur, pars feſtinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiẽdum oppreſſi. Anteitum remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è Monte deuolueretur ad campos, in plures veluti riuos, ac ramos quadam fluminis ſimi-

militudine deriuatus, ſeptem, vt ferunt, aliò, atque aliò flammarum fecit diuortia: vt ſcilicet vndequaque ſimul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effuſus, qui tergo Montis impoſitus à S. Georgio nomen accepit; pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, ſupellectilem, vno verbo, omnia exhauſit. Duo in obſcuri oppiduli ruina luce digna reperio, quæ à Ferdinãdo Capycio viro & genere, & legum peritia nobili cõperta ſunt: cuius ibidem prædium ſatis amplum conſpiciebatur, & villa turrita. Vnum eſt, quòd cùm eò is inſpecturus bonorum ſuorum reliquias, aduolaſſet; cinerem reperit in tantam altitudinem excreuiſſe, vt ad centum fere palmos aſſurgere crederetur, longè ſupra turrim elatus, quæ ad quinquaginta palmos excitata, culmen cineri ſupponebat. Alterum præterea memoratu dignum oculatus teſtis narrabat, viſos inter cinerem ſanguinis riuos decurrere: humum, vbicumque defoderetur, elicere ſanguinem; qui largè manarat ex animantibus inter tectorum ruinas, & ſaxorum fragmina obtritis. quaſi flamma ipſa deſæuiret in vulnera, ne cruore tanta clades vacaret. Alter ignei fluuius riuus (riuum appello: mare igneum, vt narrant ſuperſtites, ab inſpectantibus putabatur; quaſi ipſum ignis elementum ſuis delapſum ſedibus exundaſſet) Herculanum ad radices Veſuuij collocatum maiori clade defluxit. Erat hoc oppidum ob cæli temperiem antiquiſſimis quoq; medicis exploratiſſimam, adeo celebre; vt in eo ad decem millia capitum recenſerentur. Amplæ do-

Galen. lib. 5. meth. c. 12.

mus,

mus, turrita culmina, augusta templa, vno prope temporis momento partim flammis absumpta, partim cineribus consepulta. Iacent nunc omnia ne seruato quidem vestigio prioris fortunæ: soloque cinereo æquabiliter superfuso, vix à gnaris locum digito commonstrantibus dici potest, Hic Herculanum fuit. Oppressi multi oppidanorum vnà cum domicilijs in sepulcra conuersis, hoc vno fortunati, quòd natalis soli ruinas non viderint; idemq; supremus fuerit & ciuibus, & patriæ dies. Herculano euerso, latius peruagata calamitas adiunxit Pompeios. quod oppidum pariter, eò deriuatis alio surculo flammis, deletum est: vt, quando Herculanum, & Pompeij, vetustissimi vici Parthenopæi crateris, eandem semper subiere fortunam, sub Nerone eodem terræmotu diruti, sub Tito eodem incendio deuastati, pari eiusdem conditoris gloria nobiles; nunc etiam communione cladis in eundem pæne rogum impositi, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortasse posterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipsa pyra viuacius reuicturi. Multa in hac duarum, prope dixerim, vrbium euersione contigere dignissima, quæ posteritati transmittant historici, deflenda lacrymis Orbis terrarum. Ego, ijs consultò præteritis, in hoc destinato ad absentes nuntio communem dolorem leniendum censeo fausta commemoratione diuinæ beneuolentiæ, quæ in pueri cuiusdam incolumitate inter tot clades eluxit. Rem ita subijcio, vt mihi spectatissimæ fidei Sacerdos narrauit ex eorum familia, qui piè se ægrotorum seruitio deuouerunt, ab oculatis testibus

Seneca in lib. de terræmotu.

Dio in Tito. Pompeij à pompa dicti, qua Hercules, deuicto Geryone, vaccas egit. Solinus lib. 8.

bus

bus veritatem diligentissimè perscrutatus. Herculani mulier, Camilla nomine, cùm inter fugam aduentantes flammas vidisset, atque effugia interclusa; consilium ab ea cepit, quæ rebus extremis spem facit, desperatio. Saltu è rupe se proiecit ad littus: & nepotem quinquennem, Iosephum nomine, in ipsis planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad cælum oculis, Sancte, inquit, Ioseph tibi commendo Iosephulum. Nec plura. Mox tota in fugam incubuit, quamcelerrimè littus legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hærente vestigio. Vt periculum euasit; subijt iam sui securam prima cura puerulus; quem, quoniam rebatur iam mortuum, flebat primo ætatis flore demessum, & vsura lucis defunctum, quam vix libauerat. Inter eiulatus, ac fletus, cùm deuenisset ad pontem, sub quo inter ingentes fornices tenui Sebethus amne delabitur, nomine compellari se sensit. eò conuersa, vnde notæ sonum vocis acceperat, Iosephum videt suum, eumque sospitem, ac subridentem. Hæsit primò prope saxea præ stupore: tum, recepto spiritu, percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxisset; respondit alacriter puerulus: Sanctus Ioseph manu prehesum per flammas medias huc ocyssimè me duxit incolumem: vbi iam diu te moror. Mulier puerum amplexata, mœrorem in gaudium, eiulatus in diuinas laudes, fletum acerbissimum in lætitiæ lacrymas commutauit, altero felicius fonte deductas. Hæc è diuina pietate solatia reliquijs excidij Herculani. è quibus vnius pueri miraculo quæsita salus inter multorum cædes clarior; dum

Pom-

Pompeijs vnius feminæ mors in communi ſalute miſerabilior. Nam, quamuis tectis prope omnibus dirutis, Herculanum, Pompeioſque peruaſerit calamitas pæne par; fuit tamen incolarum cõditio longè diſpar. Herculani, vt dictum eſt, multi mortalium abſumpti: Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id vacaſſe miraculo dicitur. quippe cum primùm ignis micare cœpit è monte, pleroſque Pompeianorum tantus inuaſit timor; vt illico fugam capeſſentes, nunquã poſtea, laxato timori ſedando ſpatio, ad ſua tuenda redire, in animum induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam ex aduerſo in ſuis ædibus perſtiterunt inſtinctu neſcio quo inter cõmunem trepidationem, ac fugam, quaſi fide à flãmis accepta, ſoluti metu, curiſq;. Etenim vtriuſq; partis conſilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manſerant, probauit euentus. Ignis tranuerſim actus, domos eorum, qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum tectis, qui aderant, prorſus abſtinuit, vnico capite, eoque iam pridem morti debito contentus, anicula. Hoc à clariſſimo teſte, oppidi eiuſdem Domino compertum, Virginis patrocinio iure adſcribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatæ appellatione nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammarum arbitrio permiſſum eſt, vt incolis parceretur, deditione facta, ſaluis, innoxijſque capitibus. Templum Deiparæ, quæ oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune, inuiolatumque perſtitit, ingentium arborum ſtrue eò appulſu ſpirituum antelata, quæ fuit pro munimento, atque aggere. Alia torrentis

ignei

ignei ſcatebra Retinam, pagum Herculano proximum adorta, antiquiſſimum fanum D. Mariæ, vt vulgo appellant, ab Apuliano ſacrum, Petri Apoſtoli olim præſentia, nunc memoria celebre, planè intactum præterijt, totius viciniæ vaſtatione. Alia Maſſam non Lubrenſem, ſed alteram Veſuuij tergo inſidentem, clariſſimorum virorum eò ſe Neapoli recipientium domicilio illuſtrem, pagoſque finitimos omni ex parte ſubruit. Maſſæ quidem illud accidit memorabile. Concurrerant pleriq; ad templum; cùm igneus turbo minas è vicino monte intentaret. ibi, obſeratis foribus, continebant ſe pauidi ac tremebundi. attoniti vultus, ſuſpenſæ aures: neque ſilentium, neque tumultus; ſed mœſta quædam obmurmuratio. Obſcurato interea cælo, cœcus quidam exaudiebatur fragor, quem captabant è limine, horrore perfuſi neſcio quo, tanquam dirum aliquid eueniret, quod cogitatione aſſequi non poſſent. Vt breuiſſimo interuallo detonuit; reſeratis foribus, apparuit maior, quàm pro ſtrepitu clades. Tecta, officinæ, turres, villæ, viæ, forum nuſquam viſa; perinde ac ſi euanuiſſent. Nihil obiectum oculis, præter cinerem, & campos, vbi pagus fuit. Refugerat ignis ab æde ſacra; quòd viri quidam pij, ex ara maxima ad limen Deiparæ imagine aſportata, eo propugnaculo templi aditum obuallaſſent. Duo præterea Neapolim verſus ignei riui excurſionem fecere. Vnus pagum, cuius paulo ante meminimus, Porticus, appellatum magna ex parte vaſtauit. Erat is inter paganorum caſas multis externorum procerum ædificijs clarus. Locatus etenim in aprico,

lar-

largiſſimè,& ex integro Solis radios excipit,ægrorum phthiſi laborantium ſuprema ſpes, Neapolitanorum nobilium hyemales deliciæ, hortis, fontibus,xiſtiſque conſpicuus. Squallet nunc illuuie obſitus, atq; horrorem incutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumuere aggeribus cinerum dorſa camporum, quibus inſanæ turrium ſubſtructiones æquatæ. Viſuntur etiam nunc ingentes parietum fornices ſemiſepulti, victricium monumenta flammarum, ignis Veſuuiani trophæa. Excitabo aliquid ex huius pagi ruinis dignum, vt arbitror,memoria ſeculorum. Degebat hic quidam obſcuri generis,& clariſſimæ probitatis,Nicolaus nomine,viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum ſua, tum ab alijs conquiſita pecunia, inauratam ſtatuam tutelari Angelo affabre faciendam, curauerat,collocatam poſtea in eiuſdem pagi æde ſacra. Aedes non multò poſt in hac Veſuuiana, procella ignei vi turbinis perijt, partim incenſa, partim diſiecta ſupellectili ſacra: ne inter tot rapinas, ac cædes execrando Monti ſacrilegij crimen deeſſet. Interea Nicolaus,relicta caſa,ac prædiolo,fugam molitus,Neapolim ſe recepit. vbi interrogatus ab amicis,Numquid detrimenti eius prædium accepiſſet; reſpondit fidenter, Omnino nullum: nam meus tutelaris Angelus adſtat ad agelli limites mei,omnem ignis iniuriam propulſaturus. Ita ille,diuino vtique afflatu. nam hoc ſiue votũ, ſiue oraculum non fefellit euentus. Velificante, non multò poſt cymba prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri ſpeciem veluti adnantis littori. Rentur fortuito merſum in aquas, dum ce-

teri naufragium faciebant à flamma. addubitant, an adhuc halitus in eo vitæ ſuperſit: imperant nautis, vt vela contrahant: parent illi, eòque remis contendunt. cùm propius acceſſiſſent, agnoſcunt ſtatuam Angeli tutelaris, cuius conflandæ Nicolaus curator fuerat, erecto vertice extantem vndis, adſtanrem ripis, quæ eiuſdem Nicolai prædio prominebant, quaſi limites cuſtodiret eodem planè modo, quo ille vel optauerat, vel præſenſerat. Agnoſceres Angelum ad terreſtris Paradiſi fores inſtructum gladio non, vt olim, flammeo, ſed flammas arcente. Cuſtodiam Angelicam agri eiuſdem eſt teſtata felicitas, inter ceteros deuaſtatos innoxij. Luxit in hoc, ſeu potius luſit diuina clementia: Luxit in altero diuina ſeueritas. Quidam famoſus latro à iudicibus conquiſitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat. fortè tunc aderat, cùm flagrare Mons cœpit. Inter aliorum fugam admonitus à Sacerdote, vt in re tam plena aleæ, plenaque periculi & capiti, & æternæ ſaluti conſuleret: irriſit communem metum iampridem inter mortis fauces iocari ſolitus, atque in eo pago perſtitit contumaciæ non ſemel reus. Gliſcente Montis murmure, ille inter metum, audaciamq; ſed huic propior, cùm in arborem, velut in ſpeculam, aſcendiſſet proſpecturus, an quid mali immineret; repente ignis appulſu, tanquam fulmine ictus, interijt. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, ſuſpendij pœna præpoſtera, ſpectaculum ijs, qui ſuperuenere, admiratione digniſſimum: quòd laqueum, & flammas meritus, ſuſpenſus perijt, & combuſtus, diuina iuſtitia vindice,

car-

carnificis minifterium præuertēte Vefuuio. Quod adijcio, commiferationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplum, nulla obliuione delendum. Aufugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte nictantis flammæ, deferto patre, quem inualidum ad iter morbus reddebat, & fenectus ipfa morbo grauior. Poftmodum, oblatrante confcientia, celerius remigrauit, quàm difcefferat, parentis vicem follicitus. quem enixè hortatur ad fugam, pios humeros cariffimæ farcinæ fuppofiturus. Aeneæ, inter Troianum incendium, Latino Poetæ celebratam pietatem homo virtute, quàm genere clarior inftaurabat. Abnuit obftinatè fenex iam vita feffus, mortem ætati maturam intra domefticos Lares oppetiturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt fe filio geftandum præberet: neque ille, vt fugam repeteret, relicto patre. cui, obfirmato ad omnem euentum animo, adeffe voluit in extremo difcrimine fuprema officia perfoluturus. Non difcreuit flamma, & fortuna, quos amor, & natura coniunxerat. Reperti poft effoffas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio fpiritum parenti, à quo haufcrat. Poftremus flammæ riuus per agros traductus, alijs exuftis, alijs non fine diuino numine intactis, per labyrinthos, ac fpiras Mæandrū igneum referens, tandem in viam regiam incidit. Erat hæc, vt fere femper, rhedis, equis, peditibus confertiffima: quippe vnica Neapoli per oram maritimam Salernum vfque tenditur, indeque ad Lucanos, ac Brutios. Vt profpexere viatores ignem è Monte exilientem, in campos delatum

incredibili celeritate decurrere: improuiſo monſtro perterriti, qui eò tendebant, gradum referunt; qui contra, diuerſi abeunt, diſſipatique, conſternati omnes in fugam: rati, vt quiſq; curſu princeps, ita fore poſtremum periculo. Sanè perperam in libello de terræmotu pronunciauit Seneca, *incendium fugientes non ſequi*. Nam inter cetera incendij Veſuuiani portenta illud eſt, quod ſiue quiſpiam rectà tenderet, ſiue deflecteret, ignis in fugientes inſiliebat; multis etiam, dum in tergus reſpectant, fronte circumuentis. An quia vltor ſcelerum ſontes quocunque inſectabatur? An quia, ſi naturalem cauſam venari velimus, inter fugam pulſo anteriori aere, & poſteriori euocato, ſimul halitus ille leuiſſimus trahebatur? Præcluſa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ abſorptæ: multi hominum enecti: pauci ambuſti vix euaſere. Spectaculo alijs fuere, tamquam flammas viciſſent, qui effugerant, ſpecioſa ijs perinde fuga, quàm pugna. Narrabant hi, repentino ignis acceſſu congemiſcentium clamorem vix tolli cœptum, & compreſſum, querelas occupante flamma: mox vias, quæ vltro, citroque turbis fugientium feruebant, apparuiſſe deſertas, paucis ijs, qui ſuperuixere, addubitantibus, ſatiſne vigilarent, an ea nocturna forent ſomnia, aut præſtigiæ, captioneſque oculorum. Quidam, cùm Salerno Neapolim iter faceret, ac forte ea hora in locum incidiſſet flammis obnoxium: proſpecto periculo, non ſegnis ad fugam in vicinã ſyluam deflexit, quò alij etiam duo diuerterant. his ille cùm ſe tertium adiunxiſſet; neſcio quo caſu detentus à vepribus, paulìſper hæſit. Mora in incolu-

Seneca in lib. de terræmo.

columitatem cessit. quippe, cùm breui se extricasset; animaduertit, comites paululum progressos turbine abripi, atque oculis repente subduci. quorum cùm ne reliquias quidem, aut supremum cinerem videret: existimauit nouo terræ hiatu voratos. Ipse ingenti periculo defunctus, consilio casui permisso, inter circumuolitantes flammas è deuij saltus angustijs tandem euasit. Hic, alijque semineces, & mortuis, quàm spirantibus propiores Neapolim cùm deuenissent; tantum ciuibus incussere terroris, vt iam iam Vrbi flammam imminere arbitrati, non pauci aliò auolauerint, omnia in maius augente metu. Desæuiebat interea vis flammarum, quæ siue fulminis in morem, siue igni, vt Meteoristæ vocant, fatuo similis, erratica, exlex, hac, illac transiliens, plerosque cæde, luctu, ac metu ceteros funestabat. Neque minor è cinere pestis, quàm è flamma. Nempe inter circumducta in orbem flammarum volumina turbines cinerei admiscebantur. In hos aliqui, quos cineris aspectus fefellerat, dum incurrunt, miserè conflagrarunt, sub doloso cinere flamma delitescente ad fallendum. Illud admirabilius, quòd cinere, quo extincti fuerant, desidēte in aggeres, tumulabantur: &, versis naturæ legibus, præbebat tumulum cinis; dum cineri tumulus præberi solet. Iam in via regia ignis, & cinis publicè grassabantur: iam quidquid obuium fuerat, demoliti, si Neapolim attigissent; tectis ruinam, ciuibus funera, vrbi vastitatem minatabantur. Perfecerant impium consilium mali Dæmones, quorum, vt reor, impulsu pestis illa ferebatur: nisi Deipara, vt assolet, eorũ

im-

impetus retudisset. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli ædes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hic forte Sacerdos coram conferta multitudine faciebat: cùm ex improuiso fugientium clamores, morientium gemitus, flammarum crepitus exauditi. Perculit omnes præsentia periculi, & sæpe letho grauior lethi metus. Obuersabatur animis, oculisque vicina mors. atq; in ea, veluti cauea, deprehensis aut miserè expectanda nex erat, aut flammæ temerè occurrendũ. Timendum etiam, ne inter loci angustias, & ingruentem turbam, si eniterentur, obtriti (vt superioribus annis in fortuito incendio contigit) vltro interitum anteuerterent. Ergo dum, inter fugiendi, sistendiq; consilium, hæsitant, clarescente iam sonitu, & flamma propius crebrescente, clamitare omnes, pectus tundere, atque humana spe deiecti, opem Virginis implorare, vnicum in re deplorata suffugium: cùm torrens igneus, turboque cinereus, visi ad fores vsque decurrere, mox ædiculam deuoraturi, qui palatia, turresque sorbuerant. Sed patrocinio Deiparæ resedit ad fores turbo cinereus: torrensque igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapsus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Vesuuij faucibus, tanquam è Gehennæ portis emissus, in templum illi sacrum perrumpere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur ad hunc vsque diem ante fores, vnde decliuis ad tẽplum est aditus, supra tres vlnas elatus cinis, vlterius progressurus; nisi Deipara inhibuisset. cuius etiam manus amnes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes à Neapolitanis muris reiecit, Vrbe

in-

indemni, & iam defuncta tanto metu. Multi ex ijs, quos diximus, riui ad mare vicinum procubuere. Nempe hoc vnum ad fluuij similitudinem deerat, vt siue vndantes flammæ, siue flammantes vndæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarsit: vt, quo terræ inundauerant, eodem mare conflagraret. Ardebant, nouo miraculo, inter vndarum vortices flammæ: & ignei fulgoris assultu latè maria collucebant. Triumphabat inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Commiscebatur marinus fremitus stridori crepitantium flammarum: & fretum æstu nouo, ac non solito exæstuabat. Crederes æmulatione vicini Montis nouos è mari erupisse Vesuuios. Non præteribo hic lacrymabile quorundam infortunium, qui cùm ignem vndique occursantem prospicerent, fugam ad littora meditati, proiecere se tandē ad mare, siue mitius occubituri inter aquas, siue nandi peritia salutem sibi ab vndis polliciti, quam à flammis impetrare non possent. sed irritæ spes, conatusque. etenim ibidem ab igne deprehensi in ipsummet lethi genus, quod fugiebant, incurrunt, extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, sed combusti. Profectò incredibile videri non debet, faces in Dodonæo fonte succendi: in stagno Samosatæ vrbis linum, in Lyciæ Hephæstijs mōtibus riuos ardere; ignem in Nymphæo aquis pluuijs inardescere: cùm certis auctoribus nouerim, duodecim, & eò amplius dies inter Tyrrhenas aquas ignem Vesuuianum arsisse. Erat quippe materiæ bituminatæ, & oleagineæ, illi

[a] Plin. lib. 2. c. 103. 104. 106.

simi-

Plin. ibidem c. 106. similis, quæ, vt animaduertit Plinius, in Chimæra, Lyciæ monte, aquis accenditur: terra, fœnoque Strabo lib. 1. extinguitur. Simile quid narrat Strabo, *prope Modonem, igneo halitu erumpente, mare ad quinque stadia ferbuisse*. Idem planè de flammis Aetnæis Augu. lib. 3 de ciu. c. 32. Augustinus refert, qui, *legimus*, inquit, *apud ethnicorum historias Aetnæis ignibus ab ipso montis vertice vsque ad lacum proximum decurrentibus ita ferbuisse mare, vt rupes exureret: cùm & pices nauium* Iulius Ethnicus apud Ludou. Viues ibidem. *soluerentur*. Hæc Augustinus ex Iulio Ethnico, qui addit, magnam tum piscium multitudinem exanimatam enatasse. Hoc olim contigisse in Vesu- Zona. & Dio in Tito. uiano incendio tradunt Zonaras, & Dio: & nunc omnium testantur oculi. Siquidem aquis inter flammas ebullientibus, infinita prope vis piscium extincta, ne in maris quidem fundo à Vesuuij faucibus tuta: Extitere postea ingentes piscium turmæ ex imo ad mare summum eiectæ, flammis iã, & aquis elixæ, atq; in dapes paratæ, prædæ, & gulæ irritamentnm. Sed abstinuere incolæ, quòd halitu infectos suspicarentur, sapientiores profe- Orosius lib. 5. cap. 10. ctò, quàm olim Liparenses. qui, vt narrat Orosius, pisces Aetnæ incendio exanimatos cùm auidè deuorassent, mox morbo arrepti, absumptique sunt, pestilentia in eam insulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio simile. Mare per id tempus visum destituere littora; vt iure Ps. 113. vsurpari possit illud Prophetæ, *Mare vidit, & fugit*, nauibus, quæ Neapolitanum portum tenebãt, pæne hærentibus in sicco, nisi mare mox reflueret, perituris. sed, æstu reciprocante, & aquis relabentibus, emersere. Idem contigit in Surrenti-

no littòre, per passus fere mille arescente mari. Non defuere, qui dicerent euocatas è littoribus auxiliares vndas, quà bellum ab igne timebatur: cùm flammæ veluti coniuratæ volitarent ad maria. Sed reijcienda isthæc inter commenta, lususq; poetarum. etenim, si res ad philosophicam trutinam expendatur, in tanta effusione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immensæ, Natura, quæ tantopere abhorret à Vacuo, ne in penitissimis Vesuuij recessibus quidquam intercipeDretur inane, aquas eò per latibula attraxit, attractasq; detinuit: donec, laxato, aut intruso aere, aquæ per eosdem meatus ad sedes pristinas dimitterentur. Attestatur hoc arenæ tanta vis effusa, quantam ne mille quidem arenariæ profudissent. Reperta quoque inter cetera purgamenta Montis marina conchylia: vt parum Vesuuio fuerit se ignibus ingurgitasse, nisi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculanum mare prorsus euanuit. Ibidem superingesta enormi trabium, & cæmentorum materia, quam torrens ille deuexerat, extuberante tellure, portus emersit non contemnendus peninsulæ in modum, mari hinc, inde circumfuso, longo tractu porrectus. opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regiæ suffecissent, futurum posteris perenne Vesuuij monumentum. ad cuius nutum enatæ peninsulæ, extructi portus, exhausta maria. Mutati etiam sinus, stationesque littorum, mari sedibus alijs decrescente, succrescente alijs. Porro extāt longè maiora terris Vesuuianæ flam-

mæ vestigia. Apparet alia quædam,& lacrymabilis rerum facies. Oppida, quibus frequentissimis maritimum Montis latus refertum erat, vbi fuerint non agnoscitur. Tecta partim solo tenus deiecta, partim surgunt deusta, quassata, semiruta. Pauca, quæ integra superfuere, squalent incolis viduata. Agri,quà ignis excurrit,arboribus spoliati. Syluæ resectæ apertam præstāt planitiem. Campi, in quos multi rami, truncique inciderunt, iam pæne syluescunt. Aequatæ valles,quæ vicinis oppidorum ruinis creuere. Cinerum tumuli pluribus in locis prope in montes assurgunt. siquidem turbines cinerei,quos vnà cum torrente igneo Mons efflauit,antequam ad mare procumberent, subsedere terris. iamque alij alijs aggesti plurium referunt collium imaginem, sterilem, squalidam, horridam,nunquam vnius montis dispendium instauraturi. Sed spectaculum inter cetera, funestissimum exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculanum interiacent. Nuda cernuntur nullo discrimine prope immensa camporum spatia, paulò ante discriminata villis, ac turribus, & lectissimis vitibus conuestita. Non arbor ibi superstes, non seges,non frutex,non herbula.Solum,quod læta modò viriditate herbescebat,planè exherbatum saxis perustis, alijsque montis eiectamentis conspergitur. Non vnum Campaniæ iugum,sed Pelion, Ossan, Olympum, & pæne quidquid vbique est montium,disrupta credas in lapides. Hæc feralia ignei tramitis, flammæque vestigia, in vastissimos protensa tractus, incredibile est quantum spectatoribus terroris incutiant. Nemo eò acce-
dit

dit (accessere autem fere omnes è vicinis vrbibus, atque oppidis æque summi, & imi) quin fateatur aspectu vinci, quidquid magnum mente præceperat. Stuporem auget vastitas tanta in loca tam dissita fere momento importata. Viæ prætérea per plures dies occlusæ, obstructæque cinere, qui varijs in locis ad sex, ad decem, ad quindecim etiam palmos attollebatur, domorum culminibus, &, pæne dixerim, pinnis turrium exæquatis. Tentatum est per cinerem iter, quà iacebat humilior: sed luere pœnas audaciæ, qui ausi sunt. Hærebat pes in viscoso cinere, ac si in tenacem argillam incidisset. Non homo, non equus, non bos inde se expedire poterant: quamuis maximè adniterentur: &, nisi celerrimè subuentum esset, miserè deperibant. Quidam, dum aliorum metum irridet, & contemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus est. Perurebat acrius cinis, quàm ignis: neque, vt solet, flamma in cinerem, sed cinis abibat in flammam. Narrauit mihi vir fide dignus, qui tertio, an quarto incendij die ad ea loca propius accesserat auiditate spectandi, vidisse se in via duo iumentorum corpora, sex hominum, cinere demersa, & exanimata: vnius ex his dexteram inter exultantes flammas adhuc inardescentem nihilo secius, quàm si piceam faculam ignis corripuisset. Retraxit ille gradum eo spectaculo territus, ne Plinij audaciam æmulatus interitum etiam sortiretur. Iacuere palã in foro quædam delata in Vrbem combustorum cadauera, lugubre spectaculum, quod non parum elicuit lacrymarum: ora nigrantia à bustis dissita, ossa carni-

bus dilapſis extantia; manus, pedes, crura diſiecta, Veſuuianæ cladis exuuiæ. Huc recidere ſeptem, quos recẽſuimus, torrentis ignei riui, ſeu potius, quæ ſeptem, nec fabuloſa extulit capita noua Hydra, fœcunda in perniciem. Ceterum veritatem eorum, quæ de torrente igneo diximus, comprobat id, quod ſcripſit Oroſius. qui, *abruptum*, inquit, *Veſuuij montis verticem magna profudiſſe incendia ferunt: torrentibuſque flammarum vicina regionis cum vrbibus, hominibuſque deleuiſſe*. Ex Aetna quoque monte, qui Catanæ, celeberrimæ in Sicilia vrbi, adiacet, fluuium igneum decurrere ſolitum teſtantur incolæ, pernicie, quacunque fluit, agris inuecta, omnia deuaſtaturum, niſi malo ciues occurrant, Agathæ Virginis velum haſta ſuſpenſum igni oſtentantes. ad cuius aſpectum, quaſi ad erectum pudicitiæ trophæum, reuoluto curſu, flammas trepidantes effugere, conſtantiſſimè fama fert.

Oroſius lib. 7. c. 9.

Quintus, & poſtremus terror, aquarum inundatio. Malè conſultum reor ijs, qui magna, & noua conſcribunt: cùm nouarum magnitudo rerum, animis ad diſſentiendum pronis, fidem demat hiſtoriæ. Profectò poſteri, qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales, facilè in ſuſpicionẽ venient, non tam narrationem hanc eſſe omnia ad veritatis normam metientis hiſtorici, quàm fabulam multa ad voluptatis licentiam ementientis poetæ. Quis enim credat eodem planè tempore ex eodem Monte ignium, & aquarum ſcaturigines prodijſſe, partamque flammam vnda obſtetrice? Quis ſibi perſuadeat (quod inter ea, quæ fieri nequeunt,

queunt,

queunt, recenſeri ſolet) aduerſantia elementa, ignem,& aquam,coijſſe inter ſe ſe,ac pæne fœdus inijſſe? Quis non inter fabulas numeret,eumdem Veſuuium,quà mare proſpicit,torrentem igneum, quà continenti adnectitur, torrentem aqueum demiſiſſe;&,quaſi diuiſis copijs,ex vtroque latere flammis,& vndis; fulmine, & flumine;conflagratione, & inundatione oras finitimas inuaſiſſe? Hæc tamen verè ita eueniſſe, noſtro detrimento didicimus,non multò grauiore à flammis quàm ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Veſuuij defectione omnia cum eo in noſtram coniurauere perniciem elementa,Terra cõcuſſionibus, Aer pluuijs cinereis, ac lapideis; Ignis conflagratione; Aqua eluuione: vt hinc præſenſionem quãdam haberemus extremæ diei, & ſuprema diuinæ iræ argumenta: dum iam *pugnat Orbis terrarum contra inſenſatos*. Itaque,dum Veſuuius per maritimam oram cinere, flammiſque bacchatur,pæne maria debellaturus: ex alio latere,quo Palmæ, Nolæq; campos deſpectat, ingentem aquarum vim magno impetu cœpit effundere. Sæuijt hæc,quà rabies ignis defecerat, quicquid flammarum voracitati ſubductum fuerat,demolitura. Namque in agros effuſa,omnia longe, lateque demerſit: vt æquora camporum tranſijſſe viderentur in maria. Primò, vijs occluſis, aquæ ad quindecim palmorum altitudinem aſſurrexere, æmulatione quadam ingentium fluuiorum. quæ,quamuis non multò poſt detumuerint;non tamen tranſiri vado poterant à mirantibus, vnde tam ſubitò nouus hic fluuius erupiſſet. Couiurauerat

Sap. 5.

uerat nõ cum flammis modò,ſed cum aquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alueo ferebatur. Horrent adhuc circumfuſo cinere arborum fibræ, non ſine ſuſpicione peruſtarum radicum, ſpe quoque proximæ colligendæ vindemiæ pæne perdita. Hæc dubia pernicies, & futura proſpiciens: illa certior, & cum præſenti iactura. Aquæ, cum eodem, quo flammæ, impetu quaſi certatim è Monte decurrerent, atque obſtantes arbores, glebas, trabes, cæmenta, ſaxa, alueo iam tumidiore conuoluerent; non in mapalia ſolùm,& tuguriola,ſed in domos etiam,ac tecta irrupere.& iam,tabulatis effractis,in cellas vinarias intruſæ, dolia vino pretioſo abunde plena ruptis compagibus, exonerauere. Natabant pauimenta vino: & inter aquas iam rubeſcentes,amnis purpureus excurrebat, labore, lucroque præteritæ vindemiæ vnà cum vini riuis effuſo. Neque ea ſolùm lues ab aquis fuit. nam per agros villæ, caſæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deiectæ, aliæ obſeſſæ: itinera obſtructa: commercia ſublata: quaſi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exundaſſet. Memorandum illud,& in re tenui non tenue diuinæ prouidentiæ argumentum, quod in agro Nolano contigiſſe narratur. Rapuit cunas, & iacentem infantulum vis aquarum,quem repente è ſuorum auexit oculis.Credidere illi mortuum,doluere,fleuere. vix trahentem auras,abſorptum aquis, atque in terra naufragum querebantur. itur forte poſtea ad ſyluam.repertæ ibi cunæ vnà cũ pupulo incolumi planè, ac ſoſpite: quaſi aquæ illi admurmurantes, blandæ ſomni conciliatriculæ; & frondium

dium aquis adstrepẽtium fragor fuisset pro nænia. Admirationem peperit, quòd rapidissimè vecta inter aquarum vortices cistula euasisset in cymbulam; & fasciolis vsa pro velis, diuinæ clementiæ afflatu, nauarco Angelo, ripam secundo cursu tenuisset. Præsagiere non pauci, infantem ad supremos honores conscensurum, tanquam nouum Moysen in fiscella scirpea ad ripam fluminis asseruatum, aut nouum inter syluas Romulum, maiore miraculo, vnda nutrice, non lupa. Suspicienda scilicet in eo diuina potissimùm prouidentia, quæ magnam se exhibet vel in paruis. Suspicienda pietas in salute pueri, omni humana ope destituti: cùm per idem tempus & virorum plerique, & multa pecudum millia hac eluuione demersa perierint, in antiquum prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndante, cùm mare flammis ignesceret. Hic quintus terror, & postremum spectaculum Vesuuianæ tragœdiæ, quæ vna multis in locis plures tragœdias excitauit. Acclamationes, & plausus cessere in querimonias, ac lacrymas. magna rerum, ac luctuosa catostrophe scenæ seruijt defuncta excidijs vrbium, & funeribus populorum. Inter tot tamen calamitates, & clades vrbs Neapolis vicino malo perstricta leuissimè, immo omni planè pernicie immunis fuit, nullum publicum detrimentum passa, præter ingentem timorem. Id secundùm Virginem, cuius in primis patrocinium Parthenopes nomen ipsum ominatur, Martyri Ianuario præcipuo tutelari, ac patrono acceptum refert. Senserat olim in Vesuuianis incendijs Ianuarij præsidium, non quidem, dum ille

viueret,

Exod. 2.

Liu. lib. 2.

viueret, vt nullius antiquioris teſtimonio nixus memoriæ prodidit Maiolus,ſed centum ſexaginta ſeptem annis ab eius obitu natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno poſt Christum natum quadringenteſimo ſeptuageſimo, non primo, vt plerique, ſed ſecundo; cuius extinctæ laudem omnes Ianuario tribuunt. Fuerat ea facilè omnium maxima: in qua, vt ſupra cum Marcellino diximus, *tota Europæ facies minuto puluere contecta eſt*. Ideoque, vt habetur in peruetuſta de S. Ianuaria homilia, *toti Europæ conflagratio imminere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitana ciuitas ad Ianuarium; cuius iam tum & patrocinio gloriabatur, & ſanguine, experta in præſentiſſimo periculo opem præſentiorem. Reſtinctas enim Ianuarij beneficio flammas & totus pæne terrarum Orbis agnouerat, & Græcia (vt ex Marcellino, & Procopio refert Baronius) annua memoria teſtabatur. Itaque, cùm hæc à maioribus tradita, Neapolitanorum ciuium animos imbuiſſent, vbi flammula è Montis vertice viſa ſplendeſcere, noui duxit incendij prima veluti lineamenta: nihil ij habuere antiquius, quàm vt ad implorandam Ianuarij opem curas omnes, animoſque converterent, auctore in primis Cardinali Archiepiſcopo, qui periculo ereptus, vix Neapolim attigit, cùm Ianuarij ſanguinem eductum ex arcula, eiuſdem capiti appoſuit: vt vſitato miraculo ad eius aſpectum liqueſceret, quaſi ad fontem reſiliens, vnde ſcaturijt. Sed cœperat iam nouo prodigio, antequam cum capite congrederetur, ſponte molleſcere, commiſeratione, credo, cladis, quam Veſuuius,

Maiolus colloq. 56.

Marcellinus in Chronico.

Baron. in notis mart.

Marcell. in Chron.
Procop. lib. 2. de bel. Goth.
Baron. loc. ci.

inferre iam cœperat. Indicta præterea ab Archiepiſcopo ſupplicatio, qua caput, & ſanguis Martyris publicè deferretur. Affuit ciuium multitudo ſupra captum. centum fere millia capitum fuiſſe tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona ſtipatus. Quo ſenſu animorum id factum ſit, dum inde flammæ lucerent, hic tenebris cuncta nigreſcerent, nubes cælo cinereæ impenderent, terra motibus quateretur: facilius alij coniectura aſſequentur, quàm ego narratione. Adſtrepebant terræ fragoribus clamores hominum, veniam à Deo, opem à Ianuario flagitantium. Manabant è Veſuuij ſupercilio flammæ; ex omnium oculis lacrymæ. Nemo eo die, vt opinor, ita obfirmatus in ſcelere, pectoriſq; adeo ferrei fuit, qui vnà cum Ianuarij ſanguine non liqueſceret. Enimuero non tot hominum millia concionatores diſertiſſimi è peccatorum cœno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno ſeculo; quot vno die Veſuuius. ſcilicet Mons elinguis linguis igneis loquebatur: neque vnquam ſine ingenti fructu fuere linguæ igneæ. Igitur cùm eo, quo dictum eſt, ſenſu pietatis ſupplicatio per vrbem vaderet: primò ad templum Diuæ Mariæ à Carmelo, quod peruetuſta religione colitur, tum extra portam, quæ Veſuuium proſpicit, itum eſt. Quod, cùm poſtridie præſente Cardinali Archiepiſcopo, qui primo die morbo detentus abfuerat, repeteretur: ferunt qui aderãt, vt Montis aſpectui ſacer Ianuarij ſanguis oblatus eſt, nubes cinereas, quæ à Veſuuiano incendio conflatæ, atque halitibus igneis intermiſtæ, tunc ad Vrbem, quaſi meditatæ perniciem, ferebantur, non auſas pro-

gredi, visasque refugere. Erubuere, credo, flammæ victorem suum, eiusque aspectum sustinere ignis non potuit, à quo se victum, prostratumq; meminerat. Coniectus olim Martyr, dum viueret, in fornacem, illæsus euaserat; vt iam tum flammis imperare assuesceret: & paruo Nolæ inclusus camino, præluderet ille victorijs, quas erat tot postea seculis de Vesuuio reportaturus, inter Nolanas flammas integer; vt nos etiam eius beneficio inter Vesuuianas innoxij esse possemus. Quod si, vt Cyprianus ait, *Gehennæ ignes Martyrum glorioso cruore sopiuntur*; certè mirum non est, Vesuuianum ignem, Tartarei indicem, Ianuarij sanguine consopiri. Hunc eius diei supplicatio exitum nacta est; cuius omen iam omnes animis, ac spe præceperãt. Fulserat eo die dubia lux, vt Sol non tam lucere cælo, quàm lugere videretur. tum fœdissimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cœca caligine circumfusis. Vix Ianuarij sanguis gestandus per vrbem, ex ara maxima efferri cœptus, cùm Sol repente intermicuit, ac fenestram, quæ supra ianuam patet, clarissimè collustrauit, omnibus, quasi eo radio spes certa salutis affulserit, auspicatissimam lucem, & miraculo similem inclamantibus. Illud præterea silentio præterire nõ possum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam persuasum, testantur non pauci, visum ibidem inter eam lucem Ianuarium infula, baculo, & pontificia veste fulgentem, quasi eo aspectu oppignerata fide, Vrbem sub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fausta euenere. Illud omnino liquet, Ianuarium si minus aspectu,

Cypr. ep. ad Mart.

qui ſub oculos cadat, certè ope affuiſſe. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compreſſus, vel retortus. Cinis, qui leuiter hic initio pluerat, opportuna, atque inſperata pluuia mox abſterſus. Nubes cinereas ſæpe vidimus rectà Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoque etiam animaduertimus, ſupra proximos colles Vrbi veluti coronam circumduxiſſe, quaſi tacitè ſucclamantes acceſſu ſe prohiberi. quotidianum Deiparæ, ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Euolutus pæne menſis erat à die naſcentis incendij, cùm cinis in immenſa congeſtus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Inſtaurantur metus, conſternatio, clamores. Rurſus omnia luctus, querimoniæ, vota. Diluuium cinereum metuebatur, non pluuia; cùm ex inſperato detectus aer: reſtitutum cælum: depulſæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto veſtigio, quaſi nobiſcum ea leui aſpergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas minas adhuc furentis Veſuuij. Nubes prodigioſæ, quas è Montis culmine ſemper egeſtas videmus aliò iter arripere, quocunque ierint, portentum, ac metum aſportaturas; iam ſpectaculũ multis exhibent non iniucundum. Monſtra, quæ hinc in alias Mundi plagas luctus, ac funera conuehunt; nobis pæne ad voluptatem trahuntur. Quanquam, vt paulò ante dicere cœperam, nihil hic interea prætermiſſum, quod vel ad mulcendam diuini Numinis iram, vel ad conciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrocinium conducere potuiſſet. Ter Ianuarij ſanguis ad Montis aſpectum allatus: vt qui flam-

biæ valetudinis; & ea, quæ ſecuta eſt, nocte edicto cauit, ne quis ad pellices auderet accedere: qui accederet, quæ accedentem exciperet, capite plectendi. Exemplum ſanè, quod omnis admiretur poſteritas: qui clauum imperij tenent, etiam imitentur. Eiuſmodi edictum eadem noctis hora per duodecim Vrbis regiones, præmiſſo tubarum ſonitu, promulgatum maximo ciues terrore compleuit. Quaſi ijs tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluuiam reſonantibus, ſupremæ buccinæ ſonitus, ſupremus Mundi cinis, ſuprema nox adumbraretur. Vias præterea, quæ altiſſimo ſepultæ cinere, itinera planè intercluſerant, miſſis eò pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex curauit: ijſque oppidis, quæ nondum funditus flãma vaſtauerat, opportunè ſubuenit. Nocturnas etiam per Vrbem excubias, ſuis diſtributas locis, aptè diſpoſuit, ne nouæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiore formidine animi non reguntur legibus, aut imperio: &, cùm ſemel apud vulgus turbatur, trepidatio in tumultum euadit. Sed inter hæc omnia principem commendationis obtinet locum cùm Archiepiſcopi, ac Proregis, tum priuatorum ciuium in exteros homines pietas. qui flammas inter elapſi, deſtitutis laribus, Neapolim pæne omnes confugerant, initio excluſi, poſtmodum admiſſi. Hi vaſtatione oppidorum, & Veſuuiana illa veluti proſcriptione, bonis omnibus ſpoliati, egeni, proſtrati, quidam etiam ſemiuſti, ac veluti precarium trahentes ſpiritum, nõ homines, ſed laruæ, atque vmbræ hominum vagabantur. Alius ereptum parentem, alius coniugem,

alius liberos lamentabatur: omnes patriam, qua nihil eſt pleriſque mortalium carius. ex his non pauci paulò ante locupletes, domibus, prædijſque deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum, vno die effuſo pretio, aut fame emori, aut, quod ijs morte grauius videbatur, ſtipem emendicare cogebantur. Mulierum præterea pudicitia in magnũ diſcrimen adducebatur. quarũ multæ parẽtum, & coniugum interitu orbæ, ac viduæ per vrbẽ errabant, ſtipatæ gregibus puellarũ: in quibus maius periculum creabatur à forma, quàm impendiſſet à flamma. Ergo, cùm nõ deeſſet pietati materies, ciuiũ pietas materiæ non defuit. Reſerata marſupia, detectæ arcæ, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque ſolùm ijs, qui petebant, pecunia, & omnis generis commeatus ſolitò largius erogata; ſed multi etiã conuenarum à primarijs viris, deni, quindeni, viceni à ſingulis excepti perbenignè hoſpitio, quos Mons arcebat inhoſpitalis. Multæ præterea domus conductæ, eoque loci mulieres adductæ, eæ potiſſimùm, quarum pudor periclitabatur; excitaturæ hic maius incendium, quàm quod in Veſuuio fugientes reliquerant. In has impenſas non ſolùm è publico Vrbis ærario, ſed ingens etiam pecuniæ vis effuſa ex ijs, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia deſtinantur, quæ locum obtinent cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Miſericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vſque ad decem millia aureorum poteſtate petita: vt Montem Monti, & Veſeui

ſæ-

ſæuitiæ non niſi Miſericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammas euaſerant fame lentius conficienda, Montis Miſericordiæ impenſis, atque opera enutrita partim in oppidis, partim Neapoli extra pomœrium, ad ædem Martyri Ianuario ſacram: vt vel hinc appareat, eos à Veſuuiano æſtu ſubductos, ſub Ianuarij tutela, atque vmbra conquieſcere. Certatum in his pietate inter eos, qui præerant imperio: atque in hæc opera tum Archiepiſcopus, tum Prorex non auctoritate ſolùm, atque induſtria, ſed magnis etiam largitionibus conſpirauere. Præluxere Duces exemplo, quo in ceteris pæne ſancita lex eſt. Equidem crediderim his maximè placatum diuinum Numen, à noſtris cladibus temperaſſe. Dixerit ſanè impiè Seneca, *Non ira Numinis terram concuti: ſuas iſta habere cauſas: neque imperio ſæuire.* Nobis, quibus hæc ſunt Chriſtiano radio metienda, longè aliter ſentiendum. Deus eſt, vt Regius Vates ait, qui *tangit montes, & fumigant*. Deus eſt, Moyſe teſte, qui *montium fundamenta comburit*. Non potuit is incendij huius auctorem quaſi digito clarius indicare. Veſuuium tantùm non nominat. *A Dei facie*, vt præſenſit Daniel, *fluuius igneus, rapiduſque egrediebatur. Deus eſt*, vt Tertullianus ait, *verus Prometheus, qui ſigna maieſtatis ſuæ iudicantis edidit per imbres, per ignes.* Flamma ipſis ab aquis fota, vt in euentu conſimili Petrus Damiani dixit, *perſpicuè fuit diuini furoris indicium: cùm quidquid mergebatur, extingui non poſſet, et aqua quodãmodo humida non eſſet, vt ardentia poſſet extinguere.* Ambigas, an extra communẽ

Senec. in lib. de terram.

Pſal. 103.

Deut. 32.

Dan. 7.

Tertul. Apol. contra Gen.

Damian. ſer. de S. Ruffin.

na-

naturæ aleam constitutus ignis ille sit, cuius impetum non circumseptæ parietibus domus, non vlli obices remorabantur; solutis illico cunctis in cinerem, veluti flamma in sarmenta, aut stipulas incidisset. Cinis ipse, qui per mensem fere integrum momentis singulis in immensas nubes difflatus, ac postmodum deoneratis nubibus, onerata tellure, tecto mari, iam mille Vesuuios exhausisset; olet profectò aliquid natura maius. Gehennæ adumbratam quandam imaginem Deus nobis in Vesuuio refert: vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligamus, quàm acriter ignis ille torqueat, cuius vel ipse cinis exurit. Pausilypi, Mergellinæ, & plagæ Lucullanæ delitias, hinc Puteoli cingunt, inde Vesuuius, gemini Naturæ exæstuātis camini, adiecta voluptati supplicia. Quippe *de Aetna, Vulcano, ac Veseuo*, vt Abulensis ait, *à quibusdam indubitatò astruitur, quòd Inferni quædam ora sint*. Neque hoc tantùm tulit superstitiosa vulgi, & plerumque fallax credulitas, sed sapientium quoque sententia momentis librata rationum. Profert idem Abulensis Mayronum, clarissimum Scoti asseclam docentem, post extremum Mundi diem hæc montium æstuantium spiracula esse occludenda, & tūc demum Inferorum fores obsignandas, quæ nunc mortalium terriculo patent. Non dissentit ab hoc sapientissimus vir Surius, qui, *Quidquid*, inquit, *dicant philosophi, quædam sunt Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata. Vt in Islandia mons est Hecla dictus, qui ignem euomit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie efferuntur familiaribus colloquijs hominum*. Addit infra. *Voluisse Deum*

Abulensis parad. lib. 5. c. 99. & seq.

Mayronus apud eundē.

Sur. in com. ann. 1537.

in terris extare huiusmodi loca: vt certius nossent mortales, quæ maneant impios post hanc vitam; & sic discant timere Deum, vt possint æternos ignes euadere. Testatus est idẽ (vt è Metaphraste Maiolus refert) Pion presbyter paulò ante martyriũ, cùm christianam religionem sanguine testaretur. Consonant his ea, quæ Gregorius tradit de Theodorico Rege Arriano, Ioanne Papa, & Simmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerso. Habemus denique de hoc ipso Vesuuio apud Petrum Damiani testimonium luculentissimum. Libet verba transcribere, quia ad rem, qua de agimus, maximè faciunt. *Desiderius*, inquit, *religiosus, Cassinensis monasterij Abbas* (hic fuit postea, pace eruditissimorum virorum, non Vrbanus II. sed Victor III.) *mihi aliquãdo narrauit, quod ipsa ratio persuadet, vt scribam. Seruus Dei Neapolitanæ regionis in prærupta rupe iuxta viam publicam habitabat solitarius. qui nimirum, dum nocturno tempore psalleret, & fenestram cellulæ horarum explorator aperiret: ecce vidit multos nigros homines, tanquam Aethiopes, iter carpere, & longo tractu sarcinarios comminare. cumque eos inquireret, qui essent, cuiusve rei gratia hæc iumentorum pabula deuectarent; Maligni, inquiunt, spiritus sumus. hæc paramus non pabula pecoribus alendis, sed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Ita planè secundum similitudinem illam Apostoli, supra fundamentum hoc alij ædificant fœnum, & stipulam. quale cuiuscunque opus sit, ignis probabit. per fœnum, & stipulam peccata significans, quæ Gehennæ accensa incendio perpetuo peccatores incendent. Pergunt illi. Præstolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum,*

Maiolus colloq. 16.

Greg. Dialog. lib. 4. c. 30.

Petrus Dam. epist. ad Dominicum Loricatum.

Epist. 1. ad Cor. cap. 3.

phum, qui iam decumbit, & Ioannem Magistrũ militũ Neapolitanæ ciuitatis, qui adhuc viuit incolumis. Illico vir Dei præfatum Ioannem impiger adijt: quæ viderat, quæque audierat, fideliter cuncta narrauit. Per idem tempus Otho Imperator II. aduersus Saracenos præliaturus in Calabriam festinabat. His igitur auditis, Ioannes ait. Modò necesse est, nos Imperatori occurrere, & cum eo simul de huius terræ statu prouida consideratione tractare. Porro post Imperatoris abscessum spondeo, quia & seculum deseram, & monasticum habitum sumam. Vt autem probaret, vtrum verum esset, quod ille narrabat, nuntium protinus ad mœnia Capuana direxit: qui veniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipse quoque Magister militum Ioannes, antequam istas partes Imperator attingeret, vix diebus quindecim superuixit. Quo mortuo, Mons Vesuuius, vnde videlicet Gehenna frequenter eructat, in flammas erupit: vt liquidò probaretur, quia fœnum, quod à Dæmonibus portabatur, nihil aliud fuit, nisi ignis trucis incendij, qui prauis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, quandocunque in illis partibus reprobus diues moritur, ignis erumpere de prædicto Monte videtur, & tanquam sulphureæ resinæ congeries ex ipso Vesuuio protinus fluit: vt torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare descendat. Vbi videlicet corporaliter videri potest, quod in Apocalypsi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in stagno ardenti igne, et sulphure, quod est mors secunda. Enimuero & Salernitanus Princeps, huius videlicet Guaimarij æquè Principis, qui ante non plures annos pro multis violentijs, atque tyrannicis oppressionibus, suorum gladijs peremptus est, auus, cùm procul abesset quadam Apoc. 20.

die de prædicto Monte Vesuuio piceas, atque sulphureas repente flammas erumpere; protinus ait. Procul dubio sceleratus aliquis diues in proximo moriturus est, atque in Infernum descensurus. Sed, ò cœca mens reprobi hominis, immo super nos terribile iudicium Conditoris. Superueniente siquidem proxima nocte, dum securus cum meretrice concumberet, expirauit. quem illa, vt postmodum referebat, quid contigisset ignorans, diutius pertulit: & vix tandem à se non hominem, sed cadauer exanime prostituta deiecit. Quibus cognitum est, non reprobos tantùm diuites, sed carnis putredine inquinatos, ac denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccatorum, ac sine pœnitentia morientes, Gehennæ subituros supplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus presbyter, uolens certius quàm licebat, addiscere, illuc vbi gehennale barathrum feruentius eructabat, præsumptoria decreuit audacia propinquare, Missarum igitur solemnia celebrauit: sicque infulatus, velut armatus, iter arripuit. sed, dum vltra, quàm solebant homines, temerarius scrutator accessit; redire non valens, postmodum non apparuit. Alius verò presbyter matrem suam Beneuenti reliquerat ægrotantem. cùmque per Neapolitanos fines domino suo comitatum præberet, exundantibus flāmis intendens, clamorem lugentis audiuit: quem suæ matris esse procul dubio cognouit. Notauit horam: & tunc euidentissimè comperit, matrem fuisse defunctam. Hæc Petrus Damiani. è quibus facilè conijcias, maiores nostros constantissimè in ea fuisse sententia, ignem Vesuuianum, tanquam Gehennam vmbratilem, à Deo nobis identidem ostentari ad terrorem. Quod verò addit de Aethiopum prænun-

ciatione

clatione fœnum gestantium, simile quid nunc quoque contigisse narratur, nec tantæ cladi sua defuisse præsagia. Multa circumferuntur in vulgus, quæ hactenus mihi sunt dubiæ fidei, inter ingentem calamitatem animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda pronissimis, in Vrbe præsertim rerum nouarum studiosa, serendis, augendisq; rumoribus nata. Fama est, Aethiopem ea ipsa nocte, quæ fudit incendium, cuidã visum manu fœnum gestantem, &, indicato Monte, dixisse magnã inde imminere cladem. rhedam præterea inter Montis auia conspectam, auditumque insusurrari ab ijs, qui vehebantur, expectari serendæ flammæ Plutonis imperium. armatos demum è Vesuuio prodire visos, ac faces incendio subdere. Illud horribilius, si auctor pro comperto haberetur. Dicitur in cœnobio supra tumulum sito prope Herculanum monachus Camaldulensis, per noctem reserata fenestra, quà prospectus ad Vesuuium patet, armatos equites in Monte vidisse, quasi ad bellum instructos, sonitu etiam raucius insonantis buccinæ exaudito. Nec reticendum censeo, quod certò didici, repertam in agro Nolano sub eo, qui pluerat, cinere sepultam tubam an fortuito, an prodigio. Neq; hæc tantùm ex vrbe Nola narrantur monstra. Effigiem humana maiorem, & giganteas vmbras vidisse se mulierculæ affirmant, testes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammas olim visos, Dio refert. Magnus profectò spectrorum artifex metus. Fortasse conflagrationem præsensere mulieres, ne Vesuuiano incendio suæ deessent Cassandræ. Nuntij insuper accepti, in via

Dio in Tito.

re-

regia extare ferarum veſtigia inſolentis figuræ rectà Nolam verſus, hinc inde quaſi mathematico radio deſignata, interiectis indicijs, tractibuſque catenarum. In celeberrimo Templo S.Mariæ, cui ab Arcu cognomen, viſam Deiparæ faciem animari, moueri, inditia doloris efferre, tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his ſententia pro cuiuſque ſtudijs, & ingenio, dictitantibus multis, apud ethnicos quoque horum non abſimilia vel dolo ficta, vel metu credita. Illud hic ſingulare, ſed recenſendum inter fabuloſa; niſi foret ab ijs, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Ruſticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Veſuuio ſitam ipſo diei Paſchatis peruigilio. Ibi repente alto ſopore deprimitur incœnatus. Non multò poſt, ſomno ſponte diſcuſſo, expergiſcitur: neque vltra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. nouum cælum, nouum ſolum, noua regio. non vltra Mons viſitur arboribus conſitus; ſed murus longiſſimo ſpatio exporrectus viam obſederat. Inerat muro porta ingens. Obſtupuit ille nouo aſpectu: &, vbinam locorum eſſet, exploraturus, portam verſus iter arripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S.Franciſci, ætate, vti præferebat aſpectus, adoleſcentem. Antonium Patauinum fuiſſe, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in ſpeciem repulſus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequentibus ædificijs conſitum peruenit. An id re contigerit;

tigerit; an (quod ſolemne prophetis fuit) per ſimulacra rerum obiecta menti, ſapientibns dijudicandum relinquo. Aedificia ibidem horridiſſima ignem vndequaque vomebant, non tam ſaxis extructa, quàm flammis. Inferorum eas eſſe ſedes & ille facilè coniecit ex ſeſe, & à ductore didicit. Multos ibi ſe agnouiſſe narrabat infelicium domorum incolas infeliciores. Xenodochij prætereà ſpeciem oblatam, & turbam flammas inter, & angues decumbentium: quoſdam etiam, addito ſupplicijs ludibrio, à nigris vmbris ad bufonem vorandum adactos, velut in pœnam indignè ſuſceptæ Euchariſtiæ, & hauſti ad mortem vitæ pabuli. Inde traductum ſe ad Purgatorij, vt appellant, loca. Demum poſtero die redditum ſibi, ac Veſuuio: imperatumque, vt nunciaret, magnam ex eo Monte impendere accolis cladem: proinde in preces, ac vota incumbendum. Die ſacro Paſchatis ſub meridiem oppido reſtitutus, viſusque ab oppidanis cinere inſperſus, fumoſa, ac nigrante facie, tanquam ex incendio euaſiſſet. Interrogatus à multis, qui quaſi ad oſtentum confluxerant, ecquid illi accidiſſet; narrauit omnia candidè, homo antiquæ ſimplicitatis: & futuram Veſuuij conflagrationem prope duobus ante annis prænunciauit. Ne morer pluribus, amens habitus eſt; vt leuiſſimè, ebrius. Centies auditus: centies irriſus. nunc, euentu probante oraculum, irriſio in admirationem verſa. Simile quid ante euerſionem Hieroſolymæ vrbis contigiſſe, narrat Ioſephus, hominem è fæce plebis, ac terræ filium quotidie clamitaſſe, *Væ tibi Hieruſalem*, primùm ſibilo, ac riſu;

Ioſeph. de bel. Iudai. lib. 7. c. 12.

ſu;

ſu; tum virga, ac verberibus exceptum. Hæc, horumque conſimilia in tectis, in triuijs, in angulis paſſim cuncti narrant: multi credunt: quidam irrident. pueriles nugas, aniles fabulas, ſomniantium deliramenta, virgula cenſoria, ac ſeuero ſupercilio difficiles Ariſtarchi conclamant. Equidem neque hæc temere probanda pronuncio, neque inconſultò ridenda. Par in vtroque ſtultitia. Nempe afflicta Republica, & ſemel in deterius inclinata fortuna, falſa, vera; dubia, comperta; inania, ſolida nuntiantur: & ſæpe tenuiſſimæ auditiones vnius ore ſubnatæ quamcitiſſimè adoleſcunt. Sed, ſi veritas multis, vti aſſolet, intermiſta mendacijs excernatur, conſentaneè credi poteſt, tam ingentem calamitatem ſuis non caruiſſe præſagijs: vt intelligeremus hæc non ſine diuino numine, nutuq; contingere, igne vltore ſcelerum, ac diuinæ iuſtitiæ vindice: primam huic incendio facem noſtra iniecisse flagitia: his flammam follibus euentilatam. Quamquam non inficior, ſuas hæc etiam naturales cauſas agnoſcere, quibus vtitur naturæ Sap. 8. conditor, *diſponens omnia ſuauiter*. Has quoque cauſas vt breuiter attingam, admoneor. quod quò præſtari clarius poſſit, non accidet, niſi fallor, ingratum; ſi Montis huius aſpectum, ſitum, figuram, hiſtoriam, breui narratione perſtricta, quoad eius fieri poterit, oculis, animiſq; ſubiecero.

Eſt Veſuuius, qui & Veſeuus Latinis dicitur, Poetis etiam Veſuius, Campaniæ Mons ſeptem fere millibus paſſuum diſſitus ab vrbe Neapoli. cui Sol tum æſtate, tum hyeme quà è dorſo, quà è capite Montis enaſcitur, in aduerſum Pauſilypi

collem occubiturus: vt mirum non sit, ex eo Monte per interualla seculorum ignem effundi, à quo quotidie cernimus fundi Solem igneæ naturæ, vt quidam autumant, &, si Anaxagoræ credimus, glebã igneam. Geminum (quod proprium habet, ac singulare) cælo caput attollit: vt vel vnum in duplici, vel duplicem in vno Montem agnoscas. Dissidium hoc ortum habuisse fertur ab incendio, quo antea inter se compacta sub vno vertice latera dissiluere per interiectam voraginem diametro vltra mille passus hiantem. Montem congeminasse, & non solùm bicipitem, sed etiam dicas esse bicorporem. Voraginis huius meminere Procopius, Zonaras, & Dio; cui Vesuuius amphiteatri formã habere visus est, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, & spectacula daturus, sed ludos funebres, & spectacula tragica. Mihi verò pyramidis formã refert. nam margo per latissimam planitiem circũfunditur viginti trium millium passuum ambitu. Quòque Mons altius assurgit, eò latera arctius coeunt: donec sensim in pyramidem cuspidentur. Gemina in vtroque fastigio cuspis, gemina pyramis, siue geminum monumentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem luxuriantis, ac veluti triumphantis Naturæ; siue omen incendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus. Gemina etiam bijugo Monti vtrinque suffusa planities: quarum altera mari, altera mõtibus cingitur. Tyrrhenum Vesuuio mare substernitur, quod ex aperto conductum, sinu illo beatissimo clauditur, quem Sirenum sedem, & craterem argenteum lacte plenum admirata dixit antiquitas. Prima

Procop. lib. 2. de bell. Goth. Zona. & Dio in Tito.

cernitur in ipſo crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum prope æmulatrix, numero ciuium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobile Europæ totius emporium, amœnitate ſitus Bizantio non abſimilis. quippe mare procurrens, & alluentes vndas complectitur bis lunata in ſemicirculum, omen deficientis fortunæ. Latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cincta, & ſi fas eſt dicere, Tyrrheni maris Regina. Veſuuium à læua proſpicit imminentem tantæ Vrbi, ſpectaturum, & ſpectandum. Inde inter beneficia cetera, dulces manant aquæ, quæ partim obſtrictæ in riuos, atque in Regios aquæductus infuſæ, ad vrbanos puteos, fonteſque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac ſalubres: partim labuntur in fluuium: qui ad Veſuuij pedes latiſſimos campos tortuoſis flexibus ambiens mira fertilitate perfundit: atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix ſub aures cadente murmure, lapſuque placidiſſimo aquas in vicinum mare demittit. Amnis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, ſed Poetarum carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quàm alueo. Non procul hinc ad Veſuuij radices frequentibus pagis, caſtelliſque conſperſas celeberrima oppida, Herculanum, & Pompeij, pæne dixeram, ſedent, deceptus recenti memoria priſtinæ felicitatis. Dicendum potius, iam ſederunt, deſederunt; nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta poſteris, Vrbes quoque eſſe mortales. Inde quà littus flectitur ad meridiem, viſuntur antiquæ

Sta-

Stabiæ,seu potius vmbræ antiquarum. Secundùm has, æstiuæ deliciæ, Surrentum: cui breui spatio iungitur Massa Lubrensis,peruetusta Mineruæ sedes,à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc angustissimo,ac procelloso freto diremptæ Capreæ,Insula Tiberij domicilio, qui Vrbem Seiano dilacerandam dederat,non tam nobilis, quam infamis, nempe flagitiorum latebra. Hæc in austrum obuersa, in altissimam se rupem attollens, certare videtur culmine cum Vesuuio,quem rectà prospectat è mari: sed aspectu ipso humilior deprehenditur,& infra Vesuuianum iugum.Hic situs Montis ex ea fronte, qua mare despicit, & cadentem Solem: ex altera verò,qua Solem nascentem excipit,in amplissimam Palmæ planitiem desinit, atq; arua latissima. Iacent sub eo Vesuuij vertice, quasi sub vmbra,ac tutela Montis innumerabilia per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola conspicitur,tum Felicis,ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit posse vinci, & Marcelli victoria celebris.Hàc Vesuuius Apenninis montibus iungitur, qui dorso Italiæ totius impositi ad Alpes vsq;tenduntur. Ab ijs tamen inter se tractim connexis superba quadam ostentatione diuulsus, & in semet fidens, longè altius tollitur, quasi ceteris imperaturus.Per tria passuum fere millia euaditur ad cacumen. Ad medium vsque Montem iter clementissimum, cliuo sensim fallente,& leniter accliui. reliquum verò præruptum, & asperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parua planities: quamuis Mons ex imo cernentibus appa-

reat fastigiatus in cuspidem: vnde longè, latèque despectus patet ad campos, & maria. Tota inde Campania prospici potest vnico proiectu oculorum, quasi sedens sub vnius Montis imperio, quod in tyrannidem, ac vastitatem euasit. Certè nihil Vesuuio, vt ira, æstusque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali latere, quà continẽti iungitur, culturæ patiens. Summa sui parte nemora procera, & antiqua sustinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per hyemem albet niuibus, quasi canitiem ostentat. Inde cæduæ trahuntur syluæ siue ignis pabulum, siue nauium materies, destinatæ aut flammis, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vites vestiunt: quæ non, vt plerisque in locis, repentes humi, sed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbusta consurgunt: vt mirum non sit, dici à Floro *inter Campaniæ montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Vesuuium.* Pulchritudini respondet vbertas. Integrum quandoque ex vna vite dolium repleri affirmant. Vina habentur in pretio tum sapore, tum robore, vinetis latè apricantibus, & Sole percoctis, arenoso etiam solo humoris luxuriem depascente. Incendium, nisi aqua domentur, venis excitant: in quo agnoscas Vesuuiũ. Prima nobilitas albis, quæ Græca vocitãt, peregrina etiã ad vites traducta litteratura. Sanè ijs Græca fides. Quippe largius epota, dũ palato, ac stomacho blandiuntur, capiti moliuntur insidias, mentẽq; dimouent Baccho perfusam. Laudantur etiã rubra, succo apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funestum omen

Florus lib. 1. cap. 16.

Mon-

Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamuis vina fundat abunde, olerum ſemina non reſpuit. & nunquam feriata tellus, eodem tempore & vitibus, & ſeminibus pabula, ſuccumq; ſufficit, quodque captum ſuperat, nullo flumine, nullo ne riuulo quidem, aut fonticulo irrigata. Par in occidentali Veſuuij fronte fertilitas, ſed non vbique conſtans. nam quà Neapoli iungitur, omnia non ad fœcunditatem ſolùm, ſed etiam ad voluptatem compoſita. Montis fere ſemper herbeſcens viriditas, qualem nulla ars pennicillo imitari, ſola naturæ nutu poſſit effingere. Cæli ſemper verna temperies, quæ omnes anni partes pari amœnitate percurrit. Quod cauſæ eſt, cur non ſolùm villæ, ac prædia, ſed oppida quoque, pagique plurimi quà lateri, quà margini Montis inſiſtant. Viſuntur hic horti lectiſſimi, arte, manuque conſiti. inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo, myrtoque contextæ in multiformes aſpectus ductili. Syluæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope ſmaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exudante. His Veſuuius blanditijs cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quo demittitur in oppida, Pompeios, & Stabias; ipſe ſibi conſtat, ac ſe verè prodit Veſuuium. Horret ibi ſaxis exeſis, tætris, peruſtis, quæ vetus adhuc incendium ſpirare, & nouum minari videantur. Inter hos tamen præruptos ſcopulos verius, quàm rupes virgulta quædam ſponte naſcuntur. quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accomodata, non

me-

mediocre lucrum apportant: vt vel ipſa Veſuuij ſaxa, dum flagrant, nobis aurum excudāt. Demum ne ipſa quidem vorago fructu vacat, & lucro. Inter ipſos hiatus perforati montis, & terræ dehiſcētis abſceſſus, quà gemino interiecta vertici vallis decubat, paſcua læta reperies, æſtate alendo pecori aptiſſima. Nam, quæ imminent annoſæ quercus, æſtum ingentibus ramis propellunt, mitius inter vmbras cadente Sole. Patuere cælo Montis viſcera; vt ſe totum nobis euiſceraret ad fruges, aurum certè nullo foſſore daturus, ſi condidiſſet. Quanquam quæ fodinæ tantum auri contegunt, quantum Veſuuius exhibet? Decies fere centum millibus aureorum æſtimatur id, quod ſingulis annis ex hoc Monte deuehitur. Tantum in vno iugo ad humanam vitam præſidij parens Natura conſtituit. Sed profectò nihil ex omni parte beatum. Rara omnino apud mortales, aut nulla eſt ſyncera felicitas. Ingentibus bonis ingentia mala eadem Natura permiſcuit, non, vt quidam rentur, ex parēte nouerca, & odio plane nouercali; ſed ſapientiſſimo conſilio cauens, ne animum ineſcaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Veſuuio vina, & flammæ; ſegetes, & cineres; annona, & vaſtitas; pabula, & clades; vita, & nex. Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno ſeculo emolumenti proueniat. Non ſemel arſit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties funus elatum; quoties funereis facibus præluxit Veſuuius. Huius à Chriſto nato conflagrationes duodecim ante poſtremam hanc, quam oculis hauſimus, hactenus ex hiſtorijs comperi.

Prima

Prima conflagratio contigit Anno octogesimo primo, Kal. Nouemb. hora septima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Orosius, Nicephorus, ac plerique alij. In hac conflagratione, vt ait Dio, *cinis duas vrbes, Herculanum, & Pompeios, populo sedente in theatro, penitus obruit*. Corruerant etiam hæ paulò ante sub Nerone, breui postea interuallo instauratæ, illata quidem ab eodem Vesuuio clade, non publicitus per exilientes flammas, sed latenter per interclusos spiritus, ac terræ concussionem. Id causæ est, cur hanc inter Vesuuij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Vesuuianum sub Nerone refert incendium: cùm sub eodem, nulla incendij mentione facta, terræmotum referat Seneca, fortasse ad Neronianas cædes contremiscente tellure, suppressa intra Montem flamma, neque audente Vesuuio certare de sæuitia cum Nerone. Lapsi etiam videntur Eusebius in Chronico, & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc incendium ad Neruæ, alter ad Traiani tempora referunt: cùm ceteri omnes recenseant idem sub Tito. Neque discrepat Nicephorus testatus *Vesuuium euomuisse incendia sub Vespasiano*. nam hic vnà cum Tito imperauit, iunctis Imperij fascibus. De hoc eodem incendio loquitur Tacitus, qui, cùm descripsisset Parthenopæi crateris fatigatas Tiberij luxu delitias; *Antequam*, inquit, *Vesuuius mons ardescens loci faciem verteret*. Extat ad eundem Tacitum de conflagratione hac Plinij iunioris epistola, in qua auunculi sui obitum ab obliuione vindicatũ, posterorũ memoriæ consecrauit.

Sueto. & Dio in Tito.
Plin iun. lib. 6. in epist. ad Tacitum.
Orosius lib 7. c. 9.
Niceph. lib. 3. c. 12.
Cedrenus in epitome.
Zonaras lib. 2. annali.
Sabellicus enn. 1. lib. 6.
Io. Boccac. in trac. de mon.
Senec. in lib. de terram.
Eusebius in Chron.
Platina in Bened. II.
Niceph lib. 3. c. 12.
Corn. Tacit. Annal. lib. 4.
Plin. iunior epist. cit.

secrauit. Præerat ille classi maritimæ Miseni. cùmq; Vesuuianum incendium propius inspecturus quadriremi Stabias accessisset, inter igneos afflatus intercepto spiritu interijt, scribendi, quàm viuendi peritior. Præbuit viro de Natura an optimè, an pessimè merito cum nece rogum Vesuuius. qui Bassum etiam poetam nescio quem, vt Abulensis testatur, vorauerat, Aetnæ in hoc quoque æmulator; cuius hiatus Empedoclem condidit.

Abulens. parad. 5. c. 101.
Horatius in Poetica.

Secunda conflagrario contigit Anno ducentesimo quarto sub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Seueri anno decimo, qui in hunc Christi annum incidit. Huc spectare incendium, de quo, quasi de seculi sui lue, Galenus loquitur, facilis est coniectura: cùm Seueri temporibus vixerit.

Xiphilinus in Seuero.
Galen. lib. 5. meth. c. 12.
Montanus in vita Galen.

Tertia contigit Anno quadrigentesimo septuagesimo secundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, quam Maiolus refert à Ianuario compressam adhuc superstite, vt spuriam, ac nullius antiquioris testimonio fultam reijcio. Hanc verò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadrigentesimo septuagesimo primo, sed septuagesimo secundo, supputandam esse ex ijsdem notis colligitur. vbi auctor testimonio nititur Marcellini in Chronico; qui hoc incendium non refert sub Indictione nona, Leone, & Probiano Coss. vt perperam in ijsdem notis, sed Anno insequenti Indictione decima, Marciano, & Festo Coss. ad quem Annum id etiam reuocant Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cùm Ianuarij

Maiolus colloq. 16.
Baron. in notis Mart. ad 19. Sept.
Marcellus in Chron.
Sigon. de Imp. Occid. lib. 14.
Procop. lib. 2. d. bel. Goth.

patro-

patrocinio extinctum. Cessit exinde Vesuuius velut in aram Martyris: & ereptus flammarũ periculo terrarum Orbis Ianuarium assertorem agnouit. Baro. in notis Mart. loc.cit.

Quarta conflagratio contigit Anno quadringentesimo septuagesimo tertio. Meminit huius Procopius, testatus pluuios cineres in Phœniciæ Tripolim decidisse. Procop. lib. 2. de bello Goth.

Quinta contigit Anno quadringentesimo septuagesimo quarto. Indicat hanc verius, quàm narrat idem Procopius. qui, cùm incendium retulisset Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: addit ab eodem *Vesuuio illapsum cinerẽ Anno insequenti, & altero*. Tria hæc per tres annos successere sibi continenti serie incendia: ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimuero crescit quiete plurium seculorum, collecta ex longo rabies, quæ in plures annos effunditur: neque semper tanta vorago clade vnica satiatur. Procop. ibid.

Sexta contigit Anno quingentesimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt idem animaduertit) de hac scripsit Cassiodorus celebrem illam epistolam, in qua grandiore stylo rei magnitudinem assequitur. Porro arguuntur erroris ij, qui eandem epistolam trahunt ad conflagrationem Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: cùm Theodoricus, cuius nomine data est, regni gubernacula sit aggressus Anno quadringentesimo nonagesimo tertio. Sigo. de Imp. occid. lib. 16. Cassiod. lib. varia. ep. 50. Baro. To. 10. Gual. in chr. seculo 4.

Septima contigit Anno sexcentesimo octogesimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem sub Constantino, Sigon. de Regno Ita lib. 2. Sabell. Enn. 8. lib. 6.

Platina in Bened. II. Theatr. vitæ hu n. lib. 1. colum. 23.

non primo, vt quidam falsò, sed quarto, vt auctor est Sigonius. Hanc recenseo septimam. Nam, quam alij contigisse narrant Anno quingentesimo tricesimo septimo, seu potius octauo, Anno post captam à Belisario Neapolim (si Procopio credimus, ex quo id alij se fatentur hausisse) non conflagratio fuit Vesuuij, sed mugitus. quo audito, quasi classicum præcinuisset, solitum à Monte bellum, hoc est, incendium timebatur, timore, vt euentus docuit, irrito.

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Octaua conflagratio contigit Anno nongentesimo octogesimo secundo, vt Sigonius, vel tertio, vt Baronius. Quippe Mons flagrauit sub aduentum Othonis II. in Italiam, quem huic anno adscribit Sigonius, proximè insequenti Baronius. Hoc incendium, vt supra è Petro Damiani narrauimus, malorum Dæmonum facibus excitatum, Ioãni Neapolitanæ vrbis Duci, & Pandulpho Capuæ Principi funestissimæ fuit mortis auspicium, igne Vesuuiano euadente in portentũ, ac prope in cometen, omen claro plerũque sanguine expiatũ. Conflagrationem hanc octauo loco recenseo. neque enim eam admiserim, quam alij obtrudunt in Annum octingẽtesimum septuagesimum nonum: cùm hanc sponte confingi appareat ex ipsomet teste, quem producunt, nempe Eremperto: apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus. narrat enim tantummodo Saracenos ad Vesuuij radices castra posuisse, indeque excursiones fecisse. quod non est è Monte flammam exarsisse, sed bellum.

Sigon. lib. 7. de Reg. Ital.

Baro. To. 10.

Petr. Dam. in epist ad Domnicum Loricatum.

Eremper. in chro. Longob.

Nona contigit Anno nongentesimo nonagesi-

mo

mo tertio. Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Cluniacensi, scriptore illorũ temporum. Ad hanc reuocanda sunt ea, quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Salernitano Principe. qui, dum proxima post incendium nocte cum pellice, periculi securus, metuq; solutus concumberet; infelix subitò extinctus est, Vesuuiano igne Tartarei veluti prodromo. Enimuero, cùm nepos eiusdem nominis, ex Cassinensi Chronico, diem extremũ obierit Anno millesimo quinquagesimo primo; constetque auum decessisse in incendio Vesuuiano: id ad anni huius incendium referri commodè potest. si quidem inter obitum aui, & nepotis interualla temporũ sibi congruunt.

Baro. To. 10. Claber Rodulph. apud eundem.
Petr. Dam. epist. cit.
Cass. Chron.

Decima conflagratio contigit Anno millesimo tricesimo sexto. Huius meminit Anonymus Cassinensis in Chronico. Neque audiendi sunt ij, qui Capaccij auctoritatem secuti, aliam ante hanc cõflagrationem agnoscunt Anno millesimo vicesimo quarto. nam idem dubitare se fatetur, an contigerit sub Benedicto VIII. an sub IX. sub quo eam ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem conciliat ipsamet superioris æui veneranda canities.

Anonym. Cassin. in Chron.
Capaccius in histor. Neap. lib. 2. c. 8.

Vndecima contigit Anno millesimo centesimo tricesimo nono. Ita Falco Beneuentanus, & idem Anonymus Cassinensis in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Vesuuium incendia eructasse*: ne scilicet diluuio aquarum mora temporis cederet, quod diebus totidem perdurauit, hausitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat sub Anno tricesimo octauo. Sed videtur loqui pu-

Falco Beneu. & Anonym. Cassinensis in Chron.

gnantia: cùm dicat, hoc anno incendij Romæ cō-cilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obijsse Rainulphum Apuliæ Ducem. quæ quidem duo euenisse constat anno proximè sequenti: sub cuius fastis refert incendium Falco Beneuentanus in Chronico, scriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc consultò aliā omitto, quæ refertur à Leone Ostiensi sub Anno millesimo nonagesimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit, teste Petro Damiani, cuius pæne eadem verba transcribit Leo, sub aduētum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum siue nongentesimum octogesimum secundum, vt probatur Sigonio, siue tertium, vt Baronio. Neque me fugit, eundem Baronium semet erroris accusare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongentesimo octogesimo tertio, traducendam ad Annum millesimum quadragesimum nonum, quo constat Pandulphum Capuæ Principem è viuis ereptum. Sed profectò, nisi insimulare velimus errati Petrum Damiani, & Desiderium tunc Cassinensem Abbatem, postmodum Victorem III. cùm duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuæ Principes admittendi sunt. Alter, qui vnà cū Ioanne Neapolitanæ vrbis Duce, imperante Othone II. è vita excesserit inter excurrentes è Vesuuio flammas, sempiternæ vtrique flammæ prænuntias; quemadmodum paulò ante, ijsdem auctoribus, narratum est. Alter, ad quem multò post vita functum Leo Ostiensis, similitudine nominis

Leo Ost. lib. 2. cap. 84.

Petr. Dam. in epist. ad Dominicum Loricatum. Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ.

Baro. To. 10. Idem To. 11.

minis deceptus, ea detorqueat, quæ priori Pandulpho à Petro Damiani, & Desiderio Abbate sub Vesuuianum incendium tribuuntur. Nimirum ipsamet antiquitas tenebras offundit historijs: cùm multa per annorum lapsus intercidant, & quadam veluti fumosæ vetustatis caligine intra temporum inuolucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno millesimo quingentesimo. Huius meminit Ambrosius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidam propterea reijciunt, quòd nulla à maioribus nostris ad nos traducente memoria, tam recentis incendij scintilla deuenerit. Addunt deceptum Ambrosiũ à cinere, qui sub idem tempus Puteolis depluit. Equidem non facile adducor, vt credam hominem, instituto Philosophum, patria Nolanum, surgentem in prospectu Nolæ Vesuuium non discreuisse ab vrbe Puteolis, ex aduerso Montis collocata. Hæ conflagrationes à Christo nato præluxere postremæ huic Anni millesimi sexcẽtesimi tricesimi primi: cuius narrandæ prouinciam suscepimus. Plures nõ adnumeratæ, quia veras à fictitijs excreuimus. Nullam ante Christũ Vesuuij conflagrationẽ agnoscit Maiolus: sed primam omniũ recenset sub Tito. quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Vesuuianum auditũ; tum à Plinio. qui scriptor naturalis historiæ neque Vesuuium inter Montes incendio celebres collocat: neque eiusdem insanas eruptiones prænouerat, quando in eas imprudens incidit, ignorationem testatus interitu. Verùm in re apertissima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio Ve-

Maiol. colloq. 16.
Strabo lib. 5. Geogr.

Vesuuius excidit , quem non erat calamo nobilitaturus, sed funere. In flammam verò Vesuuianam incidit videndi auidior, quàm viuendi; Dei numen, ac nutum, quem è medio planè sustulerat, flammis vlciscente Natura. Quòd verò ad Strabonem spectat, ex eodem oppositum colligo: cùm ibidem animaduertat è combustis lapidibus iam tunc Monti adiacētibus præterita incēdia conijci. Et verò Berosus (si tamen Berosus, & non alius quispiam supposito nomine) incendium Vesuuianū omnium ætatum memoriæ antiquissimum refert his verbis. *Italia tribus in locis arsit multis diebus apud Istros, Cymeos, & Vesuuios: vocataq; sunt à Ianigenis loca illa Palensana, idest, regio cōflagrata.* Collocat autem hoc incendium sub Anno tricesimo secundo Aralij Assyriorum Regis VII. qui vixit anno Mundi bis millesimo, centesimo nonagesimo septimo, diluuij quingentesimo quadragesimo primo: vt non multò post diluuium aquarum has ignis excursiones veluti prænuntias haberemus ignei diluuij, claudentis vitæ humanæ fabulam conflagratione Orbis terrarum. Huiusmodi incendium eodem fere tempore euenisse traditur, quo aduentus Phaethontis in Italiam. Quamobrem ansam existimatur dedisse fabulæ, quòd Phaethon solaris currus auriga nouus, deuios equos tractandi nescius terras perusserit. quibus adumbrabatur Vesuuianum incendium, Solis, vt putabant, solito ardentioribus radijs excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Berosi interprete. Neque Berosus, aut quisquis auctor ille sit apud Posseuinum, & plerosque suspectæ fidei, incorruptis testi-

Plin. lib. 1. c. 7

Berosus antiquit. lib. 5.

Io. Annius in locum cit. Berosi.

Posseuin. in Bibl. lib. 1. cap. 16.

bus

bus destituitur : nam Lucretius ita cecinit, *Lucr. lib. 5.*

Qualis apud Cumas locus est, montemq; Veseuum,
Oppleti calidis vbi fumant fontibus auctus.

Quamuis hunc locum aliter legant alij, reponentes perperam contra metri leges, Misenũ, pro Veseuo. Florus etiam refert, prope Nolam obsessos à Clodio Glabro in bello seruili seruos, per cauas Vesuuij fauces viteis funibus occultè lapsos, repente in hostes irrupisse improuidos, nec opinantes. Cauus ergo iam tunc per patentes fauces ad imam voraginẽ aditum præbebat Vesuuius, non dubiũ antiquioris conflagrationis indiciũ. Strabo præterea fertilitatem camporum, qui sub Vesuuio iacẽt, cineri adscribit sæpius in ea loca delapso. His accedit Vitruuius testatus, *incẽdia Vesuuij antiquitus abũdasse.* Adstipulatur ijsdẽ Diodorus Siculus. Qui quidem omnes floruere sub Augusti imperio. Addit Diodorus, *campos Phlegræos dictos à colle, qui olim plurimum ignis, Aetnæ instar, euomens nunc Vesuuius vocatur.* vnde liquidò colligas, Montem hunc antiquissimè Phlegram dictum; campos Vesuuianos, Phlegræos, assentienbus Strabone, & Plinio, à quibus id hausit Sabellicus. Hi, vt idem animaduertit, campi sunt illi Phlegræi, quos mendacijs Græcia inspersit suis, cùm cecinit, bellatum in ijs à Gigantibus contra Deos, debellatis primùm ab Hercule, qui ibidem Herculanum condidit, tum fulmine, & igni hac, illac disiectis, fulmina, & ignes etiam num regerẽtibus aduersus Cælum. Itaque ex antiquissimis conflagrationibus Mons hic sedes Gigantei belli confictus, & Phlegra dictus, postmodum Vesuuij nomen accepit. quæ

Lambinus in Lucr.

Florus lib. 3. de bel. Spartaco cap. 26.

Vitruuius lib. 2. c. 6.

Diodor. Sicul. lib. 4. Bibl.

Strabo lib. 5. Plin. lib. 3. c. 5.

vox, hausta fortasse significatione ab antiquioribus Græcæ linguæ fontibus, idem significat, vti testatur Galenus, *ac ignem emittens:* vt insitum Monti huic incendium ipsamet sonet, ac spiret nomenclatura: ac tum demum ignem emittere desinat, cùm desierit esse Vesuuius. Meminere etiam Vesuuianæ flammæ inter Patres Boethius, ac Tertullianus: ille his versibus,

Galen. lib. 5. meth. c. 12.

Boeth. lib de consolat. metro 4.

Aut ruptis quoties vagus caminis
Torquet fumiuomos Veseuus ignes.

Tertullianus verò in Apologetico cõtra Gentes, vbi Christianam religionem ab ea calumnia vindicans, quòd calamitates Romano imperio importasset, *nec Tuscia*, inquit, *atque Campania de Christianis querebatur*, *cùm Volsinios de Cælo, & Pompeios de suo Monte perfudit ignis*. Hæc ille. è quibus non obscurè assequi coniectura licet Vesuuianum incendium ante Christum; quo etiam conflagrarint Pompeij: cui oppido familiare malum conflagratio. Quippe si id, quod Tertullianus recenset incendium, contigisset post Christum, corroboraret eo argumento ethnicorum calumniam, non eneruaret. Denique controuersiam dirimit Dio, qui narrans incendium à Vesuuio excitatũ sub Tito, apertè testatur, *hæc in eo fere quotannis fieri solere.* Hinc arguas multò sæpius, quàm adnotauimus, arsisse Vesuuium. Sed minora quidem incendia, quibus ob assiduitatem animus occalluerat, ab historicis neglecta: clariora verò luci, ac memoriæ mandata, eorumq; veluti fauillæ transmissæ ad posteros. Inter ea omnia postremũ hoc, quod adhuc viuit incendium, non postremũ obtinet

Tertul. apol. contra gen. cap. 40.
Idem in lib. de pallio c. 2.

Dio in Tito.

net locum. Conuenere in id vnum, quæ apud veteres annales in ceteris distributa reperio, pluuia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa singularia, & quæ priorem memoriam superant. Vesuuij bombus auditus non in Apulia solùm, ac Samnio, sed etiam vltra Adriaticum in Dalmatia: lapis pluuius non modò, vt sub Tito, in agro Vesuuiano, sed procul quoque in Melphitano, vbi ferro insuper pluit, & chalybe: cinis vltra primam aeris regionem euectus, & ad decē fere millia passuum supra Montis apicem elatus, mathematico Quadrante altitudinis exploratore: Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Cælestini simul aqua manās & igni, parua quædam Montis per id tempus flamma, & vnda debacchantis effigies: aquarum vnà cum ignibus eruptio, quæ sola vastitatem importasset: ignis indeptus maria, & in vndas, quasi in alienam ditionem, intrusus, per decem dies, & eò amplius exardescente fluctu; hæc profectò antiquitati noua, futura fortasse posteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix audita. Quercus duæ è Monte diuulsæ, & halitu igneo in viam publicam exturbatæ inter Herculanum, & Pompeios, radices ibidem subitò iecerunt ex sese, flamma ipsa veluti conserere condiscente. Arbor alia eradicata, versas cælo radicum fibras ostentat, ramis terræ suffixis, inter clades, Naturæ lusus. Prædium integrum prope Herculanum cum arboribus, pecudibus, casa, è sedibus diuulsum suis, atque in altum elatum, mox eodem spiritu ductum longius: vt, mutatis vicibus, cùm ignis tellure deflueret, tellus

per aerem volitaret. Non defuit aliquid inter tot lacrymas risu dignum. Cella vinaria dimota ex agro Nolano, procul inde ad Palmæ planitiem integra vnà cum dolijs traducta. quæsita, reperta. agnitum solum, parietes, fores, dolia. Solum integrum, parietes erecti, fores obsignatæ, dolia intacta. sedem hæc, non fortunam mutauerant. Quod subdo, minus ad speciem, sed non extra ostentum. Vidi ego Herculani, quæ inter bituminatas flammas obdurauerant, mella planè saxea, nouo prodigio priscis aduersante, neque, vt olim, *mel de petra*, sed è melle petram reddente. Allatum est etiam humanum caput, quod speciem lapidis induerat, tanquam è lapidicina recens excisi. caput hominis dicebatur. lapidem ego esse, iureiurando affirmassem: nisi minuta etiam lineamēta verticis, &, quæ nulla confingi arte poterant, officulorum vertebræ fidem miraculo ita fecissent; vt circumferri inhumatum religioni duxerim. Ouidianas metamorphoses, & Niobem Gorgoneo Medusæ aspectu obuersam in lapidem, fabulis decantatas, inter historica prodigia comperi, non iam Silari flumine, vt auctor est Plinius, iniecta omnia reddente lapidea, sed igneo, & bituminato torrente. Iam verò, quod ad perniciem attinet, vicimus profectò maiorum memoriam clade nostra. Oppida Pompeios, & Herculanum nouimus, Veseuo conflagrante, Tito imperante, euersa. Nihil tum de pagis alijs traditum. Contumulati nūc cum Pompeijs, & Herculano multi pagi, atque oppida condecorauere cladem. Plures, quàm triginta, numerantur. S. Georgij, S. Sebastiani, Boschi, Massæ,

Deuter. 32.

Plin. lib. 2. c. 103.

No-

Nouellæ pagi funditus periere. Nihil pæne in his flammam euasit, non domus, non casa, non arbor, non stipes, non res, non recula. Octauianum, oppidum Octauiani Medicei ditioni subiectum, Octauiani Augusti hospitio nobile, Retina, Porticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud Italos appellationem accepit, magna ex parte vel diruta, vel sepulta. S. Anastasius, Barra, Leucopetra, non fuere sine querela. Nolæ amplissima Virginum cœnobia collapsa: plurima etiam spoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis Mariliano, Brusciano, Cisterna, Siciniano, Pomiliano, Castronouo magna ex aquis, & cinere clades accepta. Mitto Montemfortem, Abellinum, Tripaldam, Forinum, Solophram, aliaque oppida non pauca: quæ, quamuis procul à Vesuuio distent; præsentissima tamen damna senserunt. Quinque ferè millia hominum hoc incendio extincta creduntur. Tanta internecione iustæ diuini Numinis iræ parentatum est. Iactura bonorum, quam auget præcipuè agrorum vastitas, & armẽtorum clades, tanti à peritioribus æstimatur; vt magnitudo ipsa minuat fidem. Supputatur summa bis centies centum millium aureorum. Ita in eo lapidum iactu dilapidata bona Campaniæ pæne totius: & tot seculorum opes in vnius diei rogum congestæ. Equidem, quid de tam ingenti iactura omnino, & adamussim sentiendum sit, non decerno. Expendat quisque pretium ad suæ lancem prudentiæ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis sæpius audio, in ceteris famam dicendo inualescere; in Vesuuiano incendio minorem esse famam, quàm flammã.

Neque id mirum. Nempe Vesuuius (vt ille, qui olim Dianæ fanum incendit) famam sibi captauit à flamma: quæ tamen ne ipsi quidem pepercit. Integrum perstare ex vtroque latere Montem, dum flammis cetera diruit, mirantur Cassiodorus, & Dio. nunc nõ prius in ruinas aliorum incubuit, quàm sibi pararet suam. Erat Vesuuius, vt modò diximus, biceps, geminis, ac præaltis rupibus in cælum erectus. atque in eo vertice, quò mari subiecto imminebat, vorago quædam spectabatur perexigua, quæ nihil de acuminato, ac veluti turbinato fastigio detrahebat. Hæc, si Octauiani oppidi incolis, qui eò venatum itabant, habenda est fides, paucis ante conflagrationem diebus obstructa est, lateribus inter se coeuntibus. Omnia quippe venatores in summo Monte plana, & æquata se reperisse testantur. Quæ subita obstructio, profectò admirabilis, oriri aliunde non potuit, quàm à subterraneis spiritibus, qui substratum voragini solum ad Montis vsque cacumen extulerint, hiatumque præcluserint. Hinc factum arbitror, vt flãma, cùm sæuire cœpit incendium, non è fastigio, sed (vt plerique constanter affirmant, qui rem attentius, ac propius inspexere) è latere Montis erumperet, nouis hiatibus patefactis. quibus postmodum materia decidua facilè oppletis, flammæ, ac spiritus, dum in sublime tolluntur, ac priori retecta voragine, pristinum exitum retentant, ipsum Montis apicem exturbarunt, quasi obtruncato Vesuuij capite in ipsa molitione criminis. Concessum sanè communis ruinæ solatium, supplicium eius, qui intulit: &, si sub tantam cladem iocari li-

Cassiodor. lib. var. epist. 50. Dio in Tito.

cet amarius, Mons tanquam publicus incendiarius multatus est. Iamque ex occidentali latere sine vllo culmine apparet, magna etiam sui parte deiectus. Ducẽtis fere quinquaginta passibus geometricis, si cum altero Montis vertice conferatur, decubuisse Mathematici deprehenderunt. Desæuierat olim flamma in Montis viscera, innoxijs ijs, quæ prominebant: nunc apex, & collum euanuere, tunc euiscerato, nunc decurtato Vesuuio. quãtumque accreuit hiatui, tantum de Monte decreuit, planè in voraginem decessuro, si vlterius flamma grassetur. Non defuere quidam paucis ante diebus ausi procumbere ad os voraginis, qui affirmant eam solo terminatam (quantum oculo iudice conijci poterat) mille fere passus desidente infra crepidinem: fumum nouem ibi è caueis in sublime submitti magno montis murmure, illique simillimo, quo intra caminos crepitare solet ignis, dum æstuat: fumeos per foramina turbines, multicolores assurgere, quà nigricantes, quà candicãtes, quà subuirides, quà subrufos pro materiæ discrimine, vnde ducuntur: primùm ferri diductos; tum sensim coire, donec circa Montis cacumen coalescant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atque imbres igneos formidamus. Hic status Montis, dum hæc scribo.

Causa, & origo conflagrationum, vt extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibusdã refertur ad congressiones, aspectusque syderum: nimirum cum exorbitans octauus circulus in Martis afflatum igneum incidit. Ego imbecillis esse duco ingenij, ad latentes, & generales causas confugere *Io. Annius in Berosi antiq. lib. 6.*

fugere

fugere in ijs, quæ apertas, & propiores agnoſcunt. Sinamus, quæſo, ſydera ſcintillare innoxia: & incendiarium terris deprehenſuri, Cælum tanto crimine liberemus, Aſtrologis aſtra incuſantibus, à quibus ipſorum mendacia verius accuſentur. Alij, vindicato ab ea calumnia Cælo, cauſam ſubterraneis ignibus tribuunt, Veſuuij viſcera exedentibus, quæ exeſa, & exuſta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur, captuque perfacilis, multi pedibus iuere ſententiam: à qua ego magna ex parte diſſentio. Non inficior, multa loca ſubterraneis ignibus ardere. ſed aio ea, quæ ſic ardent, loca die, noctuque viciſſim fumum, ac flammam exhalare. Ita montes Olympus, & Theon in Aethiopia; Chimæra, & Hephæſtij montes in Lycia, Cophantus in Bactris, Ceſtia apud Medos, Argeus in Cilicia, Hecla, & Helga in Iſlandia, Vulcanus in inſulis Aeolijs, Aetna in Sicilia, &, ne longè diuager, Puteoli ipſi prope Veſuuium. In his fere fumus apparet interdiu, & ſaltem noctu flãma collucet. Quod animaduertens Ariſtoteles, *Flagrant*, inquit, *in Medijs, & Pſittacinæ gentis, ac Perſidis confinio ignes; quos quidem interdiu, noctuue percipere licet. qui verò in Pamphylia cremant, noctu duntaxat percipi poſſunt*. Vehementiſſima vis eſt ignis, dum caminis occluditur; & mox, facto ſibi ſpiramento, foras erumpit. Porro Veſuuium videmus per integra ſecula cõquieſcere, nullo vnquam flammarum, nullo fumi veſtigio. Quis credat, ignẽ perpetuò ſub eo ardere conſopitum, ac nullo ſe prodentem indicio, excitandum poſt ſecula? Clauditur intra Veſuuium vis ingens bituminis, nitri,

Plinius lib. 3. c. 106.
Ariſt. de admiran. audit. 33. & 123.
Maiolus coll. 16.
Conimbric in Meteor. tract. 12. c. 3.

Ariſt. de admir. 33.

nitri, sulphuris. si æterna ibidem flamma clauderetur: cur per tam longas moras à paratissima sibi materia temperaret? Nũquam sanè otiatur ignis: admotam escam corripit incredibili voracitate, rerum heluo: neque profectò, quasi secularibus pactis inducijs, tamdiu abstinuisset à clade, si tamdiu sub Monte vixisset. Quod verò scribit Ambrosius Nolanus, cõsuesse aliquos Augusto mense se in vaporaria conferre ad Vesuuium; id referendum non est ad flammas, quæ indidem perpetuò fumum exhalent; sed ad vapores spiritibus calidis immistos, sulphureo infusos halitu: qui capiti tum exiccando, tum etiam roborando hauriuntur salubriter. Equidem non negauerim, perennes aliquando ignes arsisse sub Vesuuio: sed per idem tempus fumo, flammaque se prodidisse arbitror, eodem plane modo, quo Aetna, montesq; ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentissimum huic sententiæ testimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Cassiodorus. Dio in Tito de Vesuuio loquens, *Fumum*, inquit, *interdiu, noctu flammam reddit; ita vt in eo suffimenta cuiusuis generis fieri semper videantur*. Solinus, *Quod*, inquit, *in Campania Vesuuius, in Sicilia Aetna, hoc in Lycia mons Chimæra est, nocturnis æstibus fumum exhalans*. Procopius inter cetera, quæ de Vesuuio refert, *Ignem*, inquit, *ex ima parte existere quiuis poterit cõspicari, qui in eius voraginis supernum os ausit procumbere. inde & flamma in semet consota altius excitatur: nulli tamẽ eius regionis homini negotiũ exhibet*. Florus Vesuuium esse affirmat *Aetnei ignis imitatorem*. Denique Cassiodorus in epistola, quam præ-

Ambros. Nolanus de situ Nolæ lib. 1. c. 1.

Dio in Tito.

Solin. c. 40.

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Florus lib. 1. cap. 16.

Cassiod. var. epist. 50.

prælibauimus, Vesuuium appellat *perpetuam fornacem, arenas emittentem puniceas.* Cùm igitur multis ab hinc seculis neque ignis, vt antea, conspiciendum se præbeat per os voraginis; neque inde vicissim per diem fumus, per noctem flamma reciprocent: iure conijci potest, Vesuuij subterraneos ignes per plures, & ingentes excursiones auolasse. atque adeo, cùm nullum, nisi per interualla seculorum, fumi extet indicium; nullum ibidem perpetuò ignem occludi, sed præuio materiæ apparatu per interualla progigni. Huius originem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è nube prosilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nubes quippe crebrius, quàm Montes, suis quoque exardescunt incendijs; quæ hoc fere modo excitantur. Tolluntur spiritus calidi vi Solis è terra, aquosis immisti vaporibus, atque vnà quodammodo peregrinantur. dumque in aeris regione media, vbi grando, niuesque gignuntur, incremento frigoris constipati vapores humidi concrescũt in nubem: spiritus, quasi hoste obsidente, per antiperistasin inter sese coeunt, & collecta vi acrius incalescunt. Vt incaluere, laxantur: nam calor partes laxat, quas frigus addenset. laxati spatiosiorem sedem exposcunt. nubes, ne perrumpant, obsistit. illi ad latera nubis elisi, atque ipsa met conflictatione, ac motu succensi, nube tandem disrupta, eduntur in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium. Eidem planè causæ Vesuuiana, quæ identidem existunt incendia, adscribenda censeo. Par conflagrationis vtriusque conditio, &

eius,

eius, quæ intra nubium, & eius, quæ intra terræ viſcera, gignitur. In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra: exertati lapides ignei, vera fulmina. In eruptione fulminum concuſſio aeris; in eruptione Veſuuiana terræmotus contigere. Ex eadem autem cauſa proficiſci docet in meteorologicis Ariſtoteles *in terra terræmotum, in nubibus tonitrum*. Delitet intra Veſuuij receſſus, perennis nõ quidem ignium, ſed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari ſuffunditur: nam ijs mare abundat, vnde ſalſedo. pars è cauernis Puteolanis tranſmittitur, breuiſſimo interuallo diſiunctis; quæ perpetuis ignibus æſtuant. pars intra Montis gremium virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum, argentum, ac metalla cetera, ita etiam in terræ ſinu ſpiritus procreat, ſiue ſolari calore per meatus traducto, ſiue latenti, & occulta vi. Quapropter Ariſtoteles, *à Sole*, inquit, *in terra multus quidem extra, multus quoque intra fit ſpiritus*. Comprobat hoc idem olei ſcatebra, quod circa Porticus per latentes caueas è radice Montis emanat, morbis frigidis leuandis aptiſſimum, calidarum exhalationum index, quæ Montis gremio confouentur. Itaque, cùm ſpiritus Veſuuij penetralibus occluſi, atque expiratione intercepta veluti ſtrangulati, ſe ſe foras efferre contendunt: ita cientur; vt multò acrius recaleſcant: ita recaleſcunt, vt exardeſcant; ita exardeſcunt, vt tandem diſrupto Monte in flammas erumpant. Hanc incendiorum cauſam in libris Meteororũ inſinuat Ariſtoteles. qui, *terra*, inquit, *rupta, exiuit ſpiritus multus, & fauillam, ac cinerem eleuauit, & Liparæorum ciuitatem*

Ariſtot. lib. 2. meteor. ſumma 4. c. 1.

Ariſtot. lib. 2. meteor. ſumma 3. c. 2.

Ariſt. ibidem.

existentem non longè, omnem incinerauit: & ad quasdam in Italia ciuitatum venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum est esse causam. Sed quoniam hæc spirituum copia multis est insita montibus, à quibus nullum creatur incendium: potior aliqua indaganda est ratio, cur conditi intra Vesuuium spiritus conflagrent, idque non semper, non sæpe, sed per longissima interualla. Tria sunt, quæ rara, sed magna Vesuuio incendia pariunt, cauernarum vastitas, soli tenacitas, bituminis & sulphuris copia. Cauernosum esse Vesuuium, oculi comprobant defixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obsessos, per Vesuuij cauernas elapsos, paulò ante narrauimus è Lutio Floro. Ingentes intra Vesuuium caui à subterraneis ignibus ortum duxere, saxa excauante flamma: quæ tandem elapsa est, exeso Monte, ac prope exossi relicto. Inde cauernarum inanitas, in quibus, cùm liberè spiritus dispatiari possint, non adeo pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per seculorum spatia numerosiores, ne cauernarũ quidem vastitate contenti, ad superni aeris immensitatem adspirent. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones post secula. His ita se spiritibus longo æuo cauernosus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur euomere. Non latuit ratio hæc Aristotelem, solertissimum causarum latentium indagatorem. qui de terræmotibus agẽs, *Quicunque*, inquit, *læxa habent, quæ subtus loca, multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis*. Eadem autem materia, quæ dum terræmotus ciet, parturit; dum perstat, parit incendia. Huc accedit soli tenacitas. Siquidem

Arist. ibid.

dem ſiccum eſt Veſuuianum ſolum, pertinax, pumicoſum, argilloſum, arenoſum. Teſtantur id arenæ, quibus adeo largè pluit in agro Barienſi, ac Melphitano; vt littora crederes exarenata. Teſtantur Veſuuiana vina viuida, neruoſa, generoſa, quæ diluta non eneruantur; per mare deuecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Teſtatur denique ſolum ipſum bibulum, aquas pluuias quãcitiſſimè exorbens, nullo recentium imbrium ſeruato veſtigio. Cùm igitur orta è ſiccitate durities expirationi obſiſtat: fit, vt perdifficilem ſpiritus reperiant exitum: &, cùm reperiunt, ipſamet duritie ſoli obluctantis vehementius excandeſcant. Hinc per interualla rara conflagrationes maximæ. Denique in idem conſpirat oleaginea, & bituminata materia: quam Veſuuius tanta copia exegit; vt bituminis torrentes decurrerint. Bitumen facilè flãmam & concipit, & nutrit. quippe Naphtha, genus bituminis, teſte Plinio, non ſecus ac magnes ferrum, procul ad ſe ignem pertrahit. Ita Iaſonis pellicem à Medea æmula crematam, fabulis tradidere Græci, igne in coronam naphtha illitam inſiliente. Bituminis cognatam igni naturam oſtendit lacus Aſphaltites. Hic, vt animaduertit Ioſephus, ſitus in regione Sodomorum, quæ incẽdio perijt, bituminis magnam vim emittit aquæ ſupernatantem. *In Apollonia quoque bitumen foſſile naſci, nec longè ab ea regione ignẽ omnibus anni temporibus flagrare*, auctor eſt Ariſtoteles. Demũ à bitumine Babylonico ignem conſtantiſſimè detineri, neque aqua extingui, ſed vel cœno, vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bitumen, ſi ſemel inar-

Plinius lib. 35. c. 105.
Plin. ibid.

Ioſephus de bello Iudaic. lib. 5. c. 9.

Ariſt. de admir. audit. 123.

Maiolus colloq. 18.

ſerit, flagrare inter aquas, teſtantur Conimbricen-
ſes; qui de hoc eodem ignis genere interpretan-
tur id, quod Tacitus refert, ſub Nerone *igni terra
edito villas, arua, vicos, paſſim correptos, neque extin-
gui potuiſſe; non, ſi imbres caderent; non, ſi fluuialibus
aquis, aut quouis alio humore niterentur: donec inopia
remedij, agreſtes quidam eminus ſaxa iecere*. Hoc
idem de Veſuuiano bitumine ſemel accenſo expe-
rientia docuit, noua vndarum cum flammis com-
mercia paciſcente Natura. Materies hæc bitumi-
nata ſuperioris ætatis conflagrationibus egeſta,
denuo per temporum moras enata, nouo ſemper
ſemina incendio ſufficit. Bitumini ſulphureæ quo-
que interſeruntur venæ: vt apparet è lapidibus,
quos Mons effudit, plerumque ſulphur olentibus.
Ex his cauſam odoramur incendij: cui concipiē-
do ſulphur aptiſſimum, nutriendo bitumen. Hanc
earum conflagrationum originem, quas in Vulca-
no, & Aetna perpetuò, in Veſuuio ſubinde experi-
mur, agnouit Abulenſis, dum ait, *modum, quo ea
fiunt, talem eſſe. quia quilibet horum montium multas
concauitates ſulphure plenas habet; & inflammatur
ſulphur in aliqua earum. &, dum illa combuſtio du-
rat, ardet ſulphur, & fiunt eructationes ignium*. Idem
de Aetna Iuſtinus tradidit, qui philoſophico ſale
inſpergens hiſtoriam, *Ignibus*, inquit, *generandis,
nutriendiſque ſoli ipſius naturalis materia. Quippe
intrinſecus ſtratum ſulphure, & bitumine traditur.
Quæ res facit, vt ſpiritu cum igne inter interiora luc-
tante, frequenter, & compluribus locis nunc flammas,
nunc vaporem, nunc fumum eructet*. Igitur, vt com-
pendio cuncta complectar, calidi ſpiritus in cauer-

Conimbr. in meteor. tract. 13.c.1.
Tacit. lib. 13. annal.
Abulenſis parad. 5.c.163.
Iuſt. hiſt. l.4.

noſo

noſo Monte magna copia per ſeculorum diuturnitatem aggeſti, ac tenaciſſimo ſolo conſtricti, per antiperiſtaſim eo, quo ante diximus, modo exarſere: & bituminatam, ac ſulphuream nacti materiam, illa miſcuere inter Veſuuianas venas incendia, quæ Monti ruinam, mortalibus exitium, vrbibus excidia importarunt. His ea omnia, quæ in hac cõflagratione vidimus, diſtribuenda ſunt cauſis, terræmotus, cinis pluuius, lapis deciduus, torrens igneus, inundatio. Extitere terræmotus, concuſſo ſolo: dum ſpiritus, non dum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent. *Terræmotus enim*, teſte Ariſtotele, *fiunt maximè propter anguſtias*. Magnus porro inter terræmotum, & incendiũ nexus eſt. quandoquidem, vt eidem probatur Ariſtoteli, *Cauſa terræmotus eſt ſpiritus, cùm intro forte fluxerit, qui extra exhalat*. exhalat autem quandoque iactatione ipſa, atque attritu ſuccenſus. Quamobrem, vt adnotauit Beroſus, *ſub Phaethonte Rege ſecutum eſt incendium poſt terræmotum*. Declarat hoc Ariſtoteles exemplo petito ab humano corpore. Quemadmodum enim in hoc, cùm ardor inualeſcere cœperit, eadem & tremoris cauſa eſt, & febrium: ita ſpiritus intra terram incluſi & terræmotus pariunt, & incendia. *Oportet enim* (verba ſunt Ariſtotelis) *intelligere, quòd ſicut in corpore noſtro & tremorum, & pulſuum cauſa eſt ſpiritus, qui intercipitur, virtus: ſic & in terra ſpiritum ſimilia facere: & hunc quidem terræmotum velut tremorem eſſe; illum autem veluti pulſum. & ſicut accidit ſæpe poſt mixtionem (per corpus enim fit velut tremor quidam, cùm transfertur ſpiritus deſoris intro ſimul totus)*

Ariſt. 2. meteor. ſumma 3. c. 2.

Ariſt. ibidem.

Beroſ. lib. antiq. ſub Rege Aſſyriorum XVII.

Ariſt. ibidem.

tus) talia fieri & circa terram. Differt porro in hoc Vesuuianus terræmotus à tremore, qui existit è febribus: quòd hic quidem fit à spiritibus è partibus extimis intro accitis: terræmotus autem, qui in Vesuuio contigit, ortus est à spiritibus ex imo Mõte foras euocatis. Extitere quoque pluuiæ cinerũ: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardescere, multa exhausit in cinerem. qui primò nube fumea enectus quà sordidiore, quà candidiore, vt cineris plus, minusue sustulerat; tum hinc aliò vi spirituum asportatus; demum siue flatibus deficientibus, siue in aeris media regione, accrescente frigore, suo ponderi redditus, in pluuiam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permistus: vt eorundem metallorum venas in Vesuuio deprehenderes, & argentea secula sperares post ferrea, Monte ipso sponte prodente, quæ texerat, & accolarum inertiam accusante. Ita pluisse olim piscibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprædantibus veluti auecto pecore, & disiecto. Extitere insuper pluuiæ lapidum, diuulsis ijs flammarum vi, atque vnà cum spiritibus eodem impetu extritis eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque saxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, vt egregiè Aristoteles, *patiuntur, & non agunt: spiritus verò vt principium.* Dum imbri lapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem specularem appellant, nitẽtis, pellucidi, ac prope crystallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti speculo humanas vices repræsentante fortuna. non defuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupi-

Athenæus lib. 8. c. 2.

Arist. ibidem.

di

ditatis incitamentum, auro perniciosius effuso, quàm flamma. Extitere præterea torrentes ignei, ingenti bituminis, ac sulphuris liquescente vi, ac veluti in fluuium igneum exundante. Bitumen quoque superfusum cùm arderet, saxa eliquauit. In quo sensu Maronianum illud accipiendum est.

Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam Virg. 1. Geor.
Flammarumque globos, liquefactaq; voluere saxa.

Huc etiã respexit Augustinus dum refert, *ex Aetnæ verticibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurrisse*. Aug. lib. 4. de ciu. c. 2. Bitumine eodem, quo præduri lapides colliquefacti, effectum est; vt mollia lapidescerent, igne tenuissimo permeante, neque absumente partes, sed exiccante. Ita eadem Solis vi cœnum obdurescit, niues liquantur. Porro bituminis ardentes riui, conuoluti in globos, ac veluti fluctuantes, transuersim, non rectà ciebantur, nempe à spiritibus igneis intercursantibus adacti, igni fulmineo, quem cum tonitru nubes efferũt, persimilibus. quippe fulmina veluti errabunda in obliquum agi, obseruant Meteororum periti. Ceterũ alia quoque miracula fulminum in igne Vesuuiano suspeximus; pernicitatem illi tantam, vt non fugam modò, sed ipsas quoq; cogitationes præuerteret; deiecta ea potissimum, quæ obsistebant, ijs, quæ cedebant, innoxijs; non paucos etiam interclusо spiritu exanimatos, vt in fulgetris solet accidere, nullo, aut leuissimo relicto conflagrationis inditio; haustos in sinu matrum liberos, parentibus incolumibus; arsisse lodiculam, proxima culcitra intacta. Hæc, & alia pleraque id genus, tenuissimæ flammæ celeritatem declarant fulmini non absimilem.

milem. Extitere denique inundationes: quæ aliæ, & aliæ in alias, & alias cauſas referendæ ſunt. Inundationes, quæ contigere poſt pluuias, ab ijſdem ſuam agnoſcunt originem. etenim aquæ pluuiæ, quæ antea exiguos diductæ in riuulos per plures tramites demitttebantur è Monte, obſtructis alto cinere, aliaque decidua materia montanis vijs ſimul aggeſtæ, quaſi collectis vndequaque auxiliaribus copijs, ſenſim excreuere in torrentem. qui præſtructis elicibus, nullo certo delatus alueo, quocunq; incidiſſet, agris, atque arboribus exitium importabat. Prima verò inundatio, quæ altero ab ortu incendij die, pluuiæ adſcribi nõ potuit; certè aquis ab ipſamet Mõtis aluo effuſis tribuenda eſt. quæ vi halitus elatæ è nouis hiatibus, quà data porta, exiliere, ſeruata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirment, vidiſſe ſe riuos igneos aqueis intercurrere, & ſupernatantem flammam, aquæ quaſi vehiculo deuehi, aduerſario elemento in triumphalem quodammodo ſibi rhedam conuerſo. Effudere ſe ſimul flammæ, & aquæ è Veſuuio, modo planè conſimili, quo eliſis nubibus, dũ inardent fulmina, funduntur pluuiæ. quò alluſiſſe

Iſai. 62. videtur Iſaias ijs verbis, *Vtinam diſrumperes cælos, & deſcenderes: aquæ arderent igni*. Mons igitur in nubem, ſonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, igneì lapides in fulmina, aquæ in pluuias euaſere. Neque inſolens, vi calidorum ſpirituum, quemadmodum ſiccantur quandoque flumina; dum, vt

Beroſ. lib. antiq. ſub Rege Aſſyr. XVII. obſeruat Beroſus, *apertis oſtijs montium aquæ in alueos regrediuntur*, atque intra priores anguſtias reſorbentur: ita laxatis terræ meatibus, nouas

fon-

fontium, ac fluminum ſcaturigines prodire. Namque in bello Mithridatico prope Apameam Phrygiæ vrbem, terræmotu concuſſa tellus nouas paludes, fontes, fluuios edidit. Neque id reticuit Ariſtoteles, cùm dixit, *aquas erupiſſe, factis terræmotibus*. Vtinam idem contigiſſet in Veſuuio: &, qui manare torrens occœperat, perennaſſet in fluuium: aquas ab igne mercaremur, beneficium à clade. Hæc de hiſtoria, & cauſis incendij Veſuuiani; quod quidam in ſpem, quidam in metum trahunt. Non deſunt, qui bene ominentur. Aliqui Ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo exulibus igni & aqua, tanquam bonis omnibus, interdici: ideo ſponſis ignem, & aquam præferri ſolita, auſpicium fœcunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua vitam humanā conſtare: ignem ſoli homini datum: igne nos vti, qui cæleſte animal ſumus: quoniam ignis è cælo eſt*. Igne adijciunt primùm mortales cœpiſſe conuiuere: igne è nubibus miſſili Ceraunias interdum pretioſas deferri, ac veluti gemmeam tempeſtatem: igne Zoroaſtrem abſumptum, tranſcriptumq; illico ad ſuperos, quaſi iam diuinitate potitum: ignem Perſis eſſe, Lycijſque ſacrum: igne latam à Deo, promulgatamque Hebræis legem inter incendia montium, dum *Mons Sinai fumaret eò, quòd deſcendiſſet Deus in igne*: Igneæ quodammodo, vt Iuſtinus animaduertit, Platoni Deum eſſe naturæ; Igne felicitatem; igne, vt Seruio Tullo contigit, imperia ipſa portendi. Denique vicinis vrbibus, Neapoli, ac Romæ, ad quarum læuā Veſuuius ſitus eſt, iuxta veterum haruſpicum effata, nō niſi fauſta,

Conimbr. in meteor. tract. 12. c. 8.

Ariſt. lib. 2. meteo. ſum. 2. c. 2.

Plutarc. in probl. c. 1.

Alex. genial. lib. 2.

Lactan. diu. inſt. lib. 2. c. 9.

Vitru. lib. 2. Plin. lib. 37. c. 9.

Greg. Turon. hiſt. Francor. lib 5.

Pier. Valer. in hier. lib. 46.

Exod. c. 9.

Iuſtin. orat. parænet. contra gen.

Liu. lib. 1.

ac proſpera auſpicari nos poſſe cōtenditur: quandoquidē *Intonuit læuum*. Leuiuſcula profectò ſunt iſthæc,& digna vix,quæ audiantur. Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur ſibi fertilitatem à cinere confouente terræ calorem, ſpiritibus intus obſtrictis.cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma intulit: quaſi Phœnicis in modum Veſuuius conflagrauerit; vt vitam duceret à funere,vires à cinere. Adſtipulatur his Strabo,qui Veſuuiani ſoli fertilitatem cineri adſcribit. Caſſiodorus fauſtum ducit auſpicium ab arena. *Vomit*, inquit, *fornax illa perpetua puniceas quidem, ſed fertiles arenas.quæ,licet diuturna fuerint aduſtione ſiccatæ; in varios fœtus ſuſcepta germina mox producunt, & magna celeritate reparant,quæ paulò ante vaſtauerāt.* Hæc ille,ingentis mali ſolatia leuiſſima;&,vt liberè dicam,quod ſentio,ſpes planè repoſitas in arena. Agnoſcitur iactura præſens: promittitur poſt interualla temporum è ſterili arena, & infelici cinere reuictura ſoli felicitas. Adeo ſunt cupiditatis humanæ in deplorata re ſpes pertinaces.Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Veſuuius in Neapolitani ſinus craterem bijugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, vt potiſſimùm Euri ſubſolani inde flantis à ſubiecto mari rabiem arceret. Nunc,deiecto Montis culmine,ac veluti arcis deturbato faſtigio, liberior illac ventis ad mare patet excurſio. Quamobrem fretum importuoſum, neque hactenus nautis ſatis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum,vti metuo,non iam Sirenum lenocinijs,ac fraudibus,ſed procellis, ac

Virg 2. Aen.

Strab. lib. 5.

Caſſiodorus varia, ep. 50.

naufragijs infame. Auguria quidam adijciunt multò triſtiora. Nimirum bella præſagiunt, peſtilentias, famem, conſulto Dione, alijſque ſcriptoribus: apud quos hæc ipſa mala poſt Veſuuianas conflagrationes eueniſſe legimus. Olympiadem obſeruant, cùm è Philippo Macedonum Rege concepit, ſomniaſſe, faculam in aluo ſuccendi incendia toto terrarum Orbe miſcentem, belli præſagium, quo poſtmodum, incẽdente Alexandro, Europa, atque Aſia conflagrauit. Hæc paſſim iactant Hiſtorici. Audent etiam decernere de his Poetæ. Hecubam proferunt face fœtam, atque ignes enixam iugales, omina belli, quo arſit Troia: Lauiniã, comas flamma ſponte allambente, claram fore, haruſpices pronunciaſſe

Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.

Ideo ad Veſuuiani ignis aſpectum œſtro fatidico Poetæ perciti iam vulgo, ducibuſque canunt *Bella, horrida bella*. His Mathematici adiunguntur ij, qui ſe Aſtrologos venditant. Genus hominum, quod ex aduerſis æquè, ac proſperis famam captat, raró diuinans, ac fortuito; plerumque fallax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occurſu, congreſſuque ſyderum montes flamma, regios animos ira excandeſcere: vnde diſcordiæ, motuſque bellorum. Hoc non tam incendium fuiſſe clamitant, quàm prodigium: omnia bellis arſura, quaſi Veſuuianus ignis in cometam ceſſerit, ſplendore ferali, ac portentoſo. Præuium conflagrationi fuiſſe Lunæ deliquiũ animaduertunt, quadrato Martis appulſu percuſſæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu concluſum, actumque in rabiem.

Dio in Tito. Sigon. de Imper. Occiden. lib. 16. Platina in Bened. II. Pluta. in vita Alex.

Virg. 10. Aen.

Idem 7. Aen.

Idem 6. Aen.

biem. Hæc aſtrorum obſeruatores, motus aſpectuſque ſyderum nõ tam metiri ſoliti, quàm mentiri: iudice me, ſi minus è republica eliminandi, certè exauctorandi. quippe vanis poſt damna timoribus nõ meticuloſum modò vulgus, ſed Principum quoque aures imbuunt. ad quos faciles cõparant ſibi aditus, ſiue mendacijs aſtra trahẽtibus ad ſtudia potentiorum; ſiue innata quadam cupiditate mortalibus, quod natura denegauit, prænoſcendi futura. Scilicet ideo timenda ſunt bella, quia Veſuuij iam apta flãmæ materia conflagrauit. Antiquioribus obſeruata hæc auguria, & iam pridem cum ethnica ſuperſtitione antiquata. Bellum, & pax in diuino nutu ſunt poſita. Propior ijs cauſa ex eo ducitur, quod regni rationibus conducit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodeſſe, aut officere noſcitur. Vnico bella afflantur aſtro, amore dominandi. Quòd ſi augurijs ducimur; omnia ſunt nobis auſpicatiſſima. Quippe ſub ortum Alexandri, Dianæ Epheſinæ apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperium præmonſtrauit. Neque deeſt *Aquilæ nido*, vt adnotauit Plinius, *lapis ætites, nihil igne deperdens*. Et haſtæ Romanæ ſub Sabinum bellum ardere viſæ, Romanis victoriam prænunciarunt. Propinquior peſtilentiæ, famiſque metus. nam alteram è Montis latebris inhalata mephitis; alteram cinere obruta ſemina, & agrorum vaſtitas minatur. Sed, vti ſperamus, peſtilentiam flammæ ipſæ, purgato aere; ſterilitatem opportunæ pluuiæ depulere. Noua è Veſuuio eruptura ſubinde incendia ominatus eſt Niphus. Omen comprobatum experientia pæne omnium

Plutar. in vita Alex.

Plin. lib. 10. c. 3.

Pier. Valeri. lib. 46.

Niphus in meteor. Ariſt. lib. 2. ſum. 3. c. 2 ante explicat. Vl. ſigni.

ſecu-

seculorum, recurrentibus ijsdem incendij fontibus, atque intra vastissima montis receptacula renascente materia, quæ nouis nutrimenta ignibus præbet. Postrema prænunciatio superest, quamdiu perduratura sit hæc ipsa, quam experimur, conflagratio: cui narrandæ finem facio, quamuis Vesuuius flagrandi finem non fecerit. Siquidem adhuc fumum expirat: adhuc per interualla cinerem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc theatrales excitat lacrymas: adhuc tragica dat spectacula. Nondum reductum scenæ siparium: nondum vacat Orchestra: nondum peracta est fabula; si tamen fabula, quæ vera dat funera. Nutant suspensi expectatione animi, quò tandem sit tanta res euasura. Miserrimum profecto est, accepta iam pernicie, adhuc luctari cum metu. Si consulamus Aristotelem peritissimum in effectis naturæ præuidendis, prædicendisque veluti hariolum: augurari de incendio licebit id, quod ille de maximis terræmotibus præmonuit. quippe vtraque ex eodem fonte nascuntur. *Cum*, inquit, *fortis factus fuerit terræmotus; non mox, neque semel cessat agitatus. sed primò quidem vsque ad quadraginta dies agitur: posterius autem & ad vnum, & ad duos annos dominatur secundum eadem loca. Quapropter, sicut in corpore pulsus non repente cessant, neque citò, sed per moram, marcefacta passione: sic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus spiritus palam est, quod non mox omnem consumpsit materiam. Quousque igitur consumantur reliquiæ horum, necesse est quassare.* Hæc ille, post quadraginta dies annuum, aut etiam bienne ominatus incendium. Si quid interea in

Arist. l. 2 meteor. sum. 3. c. 2.

Vesu-

Vesuuiano fumo luce dignum, vel noui contigerit, vel contigisse iam nouerim; narrationi huic attexam. Scribent hæc alij cothurnato stylo, & tanta digno tragœdia. Hæc amicorum suasu à me scripta cursim inter excursiones flammarum, *arescentibus hominibus præ timore*, arescente ingenio, arescente calamo.

Luca c. 21.

AP-

APPENDIX
DE NOVIS TERRAEMOTIBVS.

Cripſeram hæc fere intra menſem ab ortu incendij: cùm noui terræmotus, ijque creberrimi cogunt me priori narrationi, vti ſpoponderam, hæc pauca ſubtexere. Dixeram ſub incendij exordium ſæpiſſime ſuccuſſatam tellurem, biduoue iactatam formidine maiore, quàm clade. adieceram eorum terræmotuum originem referendam eſſe ad ſpiritus igneos. qui, cùm è Veſuuij latibulis cinerem, lapideſque ſuſtollerent, inter hiatus anguſtias exitum eluctati, aere vehementius concito, montem concuſſerint, & nexu quodam ſola terrarum monti finitima. Quemadmodum, dum tormenta ænea pilas explodunt, concuti vicina loca experimur, vmbratili quadam terræmotus imagine; ad exitialis illius peſtis afflatum quodammodo ingemiſcēte aere, contremiſcente tellure. Multis id ſuadere conatus addideram, deſecto iam Veſuuij vertice, ac vaſtiſſima patefacta voragine, terræmotus conquieſſe. Nunc inſtaurati non tam tellurem videntur, quàm meam de ijſdem ſententiam labefactare. Quippe Montis vtrique lateri adnixa oppida, pagique, poſt perbreues inducias, reualeſcentium terræmotuum vi pæne perpetuò vexati. In vrbe verò Neapoli, inter quam, & Veſuuium non parua planities interiacet, terræmotus ab ineunte Iunio & frequentes, & acerrimi auditi: certè

tè cum prioribus conferendi; nisi quòd in ijs rei nouitas, & insolentia viam terrori strauerant: hos, vt in venalium pretio solet accidere, reddit ipsamet copia viliores. Assuetudo quoque & admirationem, & timorem imminuit. Insitum namque mortalibus noua magis, quàm magna mirari: & formido minor incessit expertos se non semel indemnes. De horum origine persuasum non paucis, tunc terram concuti, cùm abrupta vi latentium ignium, intra hiatum decidunt Montis fragmina. Siquidem tantus Mons, opus olim gaudentis, ac veluti superbientis Naturæ, magna iam ex parte corruit, siue intestino absumptus incendio, siue mole sua. Dumque in sua viscera recidiuus, in ingentes cauernas relabitur; inter natiuos ignes rogo succenso, veluti contumulatur in se se. Hanc generatim omnibus terræmotibus causam tribuit ex Anaximene Seneca, terræ tremorem eius partibus adscribens: quæ reuulsæ introrsum deuoluuntur in præceps, siue ignis vi, siue vitio vetustatis. Nimirum ætates habent elementa etiam suas: & nihil à senectute tutum. Idem his expressit carminibus, qui Parnasum in Lycæa transtulit Lucretius.

Anaximenes apud Senecã in libel. de terramotu.

Lucret. lib. 6.

Terra superna tremit magna concussa ruina:
Subter vbi ingentes speluncas subruit ætas.
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu, latè discerpunt inde tremores.

Itaque, dum dilacerato Vesuuij latere, saxa subinde dissiliunt, tunc dumtaxat subsilire terram, quidam rentur. & verò perperam; nam, cum terræmotus frequentissimi extiterint, si quoties terra

con-

contremuit, toties, diffisis lateribus, immanis lapidum strues aceruatim de Monte decussa est; actum iam pridem foret de Vesuuio. Enimuerò, si Poetis hic philosophari liceret: gigantes dicerent in Vesuuianis campis, qui, Diodoro teste, Phlegræi dicti sunt, olim contra Iouem depræliatos, plerosque ibidem etiam consepultos, adhuc spirantes, fessosq; pondere, mutare lateri sedem; eoq; motu terram succuti. Quamobrem Latinus vates de Encelado cecinit, fulmine semiustum iacere sub Aetna, substrata fulciendo Monti mole corporis:

Diodorus Siculus lib. 4.

Et fessum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo.

Virg. Aeneid. lib. 3.

Hæc eadem de fumo, qui continenter è Vesuuio ducitur, & inter currentibus terræmotibus tradere in expedito esset: si cum Poetis liceret, de Gigantibus mendacia cudere, vt ita dixerim, Gigantea. Parum ab his aberrant Astrologi, qui iuxta Babyloniorum placita, teste Plinio, terræmotus deriuant à vi trium syderum fulmineorum, Soli occursantium circa quadrata Mundi. Sanè, cùm in supernis orbibus, quem vocant *trepidationis motum* Astrologi deprehenderint: quid ni à cælo tellus quoque trepidare didicerit? Expedirent etiam his se facilè tricis Mathematici ij, qui ab ortu ad occasum circumferri terram affirmant, immoto cælo. nulla enim nouorum terræmotuum ratio ijs reddenda est, quibus perpetua est terræ motio. quæ ideo stare videtur, quia rapidissimè circumagitur, oculorum sensum fallente pernicitate motus, atq; æterna vertigine stabilitatem ementiente. Ingeniosum primò Heraclidis, tum Cupernici

Plinius lib. 2. c. 79.

Heraclides apud Albert. 2. cæli trac 3. Cupernicus in lib. de Reuol.

deliramentum, ijs tantùm probandum, quibus immobilia verti monstret emota mens. Ridiculum quoque foret, si de terræmotibus his, qui à Vesuuiana conflagratione deriuantur, Thaletis Milesij sententiam sequeremur. qui docuit mari terram supernatare, *tanquam grande nauigium*; tunc verò moueri, ac veluti fluctuare, cùm aquæ, quibus innititur, vehementius concitantur. Quantum porro foret dementiæ eos terræmotus in aquas referre, quos à Vesuuiano igne proficisci, pæne oculis contuemur? Igitur, vt modus appareat, quo tellus à subiecto igne quassatur, res est paulò altius repetenda; ac terræmotuum, iam consenescente incendio, renascentium origo è suis ducenda principijs. Terræmotuum vniuersim causam esse spiritum intra terræ inanitates constrictum, exploratum est ijs, qui Aristotelis vestigijs insistunt. Spiritum appello exhalationem siccam, & calidam, quæ mascula vi caloris è terræ sinu progignitur. Quia verò exiguo conclusa corpusculo sub aspectum non cadit: ideo quasi à corporis concretione seiuncta spiritus dicitur. Tam tenue illud est, quod turres eruit, quod vrbes haurit, quod terræ molem exagitat. Terræmotum ab incluso spiritu effici, ita breui argumentatione demonstro. Omne quod mouetur, aut mouetur ex sese, aut ab alio. atqui tellus non mouetur ex sese. nam, iudice Aristotele, quæcunque principium motus in se ipsis continent, viuentia sunt, & anima prædita. tellus autem inanime quiddam est. neque enim terram, vt ille ait,

Thales Milesius apud Albert. loco cit.

Arist. 8. Phys. t. 29.

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus

Virg. Aen. 6.

Mens

Mens agitat molem; & magno se corpore miscet.
Quod de Mundi totius anima Platonicus Poeta cecinit. Quale porro animal tellus, quod neque quotidiana ex aratris illata vulnera persentiscit: neque progredi valet, aut regredi; mobile dumtaxat, quia tremulum. Itaque, cùm terra non arbitrio moueatur ex sese, nec nisi ad centrum natiuo pondere deferatur: necessariò fit, vt in alijs motibus à centro deuia motricem vim agnoscat alterius. Aut igitur alterius extra, & supra se; aut alterius intra, & infra se. Non extra, & supra. neque enim vnquam tanta vis ventorum aerem peruagata in terram incumbit; vt eam vel tantillum è sua sede dimoueat. Illa verò Archimedis effata, *Quolibet moueri quodlibet*; & posse se, si pedem extra terram figeret, Mathematicis machinis terræ libramenta conuellere; magnificentius ab eo iactata, quàm verius. Quamobrem cùm in terræmotibus nullum mouens appareat, quod in extima terræ facie supernè locatum sit: reliquum est, vt mouens infernè deliteat. Porrò intra terræ recessus, ac latebras aut Aer, aut Aqua, aut Ignis intercipitur, aut mista corpora, metalla potissimùm. inter quæ præcipua ferrum, & aurum sub terræ fodinis Natura clementer abscondit, commiseratione quadam generis humani, alterum crudelitati subducens, alterum cupiditati. Mista hæc, quæ solidè concreta terream substantiam sapiunt, neque facilè moueri possunt, neque mouere. Aer, & Aqua fluida quidem sunt corpora; sed subterraneis cauernis inclusa, non est vnde impetum tantum concipiant, vt terræ stabilitatem amoliantur. Superest

Archimedes apud Pappū Mathem. coll. lib. 8 probl. 6. prop. 10.

igitur, vt motus terræ igni adſcribatur inter elementa cetera præſtantiſſimo tum leuitate, tum vi. Sed quonam modo id efficiat, eſt vlterius inueſtigandum. Nam, cùm ignis comburat potius, quàm concutiat: ſane hoc præſtare non poteſt, niſi ſatellitio ſpirituum, quos calore progignit. Quippe his facultas ineſt & maximè mobilis, & motrix. Hoc, quo ſolet, acumine confirmat, cùm de terræmotibus agit, Ariſtoteles. Qui, *terram*, inquit, *à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcit: vt multus quidem extra, multus quoq; intra fiat ſpiritus*. Paulò poſt. *Conſiderandum vtique erit, quale maximè motiuum erit corporum. neceſſe enim eſt ad plurimum natum ire* (id eſt, quod per loca plurima facilè tranſmeat) *etiam vehementiſſimum maximè tale eſſe. Vehementiſſimum eſt, quod citiſſimè fertur. percutit enim maximè propter velocitatem. ad plurimum autem natum eſt pertranſire, quod per omnia ire maximè poteſt. tale autem eſt, quod ſubtiliſſimum. Quare ſiquidem ſpiritus natura talis eſt, maximè corporum ſpiritus motiuus*. Vnde paucis interiectis ita infert. *Non igitur Aqua, neque Terra cauſa vtique erit motus; ſed ſpiritus, cùm intro fortè fluxerit, qui extra exhalat*. Comprobat id duplici experientia. Primam innuit ijs verbis, *Qui extra exhalat*. videmus enim fere poſt terræmotus ventos exiſtere. nempe intra terræ ſepta obſtricti ſpiritus, tanta vi obſtantia quæque inuadunt; vt tandem euadant. Altera experientia ſumitur à tranquillitate futuri terræmotus indice. *Fiunt enim*, inquit, *tranquillitate plurimi, & maximi terræmotus*: nempe cælo ventis immuni, clandeſtinas rixas, ac bellum

Ariſt. lib. 2. Meteor. ſum. 3. c. 2.

dome-

domesticum intra terræ cauernas apparantibus. Nimirum præcurritur terræmotui silentio vniuersitatis, integris ad exaudiendum terræ fragorem auribus. Comprobat id ex eo Aristoteles, quòd terræmotus plerumque contingunt vehementiores noctu, quàm interdiu; & meridie, quàm spatio diei reliquo. Noctu quidem: quia tunc spiritus intra terræ cubilia desident constipati à frigore, à Sole non euocati. *Nocte*, inquit, *plures, & maiores fiunt terræmotus*. Rationem infra subijcit. *Quia noctes diebus tranquilliores sunt propter absentiam Solis*. Meridie verò: quia hæc diei pars media tranquillior esse solet, quàm ceteræ, tunc maximè terris è cæli fastigio dominante Sole. *Sol*, inquit, *cùm maximè dominatur, dissoluit exhalationem in terram. dominatur autem maximè circa meridiem.* Quamobrem præmiserat, *Terræmotus, qui fiunt die, fieri circa meridiem: quia tranquillissima est, vt in pluribus, diei meridies.* Enimuero terrarum concussioni tranquillitate præluditur, secundis aduersa succedere in hoc quoque præmonente Natura. Ad eandem causam referas alia secuturi terræmotus indicia. Nam si sub Solis occasum, sereno cælo, nubeculam videris non obliquatam in flexus, sed rectà longo tractu porrectam: nocturnum illa tibi, Aristotele augure, terræmotum præsagiat, quippe certum tranquillissimi aeris argumentum nulla ne tenui quidem aura perflati: quæ leui pulsu nubeculam facilè ductilem suo diuaricatam tramite, hinc, aut inde detorqueat. Aer verò à vẽtis prorsus exẽptus, ac liber, spiritus infra detentos indicat, & subtus intumescentem procellam. Ex his liquidò constat, à spiri-

ſpiritibus intra terræ cancellos obſeptis terræmotus exciri. Spiritibus vim calor ſufficit: leuiſſimoq; halitui tātum roboris adijcit; vt, emotis terræ cardinibus, nō rarò montes euertat. Sed quo pacto id fieri poſſit, paucis exequar. Caloris eſt, partes diſſoluere, quæ frigore concreſcunt. ſolutis ampliora ſpatia, fineſq; protendit ijs, quæ ſpiſſata continebantur in arcto. Hinc fit, vt exhalatio, calore quaſi ſe maior effecta, in propinqui corporis ſedem inuadens, illud conetur è vicinia deturbare. Siquidem idem ſpatium à duplici corpore occupari nequit. Et quemadmodum ab hac rerum vniuerſitate locus excluditur planè vacuus: ita quoque duplicato plenus, neque inane, neque ſuperfluum, probante Natura. Quamobrem, ſicut ad ſubterfugiendum vacuum ſubitos aquarum aſſultus videmus, nullo impellente ſurſum, & alia id generis vſq; ad miraculum: ita non minore Natura ſtudio prohibet, corpus geminum vnico includi ſpatio: quam Philoſophi *penetrationem* appellant. Eius odio terra conuellitur, atque in hiatus diducta diſcerpitur. Etenim quandoque calor tanta vi funditur; vt & maximam ſpirituum copiam quamcitiſſimè procreet, & iam procreatos è terræ meatibus, aut cauernulis, quibus quaſi ergaſtulis conſtricti tenebantur, educat. eductis extemporaneum domicilium quæritur: quando nequeunt ſine vlla ſede conſiſtere. Dumque corpora reliqua terræ ſinu intercepta obſtinatè hoſpitium pernegant: vrgent illi vi caloris adacti, ac demum extorquēt. Et quoniam, vt diximus, Naturæ legibus cautum eſt, ne plura vno loco conſideant: ſpiritus corpora ſibi

fini-

finitima impellunt; vt eorũ ſuccedant ſedibus. Ab his loco pulſis trudũtur media, à medijs poſtrema, à poſtremis exitus aut ſibi, aut ſpiritibus intercurſantibus quæritur. Terra ſuæ obiectu molis obſiſtit. Ita ſpiritus dum enituntur, dum premunt, dum premuntur, dum irrumpunt, dum erumpunt, terrã cient. Hæc intra penitiſſimos Naturæ receſſus oculis planè lynceis introſpexit Ariſtoteles. qui *cauſa*, inquit, *eſt motus ſpiritus; cum forte intro fluxerit, qui extra exhalat*. Ad inſtitutum redeo, vnde modò deflexerã. Flagrant adhuc Veſuuiana viſcera, ac perpetuò per os voraginis tæterrimum fumum inhalant. Ignis initio materiam bituminatam, ſulphuream que depaſtus, quam ſpatia ſeculorum congeſſerant, magnum excitauit incendium. Hæc immenſa ſpirituum vis effuſa, dum inter hiatus anguſtias eliderettur ad Montis latera: terræmotus eos conciuit, quorum vel ſola recordatione contremiſcimus. Nunc, cùm vires nondum ſuas flamma consumpſerit; & viuant adhuc, etſi aliquantulum conſopiti, nunquam tamen intermortui, non modicæ ignis reliquiæ: noui ſpiritus intra Veſuuium, flammæ ſublatentis vi, in illa veluti Vulcani officina cuduntur: cuſi, aggeratique inflammantur: quippe ſicci, & calidi, igniq; affines: inflammati cõcitantur ex imo ad ſublime: concitati terrã pulſant. Hanc Ariſt. terræmotuũ cauſam in Veſuuiano igne proſpexit; dum ait, *terram à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcentem, multum quidem extra, multum quoque intra efficere ſpiritum*. Additque paulò poſt, *ſpiritum eſſe maximè corporum motiuum: quia ignis, quando cum ſpiritu fuerit, fit flãma; ferturq; celeriter*.

Ariſt. loco citato.

Ex

Ex his facilè apparet incendij cum terræmotu cognatio. Quamobrem mirum nõ est, incendio nondum extincto, adhuc vigere terræmotus. quasi eo motu tellus ignem in venas illapsum conetur excutere, fremitu etiam indignationem testante. Illud hac in re difficultatem exhibet non contemnendam: quòd terræmotus fiunt, vt dictum est, cùm *spiritus intro fluxerit*. Si quando autem terræmotus contingunt, dum spiritus exhalatur: id solùm fit, cùm arctior est exitus, quàm vt capere turbam possit ingruentium spirituum. Tunc enim ij, qui detinentur, terram quatiunt. Atque id causæ esse diximus, cur inter Vesuuianæ conflagrationis initia, difflatis vndique spiritibus, adhuc terræmotus existerent, nempe propter angustias faucium. Quapropter obseruatum est, amplificata voragine, terræmotus Neapoli per menses aliquot siluisse. Nunc nescio quo pacto integrati: dũ per spiraméta vastissima, perruptis repagulis, nubes fumeæ volutantur. enimuero terræmotus prohibet expiratio. Quamobrem, vt à magistra experientia didicit Aristoteles, raro æstate terræmotus contingunt. Nimirum spiritus è terræ gremio per laxos nimio calore meatus nulla vi sensim ad auras prodeunt, subterraneis cauernis desertis. quæ idcirco, vt in putealibus aquis apparet, æstate sunt, quàm hyeme frigidiores. Hinc etiam fit, vt terræmotus tum Autũno, tũ Vere frequentiores sint, quàm vel hyeme, vel æstate, per hyemem nimiùm constricto, per æstatem nimiùm soluto halitu. scilicet inter niuiũ, atque ardorum iniurias inconcussa Tellus inter Autumni diuitias cõtremiscere didicit, dum fructibus

Arist. lib. 2. Meteor. sum. 3. c. 2.

tibus

tibus redundat; inter Veris delicias, dum floribus redimitur, magna infortunia ad dulciores anni partes traducente Natura. Quod ab Aristotele obseruatum transcripsit Plinius. qui *Autumno*, inquit, *& Vere terræ crebrius mouentur. ideo Galliæ, & Aegyptus minimè quatiuntur: quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis*. Gallijs Germaniam, & Aquilonares plagas; Aegypto reliquam Africæ oram, & Hispaniã adiungas, quæ ab Africa angusto freto dirimitur: quòd illæ regiones hyemem; æstatem hæ referant: in ijs quidem terræ sinum niuibus, geluq; constrictum Solis calore ad gignendos spiritus minimè violante; in Africa verò, Hispania, & calidioribus regionibus expiratione perfacili terræmotus arcente. At Italia temperatissima Mundi regio, eæque potissimùm Italiæ vrbes, quæ verna gaudent cæli temperie, terræmotui maximè sunt obnoxiæ, Sole ad spiritus procreandos, solo ad continendos idoneo. Ita pulcherrimam Orbis terrarum partem nõ terræ minus, quàm fortunæ motibus Natura subiecit, perpetua nutãtem iactatione rerum, ac veluti concussu quodam collabentis felicitatis. Ad rem redeo. Si terræmotibus loca calida nunquam, aut rarò vexantur, dissipato, disiectoq; halitu: cur adiacentes æstuanti Vesuuio campi tam crebrò quatiuntur: dum per hiatus latissimos vndante fumo, liberè spiritus effluunt? Enodandæ difficultatis duplex mihi aperitur modus. Primus ducitur à caueis: à quibus voragini substratis fumi, & halitus fit expiratio. Nouem paulò post ortum incendij, vti supra in narratione diximus, deprehensæ: è quibus fumeæ nebulæ ad os

Plinius lib. 8. c. 8.

voraginis euoluebantur. Paucis post mensibus repertæ tres, obstructis ceteris. quippe creuerat vorago ruina laterum: quorum partes deciduæ plura ex ijs, per quæ halitus efflabatur, foramina obduxerant. Imbres etiam, qui post incendium, æmulatione quadam ignium, largissimi ceciderunt, intra montis hiatū effusi spiramenta quædam fumi emissaria clausere. Itaque redactis nunc in priores angustias, qui delitescunt, spiritibus, terræmotus repetuntur. Argumentum eius rei non leue sunt terræmotus non semel secuti paulò post, quàm è voraginis fastigio exesa fumo saxa deciderant. Obseruatum quoque est, terræmotus hos non raro euenisse post pluuias, siue oppletis infuso imbre receptaculis, atque inde detrusis, pulsisque spiritibus; siue constrictis terræ meatibus, per quos tenuissimus halitus euolabat. Vtramque rei huius causam reddidit Aristoteles, docens terræmotus fieri post pluuias, *& eo quòd*, inquit, *amplior fiat intus exhalatio* (quia scilicet expiratio intercluditur) *& eo quòd intercipiatur in angustioribus locis, & compellatur in minorem locum talis segregatio, repletis concauitatibus terræ aqua*. Hac de causa vrbes crebris cloacis ad excipiendam eluuiem, atque ad mare transmittendam cauatæ aut minus quatiuntur, aut innoxiè. quod de vrbe Neapoli iam tum obseruauit Plinius. Alter enodandæ difficultatis modus petendus est à copia spirituum: quæ quandoque tanta est, vt & expiranti flammæ materiem, & terræmotui suggerat. etenim, quando spiritus per patētes ad aerem aditus siue inflammatus in ignem, siue abreptus in turbinem, totus effertur; incendia exi-

Arist. lib. 2. meteo. sum. 3. c 2.

Plin. lib. 2. c 82.

existunt, aut venti: quando totus terræ claustris occluditur, terræmotus: quando partim effertur, partim clauditur; tum aeri fumum, aut flatum, tum terræ quoque motum summittit. Vidit hoc, vt cetera, Aristoteles. qui, *spiritus*, inquit, *aliquando quidem continuus extra fluit omnis: aliquando autem intra omnis: aliquando & partitur*. Hinc paulò post infert, *tranquillitate fieri plurimos, & maximos terræmotus: quia continua existens exhalatio sequitur vt in pluribus impetum principij. quare aut intro simul, aut simul extra fluit omnis*. Subdit tamen, *quosdam fieri terræmotus etiam flatu existente*. Hoc ex eo deducit, quòd præmiserat, *spiritum non semper omnem extra, aut omnem intra fluere, sed aliquãdo & partiri*. tunc enim pars spirituum liberiorem sortita exitũ in ventos effunditur: pars terræ conclusa latibulis mussitat: & inuidia, credo, aliorum, qui per aerem diuagantur, obmurmurat. Addit etiam, *tunc terræmotus minores magnitudine fieri: propterea quòd diuisum est principium, & causa ipsorum*. Hinc licebit non sine ingenti admiratione conijcere, quàm exaggerata intra Vesuuij penetralia lateat vis spirituum. qui, dum continenter è supercilio Montis in flatus euoluuntur, ac fumum; eodem temporis articulo terræmotus non debiles, ac perraros, sed validos, & crebros exuscitant. Quota pars in aciẽ educitur, quando ij spiritus, qui veluti intra vallum ad custodienda castra se continent, vehementissimè terram dimouent? enimuero dum palam flamma, fumo, cinere impetimur; per latentes quoque obsessi cuniculos pulsu spirituum arietamur. Parum est, vnico bellum cũ elemento geri: nisi simul Arist. ibidem.

in aerem, ac tellurem inuadatur. neq; aquis parcitur. Etenim hæc eadem ſpirituum copia, à quibus aer fumo, tellus motu infeſtatur; aquarum etiam torrentes eiectat. Menſe ſuperiori ab ijs qui Veſuuij maritimas radices accolunt, poſt præuios terræmotus murmur auditum veluti decurrentis è monte torrentis. Ignis defluxum aliàs experti, cōparauere ſe denuo trepidabundi ad fugam. Dum turbatur in oppidis, torrens aqueus in campos decidit. Ab aqua beneficij loco parua clades accepta, quæ ingens metuebatur à flamma. Erat eo die cælum impluuium, ne quemquam ſuſpicio ſubiret ſubitò collectæ ex imbribus aquæ, cumulatæque in torrentem. Quamobrem, cùm nō appareat, vnde repente nouus hic torrens extiterit; fatendum eſt, erupiſſe ex hiatu montis, efferueſcentibus, atq; exultantibus aquis vi ſpirituum. quemadmodum, dum ollæ flamma ſubijcitur, aqua labris exuberat. Quippe montanis cauernis aquarum magna vis conditur, an delabentibus imbribus, atq; intra hiatus montium receptis, an aere frigido ſubterraneis antris incluſo ſenſim concreſcente in humorem aqueum. Vnde primò ſtillicidia, ac tenues fontium ſcaturigines; tum inexhauſtæ fluminum perennitates. In quo ſenſu accipias illud Poetæ

Virg. Georg. lib. 4. *Omnia ſub magna labentia flumina terra.*

Nouos è Veſuuij voragine proſiluiſſe torrentes, ſi cui fortaſſe videbitur incredibile, legat Cardinalem Contarenum in libro ſecundo de elementis. vbi teſtatur, ſe Valentiæ in Hiſpania vidiſſe ſereno cælo ſubitum, dehiſcente terra, noui torrentis ortum, qui effuſus in campos vrbem ver-

ſus

ſus excurrit, vaſtitatem, & cladem importaturus: vnde cùm ſolo murorum obiectu arceri non poſſet; vix nouis aggeribus, obicibuſque repulſus, & corriuatus ad littora, tandem ad mare decubuit. enimuero eadem ſpirituum vis & terræmotus, & inundationes creat. Atalantam Græciæ peninſulam poſt terræmotum perrupto aquis accurrentibus Iſthmo, mari circumuentam atq; inter inſulas repente aſcitam, tradit ex Thucydide Diodorus. Terræmotum, quo plurima Rhodiorum, & Aſiæ oppida conciderunt, conflagratio, vt obſeruat Baronius, & inundatio excepere. Terram ſub Gallieno motam, & per idem tempus multas vrbes mari demerſas, narrat Trebellius. Nimirum ijdem ſpiritus terram è ſua ſede dimouent; aquam è ſua: ijſque impellentibus, terra è centro, mare è littoribus exilit, violatis in vtroque elemento Naturæ legibus. Quocirca futurum terræmotum in aquis præſenties: ſi ſolito turbidiores hauriantur è puteis, *neque*, vt addit Plinius, *ſine odoris tædio*. Si quidem ſpiritus efferueſcentes ex imo in aquas inuadunt, antequam aggrediantur ad ſolida. Hæc de nouis terræmotibus, & torrente nuper exorto. è quibus anceps etiã coniectatio, accipientibus hæc multis in fauſti euentus omina, alijs in aduerſi. Fauet prioribus Vates Regius. qui *terra*, inquit, *mota eſt. etenim cæli diſtillauerunt à facie Dei Synai, à facie* Dei *Iſrael*. Quod de lege duarum tabularum à Deo inter terræmotuum fragores promulgata in Monte Synai, plures interpretum explicant. Etenim in Exodo ita legitur, *Mons Synai fumabat, eo quòd deſcendiſſet Dominus Deus ſuper eum in igne; &*

aſcen-

Diodor. lib. 3.

Baron. tom. 2.

Trebell. in Gallieno.

Plin. lib. 2. cap. 81.

Pſalm. 67.

Vide Lorinũ ibidem.

Exod. 19.

ascenderet fumus ex eo, quasi de fornace. eratque omnis Mons terribilis: siue, vt vertitur ex Hebræo, probãte Saliano, & alijs, *totus Mons contremuit*. Quamobrem sub incendium, & fumum Vesuuianum repetiti identidem terræmotus diuinæ, vt quidam rentur, sunt præsentiæ argumenta, quæ maiestati seruiant potius, quàm terrori. siquidem *terra mota est, dum cæli distillarent à facie* Dei *Synai*. Terræmotu, & fumo, arcanæ maiestatis indice, Deus Isaiæ spectadum se præbuit. Quippe *domus repleta est fumo, & commota sunt superliminaria cardinum*. quod ad Iouis aspectum traduxit Maro, dum dixit,

Salianus tomo 2. anno 2544 num. 384.

Isa. 6.

Totum nutu tremefecit Olympum.

Virg. lib. 9. Aen.

Terræmotu præterea Christi nouum è cælo ad terras accessum prænuntiatum reperimus apud Aggæum, *Commouebo cælum, & terram: & veniet desideratus cunctis gentibus*. Eo terræmotu, dum Christus in Bethleem nasceretur, antiquissimum Romæ templum corruisse, testatur Petrus Damiani. quasi exinde Romana tellus, ethnica superstitione deiecta, septem elata collibus, in occursum conditoris assurgeret. Nimirum *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. à facie Domini mota est terra*. Terræmotu quoque festiuissimo insignitus Christi rediuiui triumphus, referentis è deuicto Dite manubias. *Ecce*, inquit Matthæus, *terræmotus factus est magnus*, quodammodo gestiente tellure, & lapidibus ipsis præ lætitia exilientibus. Inter terræmotus fragores, & lapsus ignium Sanctus in Apostolos Spiritus effusus est, terra veluti sese ad superna efferente. Deniq; si maximis minora licet adijcere, terræmotu Pau-

Aggæi 2.

Petrus Damiani serm. in natiuitate Domini.

Psalm. 113.

Matth. 28.

lini

lini obitus celebratus, eo terræ plauſu euecti ad cælum. Terræmotu Ignatij Societatis noſtræ parẽtis è profana militia ad ſacram traductio nobilitata. nempe trepidatum tunc eſt, turbatumque apud Inferos. Conſimili planè modo Franciſcus Ignatij ſocius, Indorum Apoſtolus terræmotum, qui in Inſula Mauri ipſo die Archangelo Michaeli ſacro contigit; interpretatus eſt, bono ciues animo eſſe iubens: ſiquidem mali dæmones ab Archangelo pulſi, inter fugiendum terram concuſſerant. Fauſtiſſima hæc è terræmotibus omina ducuntur à quibuſdam timori aut demendo, aut leuando, terra etiam, dum mouetur, non tam quietem, quàm inertiam dediſcente. Alij contra terræmotus in magni omen terroris accipiunt. Antiquiſſimum omnium ætatum memoriæ terræmotum inter ea fuiſſe memorant, quæ à Deo Pharaoni, Aegiptoque inflicta ſunt vulnera. Habetur id apud Euſebium ex Artapano, qui refert *Moyſen grandinem, & terraemotum noctu excitaſſe; vt qui terrae hiatus effugerent, grandine interirent: & qui vitarent grandinem, terræ hiatibus abſorberentur.* Neq; terræmotibus admixta grando, inter noſtra ſupplicia defuit, dum apud nos toties lapidibus grandinauit. Grandini apud Aegyptios adiunctus eſt ignis. Quippe animaduertit Salomon tunc *ignem ardentem in grandine, & pluuia coruſcaſſe*. Quod ſignificauit etiam Dauid, dum dixit. *Tradidit grandini iumenta eorum, & poſſeſſionem eorum igni*. Et alibi. *Poſuit pluuias eorum grandinem*, ſiue ex hebræo, *lapidem concretum, ignem comburentem in terra ipſorum*. Denuo hæc graſſata calamitas in incendio Veſu-

uiano.

Lippoman. in vita S. Paulini.

Ribadeneyra in flore Sanctorum par. 2. in vita S. Ignatij.

Turſellin. in vita Xauerij.

Euſeb l. 9. de Præp c. 4.

Sap. 16.

Pſalm. 77.

Pſalm. 104.

uiano. ſiquidem Deus *tradidit grandini iumenta noſtra, & poſſeſſiones noſtras igni*. Namque exanimata iumenta, dum lapidatum de cælo: ac non prædia modò, ſed oppida etiam integra, vicique exuſti. Illud præterea in Aegyptio igne prodigioſum, quòd neque tenebras pelleret, neque pelleretur ab aquis. Etenim, vt perpendit Philo, *ignis ſplẽdor vincebatur à craſſiſſimis tenebris*. Quod teſtatur Salomon ijs verbis, *Ignis nulla vis poterat illis lumen praebere*. Hoc in incendio Veſuuiano inſtauratum vidimus, dum Mons flammas, flammæ noctem, ac tenebras funderent. Quòd ſi tunc, vt animaduertit Sapiens, *in aqua ſupra virtutem, ignis exardeſcebat*: hoc planè idem nunc, geminato portento, contigit: dum & incendium inter aquas vigeret; & ignis imperio mare, flammæ vnda decederet. Quamobrem ad terrores ceteros terræmotus quoque crebri acceſſere; vt nos etiam, quemadmodum olim Aegyptios, *deſcendens ſonitus perturbaret*. Quem porro terræ fragor non exterreat: dũ modò frementi ſimilis, modò mugienti repente intumeſcit, aſſurgit, proſilit, deſidet; mox reſultat ſpiritu reciprocante? Quid, dum fatiſcunt parietes, criſpãt, concurrunt, vibrant, atq; aduerſo motu quodammodo inter ſe arietant? Quid, dum ſolum huc illuc inclinat, decumbit, nutat, vndat, abſcedit, iam iam aut impoſita supernè tecta, laxatis compagibus, labefacturum; aut, quod non rarò contigit, diducendum in hiatus, ac pæne Inferos noſtris aſpectibus exhibiturum? Magna profectò ſunt iſthæc diuinæ iræ argumenta: quam tamen quotidie cumulatis ſceleribus prouocamus. Audiamus

Phil. l. 1. de vita Moyſis.

Sap. 17.

Sap. 16.

Sap. 17.

quid

quid in euentu persimili dixerit sanctissimus vir Ephrem Syrus. qui *terra*, inquit, *tremiscens sub nostris pedibus commouetur; vt nobis metum incutiat: & ne sic quidem ob nostram duritiem formidamus. vrbes integræ absorptæ sunt; & loca ab ira Domini desolata: & neque sic trepidamus. Bella commota sunt, vt nos timentes Deum pœnitentiam ageremus: & neque sic conuerti volumus*. Hæc ille. qui sermone etiam peculiari *de terræmotu* multis probat hunc, seclusis naturalibus causis, sæpe à Deo ipso excitari siue ad cladem, siue ad terrorem. Id ethnici quoque cùm animaduerterent, è terræmotibus calumniam Christianis cōflarunt: quorum culpa dicerent, terram concuti à neglectis, & iratis Dijs. Ita de terræmotu, qui sub Galieno contigit, testatur Origenes. eius causa sacra per totam vrbem, totumq; Orbem terrarum ingētia celebrata, addit Capitolinus. Adeo insitum est vel imbutis falsa religione pectoribus, terra labante, ad cælum confugere. Quòd si apud eosdem ethnicos, vt testis est Plinius, *parietes incendiorum deprecationibus conscribebantur*; mirum non est apud Christianos, vt refert è Cedreno Baronius, Iustiniano imperante, terræmotibus dirissimis perculsa Antiochia, dum publica, priuataque ædificia iactarentur, ac passim assultantia tecta corruerent; domorū fores ad sistendū, auertendumq; terræmotum, ita conscribi cœptas. *Christus nobiscum. state.* vrbe exinde indemni: cùm tellus, quæ ad Christi vltoris imperiū desæuiebat, ad eiusdem nomen, ac nutum cōquiesceret. Enimuero terræmotus non semel à Deo ipso immitti, è sacro codice compertum est. Terræmotu ad tu-

Ephrem Syrus l. 2. vitarum SS. PP. proem. apud Lippom. to. 2.

Origen. contra Celsum.

Capitol. in Galieno.

Plin. l. 28. c. 2

Baron. to. 7.

Paraphr. Chald. in Iosue cap. 6.

barum ſonitum ſummiſſo, muri Hiericuntini conciderunt. Terræmotu præferēte miraculum, vt Salianus animaduertit, exercitus Philiſtinus ad internecionem deletus. Terræmotus, Chriſto moriēte, ſupra Naturæ leges exhibitus, duodecim, vt narrat Plinius, vrbes in Aſia proruit. quanquam tunc quoq; diſſiluere Montes; abruptiſque in immenſum hiatibus, quot voragines, tot ora tellus aperuit ſui conditoris interitum conqueſtura. Poſtremò, vt ſileam de ceteris, terræmotus extremum Orbis terrarum præcurret excidium. quod ipſemet Chriſtus præmonuit. *Erunt*, inquit, *terræmotus magni per loca*. ſiue Mundi iam conſeneſcentis interitum, vt ſolet in morbis accidere, agitatio, tremorq; antecedat: ſiue eo motu incumbentia vndique ſcelera tellus nitatur excutere, impar tanto ponderi moles. Denique, vt paucis cuncta concludam, terræmotibus his datæ tragœdiæ plauditur, dandæ præluditur.

Salian. tomo 3. anno 2964. nu. 67.

Plin. lib. 2. cap. 48.

Matth. 24.

Ad Dei gloriam, ac Deiparæ.

INDEX

INDEX

Rerum memorabilium.

A

F

G

H

I

Ignis

Sonus

S

T

V

Z

FINIS.

Errata

Errata.		Corrige.
Pagina 3. versu 26.	repetit.	reperit.
pag. 4. ver. 10.	ſpatio.	ſpario.
pag. 7. ver. 5.	perpetuæ.	perpetua.
pag. 11. ver. 12.	Orbam.	Orbem.
pag. 18. ver. 14.	cuſtobus.	cuſtodibus.
pag. 19. ver. 10.	fugerent.	peterent.
pag. 23. ver. 18.	manferant.	manſerant.
pag. 24. ver. 12.	intentarat.	intentaret.
pag. 25. ver. 4.	xiſtis.	xyſtis.
pag. 29. ver. 30.	minatabantur.	minitabantur.
pag. 40. ver. 10.	Ianuaria.	Ianuario.
pag. 46. ver. 16.	vaſtâuerat.	vaſtauerat.
pag. 46. ver. 29.	egenti.	egeni.
pag. 58. ver. 9.	cincta, ſi fas.	cincta, &, ſi fas.
pag. 64. ver. 7.	Baſum.	Baſſum.
pag. 70. ver. 18.	quadrigeſimo.	quadrageſimo.
pag. 72. ver. 7.	Boethius.	Boetius.
pag. 74. ver. 10.	obdurauerant.	obduruerant.
pag. 74. ver. 22.	Silaci.	Silari.
pag. 74. ver. 20.	Niobem Gorgoneo.	Niobem velut Gorgoneo.
pag. 86. ver. 6.	ciuerum.	cinerum.
pag. 97. ver. 14.	continentur.	continenter.
pag. 100. ver. 9.	terram.	terra.